

A ZSIDÓK ÉS A ZSIDÓSÁG

FEJEZETEK AZ ÉLET KÖNYVÉBŐL

Írta:

Dr. FEHÉR MÁRTON

Előszó.

A közönséges időszámítás 1897-ik esztendejében egy Herczl Tivadar nevű emberbarát agitációjára Baselben kongresszus ült össze, mely azt a kérdést vitatta meg, hogy mi módon és mily eszközökkel lehetne azoknak a szerencsétlen zsidóknak a helyzetén javítani, kiknek életét a rút balhit, előítélet és emberi gonoszság megkeseríti. A határozat, mint tudjuk, az volt, hogy ezen önhibájukon kívül bajba jutott embereket Palesztinában fogják letelepíteni; bár voltak vélemények, melyek azt hangoztatták, hogy nem kell okvetlenül ragaszkodni egy meghatározott helyhez, hanem minden telepítésre figyelembe vehető területet igénybe lehet és kell venni.

Látjuk, hogy az eszmét tisztán emberbaráti szeretet vetette fel, s mint ilyen a zsidóság eszméjével nemcsak összefér, hanem mint minden szerétéiből fakadó érzés a zsidóság eszméjének egyik kisugárzása. Azonban e mozgalom nem tartotta meg a keletkezése idején kapott karakterét.

Az ideális férfiak vagy elhaltak, vagy kiszorultak a vezetőségből. Kiszorultak pedig azért, mert lelkiületükkel, vallási felfogásukkal nem tudták összeegyeztetni azt a vasári tülekedést, mellyel a cionista mozgalmat hatalmukba kerítő férfiak az ideális eszméből politikát, üzletet csináltak.

Mihelyt a vezetés lesiklott az ideális alapról, megfélekeztek a kitűzött célról is. Nem az önhibájukon kívül bajba jutott testvérek fölsegítése, jobb életviszonyokhoz juttatása volt a cél: hanem ország-alapítás. Ebből a szempontból pedig csak teher a bajba jutott ember, mert ez többnyire vagyontalan.

Országalapításhoz pedig pénz kell!

Kivetették tehát hálójukat a pénzes emberekre, akiket humanitárius érzelmek hangoztatásával kisebb-nagyobb adományok erejéig adóztatnak meg, agitációjukkal pedig kivándorlásra iparkodnak csábítani oly egzisztenciákat, kiknek van annyi tőkéjük, hogy hónukban is meg tudnának élni, de elkábulva a propaganda meséitől, jobb, versenytől mentesebb életviszonyok közé akarnak jutni.

A világháború kitöréséig a kivándorlási propaganda nem sok sikert tudott felmutatni. Annál hangosabb lett azonban a háború befejeztével!

A bizonytalan pohtikai helyzet és a még bizonytalanabb gazdasági viszonyok megteremtették a kivándorláshoz szükséges atmoszférát.

„Minden bizonytalan az ó-világban, menjünk, menjünk el Kanaánba, ahol rozsás állapotok uralkodnak“ — így szólnak a propaganda cikkek.

Angliának ez a mozgalom kapóra jött. A háború befejeztével már látta, hogy Egyiptomot, az Indiához vezető út kulcsát el fogja veszíteni. Gondoskodnia kellett tehát az összeköttetés más módon leendő biztosításáról. Palesztinára vetette szemét és protektorátusa alá helyeztette. Igen am, de, hogy ez alkalmas stratégiai pont legyen, ki kell emelni évszázados nyomorából. Városokat kell emelni a romok

helyén, utakat kell vágni a pusztaságban, termővé kell tenni az elvadult földeket. Ehhez megint pénz kell!

De míg Anglia másnak zsebéből tud egy vállalatot financírozni, addig nem nyúl a saját zsebébe. Kalmár ösztönével kiszimatolta, hogy a zsidók egy része hajlandó e célra áldozni, mert a tömeg naivitásában nem veszi észre az angol érdekeket, a jól dotált vezetők pedig gondoskodni fognak arról hogy az angol érdekek helyett zsidó megváltást hirdessenek.

Anglia nem újonc az embervásárlás terén! Mikor a mai Egyesült Államok területén még gyarmatai voltak és Kanadában, mely ma is domíniuma, a benszü¹ öllekkel hadakozó katonákra, erdőirtó munkásokra volt szüksége: a hesseni tartomány urától készpénzen vette meg az alattvalókat. Nagy Frigyes stílszerűen marhaváramot szedett ezen emberszállítmányok után, mikor porosz területen vitték át. Most nem él egy másik Nagy Frigyes, akinek éles gúnyja rámutathatna ennek a propagandának a lényegére.

Anglia ezen legújabb gyarmatát olcsóbban tudja céljainak megfelelő módon alkalmassá tenni, mint amerikai gyarmatait. A zsidók fizetik az üzemi költséget, akikre a Balfour deklarációval és a san-remói határozattal rászabadította ügynökeit.

A naiv zsidó azt hiszi, hogy a cionista világszövetség óriási erőfeszítésébe került ennek a határozatnak a »kicsikarása«. Pedig ha tudnák, hogy mily pontos számítás és szerepkiosztás előzte meg ezt Anglia részéről! De kérni, követelni kellett a palesztinai nemzeti otthon elismeréséi, hogy

zsidó győzelem legyen az agitáció kezében. Mert ha Anglia hatalmi szavával adta volna meg, úgy még a vak is látta volna, hogy angol érdekről van szó.

Ha Angliának valóban szándéka volna az egyes országokban elnyomott zsidók sorsán segíteni, akkor hatalmi súlyával jelenlegi hazájukban keresztül tudná azt vinni, nincsen szüksége ebből az okból Palesztina felépítésére.

De mit neki a zsidóság érdeke! Neki Palesztinára van szüksége! Az újjáépítéshez jó lesz a zsidó munka, zsidó pénz, zsidó lelkesedés!

Hogy aztán mi lesz? Uram Istenem, ki lát a jövőbe! Mi csak a múltat ismerjük, ahol a legutóbbi időben Anglia tanujelét adta önzetlen barátságának. Görögország máig sem tudta kiheverni Anglia jóakarátát, mellyel a török háborúba vitte. Mikor a török a görög hadseregre megsemmisítő csapást mért, Anglia kijelentette, hogy nem érzi magát »édekeltnek* a görög-török viszályban. Pedig ha csak egy hadihajót küldött volna a görög vizekre, evvel segíteni tudott volna áldozatán! De ezt sem telte!

*

Egymásra találtak tehát Anglia és a cionizmus. És a zsidóságra szabadultak: a vezérek és sajtójuk. Erdély zsidósága legnagyobb szerencsétlenségére egy speciális, a Nyugaton, Amerikában és a Regátban nem ismert cionizmust kezdtek hirdetni. Nem csak azt mondták, hogy legyen Palesztina zsidónép-országgá, hanem azt is mondták, hogy Erdély eddigelé vallási alapon álló

zsidósága legyen zsidó néppé. Itt Erdélyben is csináljunk egy új nemzetiséget, mely a héber nyelv recipiálásán kívül a zsidóságból nem tart fontosnak semmit.

Az üzleti célokat szolgáló eme taktikának borzasztó következményei vannak eddig is, de még veszesebb jövőre van kilátásunk, ha idején gátat nem velünk a lelkek tudatos megmérgezésének

Vártam, hogy az erdélyi zsidóság vezérei fel fogják emelni szavukat ez ellen a merénylet ellen, ami a zsidóság fenséges eszméjét megcsőfolja. Vártam, de nem hallom sehonnán a fölvilágosító, az oktató szót! A másik oldalon ellenben nap-nap után tart a lelkek megmértelyezése, az Erdélyben lakó zsidóság anyagi és erkölcsi megkárosítása.

Ha a vezérek hallgatnak és tűrik, hogy ragadozó farkasok garázdálkodjanak Izrael nyájában, akkor a közkatonáknak is joguk van felemelni szavukat, hogy oda kiáltsák a vakmerőknek:

„Izrael szenvedéseit ne kamatoztassatok a magatok kényelmére, a magatok egzisztenciájának biztosítására, politikai érvényesülésiék előmozdítására, amit ti csináltok, az ellenkezik a zsidóság eszméjével, amit ti csináltok az minden lesz, csak nem zsidóság. Kint Palesztinában csináltok egy ghettot, melyben nem lesz a zsidó eszményből semmi, idehaza pedig feldúljátok a zsidóság békéjét, tönkreteszitek jelenét, reménytelenné teszitek jövőjét.

Mire tanított benneteket a zsidóság? De mit beszélek nektek a zsidóságról? Ennek feleséges eszményéig nem is tudtok felemelkedni! Nektek nem eszmény kell, hanem hatalom, uraskodás!“

*

Útnak bocsájtom írásomat!

Olvassa mindenki zsidó szívvel, mert minden sorát zsidó érzés sugallta!

Dr. Fehér Márton.

ELSŐ RÉSZ:

I. A ZSIDÓ ESZMÉNY. II. AKIK HAMISAN
PRÓFÉTÁÉNAK. III. NEMZETI VAGY VAL-
LÁSI KÖZÖSSÉG-E A ZSIDÓSÁG? IV. A
HÉBER NYELVRŐL. V. MESE A GÓLUSZ-
RÓL. VI. VALAMI AZ ASSZIMILÁCIÓRÓL.

I. A zsidó eszmény.

Micsoda könyvcím ez? riad fel az olvasó. Milyen szójátékot csinál itt a szerző? Hát nem mindegy, akár zsidót mondok, akár zsidóságot? A két szó nem egy és ugyanazon fogalom kifejezője?

De nem ám! adjuk meg erre a választ. Van, — fájdalom — zsidó is, aki a zsidóságtól távol áll, és — hála érte Istennek — van sok-sok millió ember, aki nem zsidó, de a zsidóság eszménye szerint él. *Mert a zsidóság: a legtökéletesebb erkölcsi eszményt jelenti.*

A zsoltárok költője ezt az eszményt imigy hirdeti:

„Uram, kicsoda lakozik a te sátorodban és kicsoda nyugszik meg a te szent hegyeden? Aki tökéletességben jár, igazságot cselekszik és igazságot szól szívében; aki nem rágalmaz nyelvével; nem cselekszik felebarátjának gonoszt és gyalázatot nem szerez neki; kinek szeme előtt utálatos a gonosz, de az Urat félőket tiszteli, esküvését kárával is megállja és meg nem változtatja; aki pénzét uzsorára nem adja és ártatlan ellen ajándékot nem ad“ (15-ik zsoltár.)

Ezsaiás, a próféta-fejedelem szavai szerint pedig „aki igazságban jár és igazat szól; aki megutálja a csalárdságból való nyereséget; aki kezeit megoltalmazza ajándékvételtől; aki bedugja fülét, hogy ne

halljon kegyetlenséget és szemét befogja, hogy ne lásjon gonoszt: az ilyen ember magosságban lakozik.“ (33. fej. 15.)

Micha próféta még rövidebben határozza meg a zsidóság eszményének fogalmát: „az Úr nem kíván tőled egyebet, hanem hogy igazságos légy, szeresd az irgalmasságot és légy Istened előtt alázatos“ (6. fej 8)

Deutor—Ezsaiás meghatározása szerint az erkölcsi eszmény: a törvény megtartása és a szeretet gyakorlása (56. fej. 1.)

Ámosz próféta szerint pedig csak egyet kíván Isten az embertől: „Keressetek engem és éltek“ (5. fej. 4)

Amosz próféta ezen klasszikus rövidségü igéjéhez az egyik tudós a következőket fűzi:

— Sokan azt fogják vélni, hogy az összes törvények teljesítésével jutunk az Istenhez. Ezt inkább úgy kell érteni, ahogyan azt Habakuk próféta mondja: „az igaz ember az ő hitével él“ (2. fej. 4)

Az oktató céllal felsorolt eme idézetekből látható, hogy a zsidóság eszménye nem más: mint az erkölcsi tökéletességre törekvés. Ez nem a zsidóknak privilégiuma vagy különös terhe, hanem minden embernek kötelessége és aki ezt vállalja, az a zsidóság részesévé lett. Míg ellenben az az ember, aki nem ezek szerint az erkölcsi tanok szerint rendezi be életét, folyhat annak ereiben a Palesztinából eredeti legtisztább judeai vér, soha a szó eszményei értelmében zsidónak tekintetni nem fog.

A prófétaág érdeme, hogy előbb Palesztinában, később az egész világon ez az erkölcsi eszmény

diadalmaskodott. Nem úgy azonban, hogy a vele szemben álló ideálnak nem tartható egyéb törekvéseket teljesen kiirtotta volna. Míg az ember testi lény lesz: addig többé-kevésbé rabja marad lelke börtönének. De győzött, úgy hogy a vadságokat enyhítette, a mértéktelenséget lefokozta, a túlzásokat lenyesegette. Néha-néha ki-kitör azonban az emberekből (egyesből, tömegeből) az ősi vadság, ami kisebb-nagyobb katasztrófára vezet. A zsidóság zsidó híveinek örök dicsősége volt, hogy mióta ők a fentebb magyarázott erkölcsi eszmény gyönyörű terhét vállalták: az eszmény ellen intézményesen soha nem cselekedtek

Szomorúsággal kell azonban napjainkban tapasztalni, hogy a zsidóság eszményétől *elszakadt* zsidók egy vakmerő csoportja vissza akarja züllesztetni az összes zsidókat abba az embertelen vadságba és erkölcsi fertőbe, melyből Isten segítségével a próféták és a tudósok kiemelték.

Szilárd és megingathatlan azonban hitünk, hogy vakmerő tervük meg fog hiúsulni és oly csúfos végre fognak jutni, mint a Mózes ellen lázadó Korach, Dátán és Abirám és a zsidó eszmény egyéb más ellenségei.

II. Akik hamisan prófétáinak ...

Nem tudjuk, hogy ismerik-e Jeremiás és Ezekiel próféták könyveit a zsidó-nemzeti kisebbségi elv hirdetői? Vagy ha ismerik: van-e erkölcsi bátorságuk levonni két prófétánk tanításainak végső consequentiáit?

Ki volt ez a két prófétánk? Az első zsidó állam utolsó éveinek eseményeit élte át: *Jeremiás*; a Babyloniába áttelepített zsidó nép első nemzedékének kortársa volt: *Ezekiel*.

Mindakettő világosan látó, fegyelmezett koponya; népét szerető férfiú; a zsidó eszmény rajongója.

Mit izén *Jeremiás*, ki hazája pusztulását átélte, Babyloniába, az ott lakó zsidóknak?

„Építsetek házakat és lakjatok benne, kerteket plántáljatok és azoknak gyümölcseit élvezzétek. Vegyetek magatoknak feleségeket és szüljétek fiaikat és leányokat; és a ti fiaitokat is házasítsátok meg és a ti leányaitokat adjátok férjhez és szaporodjatok meg és meg ne kevesbbedjétek. És a városnak békességét keressétek, melybe titeket rabságba küldtelek és könyörögjétek érette az Úrnak, mert annak békességében léssen a ti békességtek. Mert azt mondja a Seregeknek Ura, az Izraelnek Istene: Ne hitessenek el titeket a ti prófétáitok, kik vágynak közöttetek és a ti jövődő mondóitok és ne figyel-

mezzetek a ti álmaitokra, melyeket álmodoztok.

Mert ők hamisan prófétáinak nektek az én nevemben, mert én nem küldöttem őket, azt mondja az Úr!“ (Jeremiás: 19. 5—9.)

Miért írja Jeremiás ezeket az intelmeket? Nem másért, mert átélte az önálló állam minden keservét; látta az állami étellel járó minden bűnököt és tapasztalta, hogy az államnélküliségben élő zsidó nép sokkal tisztultabb erkölcsi életet él, mint önálló államában valaha élt volt.

Jeremiás, aki két korszak prófétája: a nyomorúságokkal küzködő, bűnökkel teli királyságé és az államiságtól megfosztott zsidóságé, — úgy látta, hogy a zsidó ethika ez utóbbi állapotban inkább terjed, inkább erősbbödik. Ő ezt az ideális, a zsidóság hivatásából folyó állapotot helyesnek tartotta és azért megizeni a Babyloniában élőknek, hogy ne hallgassanak sem saját álmukra, sem a közöttük élő prófétákra, mert ezek megcsalják őket. Hanem iparkodjanak meggyökeresedni új hazájukban, *mert ez Istennek a rendelése.* A közöttük élő hamis prófétákra ne hallgassanak, mert ezek saját önző céljaik elérése végett hitegetik a népet azzal, hogy ez az állapot ideiglenes. Óhajukat szeretnék valóságnak venni. Mert fáj nekik, hogy Babyloniában nem uralkodhatnak népük felett.

Még szemléltetőbben ad ennek a felfogásnak kifejezést Ezekiel, aki Babyloniának neveltje és így a messziről figyelő Jeremiásnál jobban ismeri a babyloniai zsidók életviszonyait, pártoskodását, a *próféták* mesterkedéseit.

Így, szól az Úr Isten“ mondja Ezekiel (13.

fej. 18—19.) *Jaj azoknak, akik vánkásokat varró-
nak mindennek karjának hóna alá; és akik csinál-
nák egybeszorító szerszámokat akármikor belieknek
fejekre, hogy vadásszák a lelkeket. Nemde nem
az én népemnek lelkeket vadásszátok-e, hogy a ti
telketeket elevenen megtartsatok? Es gyalázattal
illettek engem egy néhány marok árpáért és
darab kenyérért, hogy a lelkeket megöljétek,
meg nem halnának és elevenen megtartnátok a lel-
keket, melyek nem élnének, hazudván az én né-
pemnek, mely örömet hallgatja a hazugságot.*“

*

Látjátok a hasonlóságot a próféták korabeli és a mai állapotok között? De látjátok-e a különbségeket is? Mert ezek is vannak!

A hasonlóság abban van, hogy élelmes emberek akkor is, most is a maguk javára gyümölcsöz-
tették a zsidóság átmeneti keservét, jobb jövő utáni áhítozását. A különbség azonban az, hogy az akkori zsidóság még részese volt az állami életnek, melynek nyomorúságát már nem látta, csupán előnyeit, *mert a múltnak csak szépségei vannak.* A mostani zsidóságot azonban 2000 év történetének eseményei választják el az önálló államiságtól, 2000 olyan esztendő, melynek tanításai a zsidó lelket teljesen átformálták. Mondhatjuk: a jabnei iskola felállításától kezdve mind mai napig a zsidó tudomány minden művelője oda törekedett, hogy a zsidóságot *eszményesítsék*, hogy kiirtsanak belőle minden gondolatot, mely az állami élet nyomorúságával összefügg. A zsidóság arra a lelki tökélyre, arra az eszményi magaslatra Cionban nem tudott volna emel-

kedni, mint amelyet saját államnélküliségében elért. Ott a szűk határok lelke szárnyalását megakadályozták volna, ott az állami étellel járó mindennemű párttusák erkölcsseit eldurvították volna. Gondoljunk csak vissza a Heródes, Agrippa korszakára? A mindennapi gyilkosságokra, rablásokra, mely még a főpapi széket sem kímélte meg! Ott állott akkor a zsidóság, hogy ha az Isteni gondviselés meg nem fosztja őt önálló államától, akkor ebben az önálló államban elpusztul maga a *zsidó eszme*. Már pedig nem az volt az isteni végzés, hogy Izrael népének önálló állama legyen, hanem, hogy a Mózes hirdette *eszme örök legyen es minden népek között elterjedjen*. Izrael azonban úgy akart élni, mint a szomszéd népek. Csak magának, csak saját gyönyörűségének, csak saját hasznának. Megfeledkezett hivatásáról! A rómaiak csak eszköz voltak Isten kezében, hogy a zsidó állam összetörésével a zsidó eszmény világhódító körútra indulni kényszerüljön.

A talmud (Rabboth 42 c.) egy hasonlattal illusztrálja ezt a működést. „Ha egy palack balzsam érintetlenül egy szobában marad, akkor kellemes illata csak abban az egy szobában érződik, ha azonban ide-oda viszik azt, úgy illata mindenütt elterjed, így volt Ábrahámmal is, ki sok országon keresztül vándorolt és Isten nevét itt is, ott is elterjesztette.“

Ez lett az öröksége Izraelnek is, hogy a népek között szétszéledve az Isten eszméjét mindenütt elterjessze!

Vakságában nem akarta ezt teljesíteni, hanem inkább szűk honában akart megdermedni! Isteni hatalommal kényszerült missiója teljesítésére!

Nemcsak a viszonyokban, a próféták hamisságában is van különbség: A babyloni hamis próféták „egy néhány marék árpáért és egy darab kenyérért“ prófétáltak és ölték a lelkeket (Ezekiel: 13. 19.) a modern prófétáknak miniszteri fizetés, Pulmann kocsi, fácán pecsenye és pezsgő dukál, meg utazási diéta és tantiem.

A XX. században ugyanis imponálni is kell a népnek! Külső hatásokra is sokat kell adni! Ha a biztosítási ügynök felügyelőnek cimezteti magát, akkor a kivándorlási ügynök sem adhatja alább az elnöki vagy titkári címnél és a javadalmazásnak is az álláshoz méltónak kell lenni. „Mert nemcsak igéből él az ember!“

Egy Londonból agitációs körútra Erdélybe küldött „vezér-férfiú“-val volt alkalmunk hitközségünk elnökei jelenlétében beszélni. Beszédéből egy jellemző részletet emelünk ki. Silány taktikájukra jellemzőt!

Megkérdeztük tőle, hogy Angliában, Hollandiában, Németországban mi a zsidók anyanyelve?

Csodálkozással felelte: *Natürlich: az angol, a hollandus, a német!*

További kérdésünk ez volt: Angliában, Franciaországban, Olaszországban vannak *zsidó iskolák?*

— Persze, hogy vannak!

— Hebraizáltak már azokat vagy folyamatban van a hebralizálás?

— Aber was — türelmetlenkedett az agitátor ur, — *héberül csak a héber irodalmat tanulják, egyébként angol, francia, olasz az ottani zsidó iskolák oktatási nyelve!*

— Még egy kérdést engedjen fölteni a titkár

úr! Angliában, Franciaországban, stb. nyugati országokban *törvénybe van-e már iktatva a zsidó nemzeti kisebbség joga* vagy ha nem, megalakult-e már ezen országokban a Zsidó Nemzeti Szövetség, hogy ezt a jogot kivívja?

— Micsoda feltevések ezek, pattant fel a titkár úr. Az angol, francia, olasz stb. zsidó csak zsidó vallásában különbözik a többi lakosságtól, *egyébként teljes joga angol, olasz stb. állampolgár*. Esze ágában sincsen, mint nemzeti kisebbség szerepelni!

A válaszokból, melyeket előre tudnunk kellett, levontuk a konzekvenciákat és imígyen fejeztük be a diskurzust:

— Lássá titkár úr! Ebben van az Urak bűne! Nyugaton más cionizmust hirdetnek, mint Erdélyben. *A nyugati zsidó állampolgári egyenlőségét önök nem bántják, a nyugati zsidó iskoláit nem hebraizálják, a nyugati zsidó anyanyelvüil nem akarják a hébert oktroyalni!* Itt a kivándorlási hajlam felébresztése kedvéért, jobban mondva, hogy a zsidó Erdélyben ne érezze magát jól és alkalmas médium legyen a kivándorlásra: *meg akarnak fosztani bennünket az állampolgári egyenlőség jogától, meg akarnak fosztani anyanyelvünktől, meg akarnak fosztani iskoláinktól.* Kollízióba hoznak bennünket többi polgártársainkkal és a hatóságokkal; elkeserítik a gyermekek életét, megmérgezik lelküket. Hát az a céljuk az uraknak, hogy Palesztinát az erdélyi zsidóság keserve-könyje építse fel? Hát becsületes taktika ez? A zsidó morál azt diktálja önöknek, hogy az üzlet mindenek felett?

A titkár úr beismerte, hogy ez bizony nem helyes és másnap — *országos körútra indult a régi recepte szerint agitálni és pumpolni!*

Ezek korunk igazi „napidíjas“ prófétái!

III. Vallási vagy nemzetiségi közösség-e a zsidóság?

Az emberi társadalom legősibb közössége: a család. A férfit a nővel összefűzte: a primitív gazdálkodás mód és az egyesülésből származott utódok felnevelése gondja. Hosszú ideig a közös őstől származott családok közös gazdálkodást is folytattak, ahol a legöregebb családtag gyakorolta a családfői hatalmat. Primitív népeknél napjainkig fennmaradt a gazdálkodásnak eme formája ház-közösség elnevezés alatt.

Az igények szaporodása, a munka megosztás szükségessége, a családoknak elszaporodása a közös törzsből eredeti családok egy hatalom alatti egyesülésére vezetett, mely egyesülés más törzsek elleni támadás visszaverésére a patriarchalis uralomnál erősebbnek mutatkozott. Ebben a korszakban látjuk a *város-államok* tarka sokaságát Elő Ázsiában épúgy mint Görögországban és a jóni félszigeteken.

(Mózes I. könyvének 14. fejezete leír egy hadjáratot, melyben 4 király hadakozott 5 király ellen. Hogy milyen hatalmas hadseregük lehetett, arról fo-

galmat alkothatunk magunknak abból, hogy az 5 király hadait megfutamított 4 király győztes hadseregét Ábrahám 318 főnyi szolgaseregével pozdorjává törte.)

A város-államok virágzása idején a közös nyelv mint egyesülési alap egyáltalán nem szerepel. A minden valószínűség szerint egy nyelvet beszélő Kanaaniták 29 királyságot alkottak. Minden város királyi székhely volt és csak ritkán tartozott egy ilyen királyi városhoz néhány falu is. .

Az egyiptomiak és assyrok voltak az első nép, ahol a közös nyelv és közös áldozati kultusz tétetett az egyesülés alapjává. Most már nagyobb közösségek jöhettek létre és ez időtől beszélhetünk mai értelemben vett állami életről, állami berendezésekről. Ha anakronizmust akarnánk elkövetni, akkor azt mondhatnók, hogy Egyiptom és Assyria voltak az első nemzeti államok.

Pedig, hol vagyunk e korban még a nemzeti állam fogalmától!

Harminc évszázadnak kellett elkövetkeznie, míg a mai értelemben vett „nemzet“ fogalma megszületik és ekkor sem néprajzi értelmű, hanem tisztán politikai meghatározás.

Nemzetnek nevezik bizonyos kisebb-nagyobb lélekszámú társadalomnak meghatározott területen egy főhatalom alatt történő kormányzását. Foglalkozás, nyelv, vallás közömbös.

Elméletileg legideálisabb nemzeti állam, ahol a nyelv azonossága és ugyanazon vallás fűzi össze a társadalmat. Ilyen állam azonban a valóságban nincsen, mert a gazdasági élet, a kultúra, háborúk, külső-belső vándorlások, vallási szekták a netán

létezett egy-nyelvű, egy vallású államokat is több nyelvű, több vallású államokká formálták át. Ilyen államokban azután a nemzeti jelleget az a nemzetiség adja meg, mely számban, kultúrában, a kormányzásra rátermettségben a többit túlszárnyalja.

Ezen, talán kissé hosszú bevezetés után elértünk a „*nemzetiség*“ fogalmához.

Míg a „*nemzet*“ tisztán politikai fogalom és nem kívánja meg a közös vérségi, de hasznosnak tartja a közös nyelvi leszármazást (ámbar ez nem lényeges alkotó tényezője) addig a *nemzetiség* fogalmától elválaszthatlan a közös nyelv, a kulturális közösséghez való ragaszkodás, mely annál intenzívebb, mennél homogénebb valamely nemzetiség vérségre és vallásra nézve is.

Az alaptételek ilyen felállítása mellett lássuk először is azt: *beszélhetünk-e zsidó nemzetről?*

Zsidó nemzetről nem beszélhetünk a mai adott viszonyok mellett, mert nincsen olyan főhatalom, melynek impériuma volna a föld kerektség minden zsidója felett és nincsen olyan terület, melyen ez minden más hatalom kizárásával gyakorolható volna.

Erről a témáról különben egyik későbbi fejezetben részletesen fogunk írni, melyben ki fogjuk fejteni, hogy a régi korban, Kánaánban a látszólagos nemzeti élet soha sem volt nemzeti tartalmú. Mózes maga soha nem akart sem az akkori, sem a mostani értelemben vett államot szervezni népéből, a zsidóság lelke mindig idegenkedve nézte a neki idegen, a tőle érzésben, célokban különböző állami hatalmat és ennek az ellenérzésnek a próféták, Mó-

zes méltó utódai évszázadokon át lángoló szavakban adtak kifejezést.

Ha szabad mondanunk: a próféták élő lelkiismeretként álltak őrt a zsidóság eszménye mellett, hogy Mózes „szent és papi népéből“ ne lehessen hadakozó, vérengző, más népeket leigázó nemzetet alkotni, hanem maradjon az, amivé nagy törvényhozója kiválasztotta: a bibliai erkölcs hordozója, fejlesztője, terjesztője.

Két ezer év ethikai tanításai annyira átmentek a zsidóság vérebe-velejébe, hogy nincsen az a földi hatalom, mely rábeszéléssel vagy terrorral a zsidóságot fenséges eszményétől eltéríteni és egy gyarmatországba vissza züllesztetni tudná.

*

Ha nem beszélhetünk a zsidóságról, mint nemzetről, talán mondhatjuk őt *nemzetiségnek*?

Korántsem! A nemzetiség legfőbb kritériuma: *a közös nyelv* évezredek óta megszűnt a zsidóságban. E nélkül pedig nemzetiségről beszélni nem lehet.

Azt szokták ugyan ellenvetésül felhozni, hogy a nemzetiség összefogó alapja: a közös leszármazás, a faj.

Ez az ellenvetés azonban helyt nem álló! A tudomány régen bebizonyította a fajelmélet hasznavehetetlenségét; már régen megcáfolhatlanul uralkodik az a nézet, hogy tiszta faj az emberek között fel nem található, csak legfeljebb relatíve kevésbé keveredett fajok tengődhetnek ember által meg nem közelíthető hegyi rengetegek sűrűjében. A népvándorlások, a vallásüldözések, politikai emigrációk össze-

vissza dobálták a népeket, akik egymásra vérségileg is hatást gyakoroltak.

Talán a római légióknak Spanyolországtól az Eufratesig és az Északi tengertől Afrika északi partjáiig történt táborozása és letelepítése nyomtalanul maradt az ott lakó népek faji összetételére? Vagy nem keveredtek össze az őslakókkal Aetius hunn csapatai, Albion germán longobárdjai, a mindkét római birodalom hadseregébe sorozott keleti és nyugati gótok, kik állandóan és huzamos ideig tartózkodtak a római imperium alá vetett országokban? Hát a XII. Lajos uralma alatt kiüldözött hugenották nem léptek házasságra az őket befogadó porosz birodalom germánjaival?

Folytathatnók a kérdéseket, de feleslegesnek tartjuk. A fajelmélet fanatikusait úgy sem győzzük meg, a tárgyilagos Ítélező pedig már régen tudja, hogy a népek osztályozása faji alapon nagyon ingatag

A népek csak egy alapon osztályozhatók: *nyelvi alapon*. Ez biztos, megdönthetien bázis. Az anyanyelv, melyet az egyén maga határoz meg, vita tárgyává nem tehető. Aki román, magyar, német, angol anyanyelvűnek mondja magát: az román, magyar, német, angol nemzetiségű.

Már most, ha a zsidóság hordozóit, vagy szűkítsük a fogalmaira zsidókat megkérdezzük, hogy milyen anyanyelvű, mit fognak erre válaszolni? Az angol zsidó az angolt, a francia zsidó a franciát, a román zsidó a románt, a magyar zsidó a magyart, a szerb zsidó a szerbet s, i. t. fogja anyanyelvének mondani, míg Afrikában és Ázsiában arab, tö-

rök, indus stb. anyanyelvű zsidó fog felhívásunkra jelentkezni, sőt Amerikában különösen New-Yorkban különféle néger nyelvet beszélő szerencsenek is fogják követelni, hogy a sorozatba őket is felvegyük,

Már most kérjük szeretettel: a nyelvek ilyen sokaságán beszélő tömeg vehető egy nemzetiségnek? Nyelvi alapon, mely a meghatározás biztos alapja, semmiesetre!

Faji alapon?

A sémi-nyelvű¹⁾ zsidókat, az európai, kaukázusi zsidókkal *talán* még lehetne fajilag egynek venni, de ezt a kettőt a maláji, néger, kínai, abesszíniái hamvasszürke, fekete, sárga bőrű, sima hajú, gyapjas hajú zsidókkal egy nemzetiségűnek hirdetni: *az elmegyógyász beavatkozását igénylő merénylet volna.*

¹⁾ *Sombart* „Die Juden und das Wirtschaftsleben“ c. munkájában (347 oldal) kér típust lát már az európai zsidóban >s. A karcsú, elegáns spanyol-zsidót, kinek keskeny keze és lába van, orra csontos, nyerges, — és a tohonya, csámpás ask názit szé'es, húsos orrával. Assir domborműveken láthatunk téglavivő rab izraelitákat, kik teljesen mongol típusúak. Báró *Kutschera* Hugó „Die Chasaren“ című tanulmányában a Német —Orosz —Lengyel és Cseh országokban túlnyomó részben található vörös hajú, rövid szakálu, kissé felvetett tompa orrú, apró szürke szemű, tömzsi testű zsidókat szláv eredetűeknek taitja, ellentétben a spanyol raszszal, a levante- típusu zsidóval, akit Palesztina ősi zsidója leszármazottjának mond. *Ezektel* próféta (16 fej.) hitita-emor ta keveredésből származtatja néoét. A hitita rnongol-típusu. az emorita kelta típusu nép voltak. Hogy nyelvük melyik volt, az bizonytalan. Abból a korból származó rengeteg feljegyzés, ábra maradt fenn, de megfejtésük még nem sikerű t. A Kaukázusban élő „*hegyi zsidók*“-nak nevezett törzs az iráni nyelvcsaládhoz tartozó *tat* nyelvet beszéli. Dr *Kohut* Sándor „A zsidók története“ c. munkájában (86. old.) megírja, hogy a perzsa-zsidók egy része Josef-Rabbin vezetése alatt Indiába költözött, (490) ahol a Malabár partjain zsidó államot alapított, amely több századig saját fejedelme alatt áll fenn. A portugálok 1520-ban megsemmisítették ezt a független államot, mire a zsidók *Cochinba* vándoroltak ki. Itt még mai nap is látunk fehér bőrű zsidók mellett fekete színű zsidókat, akik a benszülöttektől antropológiai vonásokban semmiben sem különböznek. Ezek mind beszédes példák arra, hogy a zsidóság egy nemzetiségi nevezőre nem hozható le.

A zsidókat, mint zsidókat összességükben egy nemzetiségi kategóriába sorozni különben nem lehet, mert a zsidó — köznyelven is, tudományos szemmel nézve is, — a többi nemzetiségektől elütő módon lesz zsidóvá, azaz: a zsidóság tagjává.

Ha egy dánus bevándorol Németországba, rögtön a német nemzetiség tagjává válik, ha a német kultúrához csatlakozik és abban meg akar maradni. Ha egy német Magyarországra költözik, előbb-utóbb a magyar nemzetiség tagjává lehet, ha a magyar nyelvközösséghez csatlakozik, a magyar nyelvet megtanulja és a magyar kultúrában megmarad.

Vagyis: megint bebizonyul a tétel! *A nemzetiség mutatója: valamely nyelvi kultúrközösséghez tartozás, az anyanyelvi*

*

Lássuk már most: ki a zsidó, mi a zsidó? Precízebben mondva: ki lesz a zsidó közösség tagja, vagy kit tartunk a zsidó közösség tagjának?

Példával tudunk erre legkönnyebben válaszolni! Ha egy telivér germán megtanul héberül, műveli a héber irodalmat, soha zsidónak nern fog neveztetni, hanem míg keresztény marad, germánnak, száz százalékos germánnak fogják tekinteni. Ha azonban fölveszi a zsidó vallást, aláveti magát a zsidó cerimóniáknak, abban a pillanatban zsidóvá lesz, a zsidó közösség tagjának tekintetik, pedig egy szót sem tud a zsidó irodalomból, talán a liturgikus imákat olvasni sem tudja. *De zsidóvá lett, mert azzá tette a vallása!*

Vallási közösség-e tehát a zsidóság, vagy nemzetiségi? Meg van adva a válasz! Míg minden más

népnél a közülethez tartozást az anyanyelv, az anyanyelven irt kultúrához ragaszkodás határozza meg, addig a zsidósághoz tartozást a vallás felvétele állapítja meg. Előbbi e nemzetiségnek, utóbbi a vallásközösséghez hozzátartozandóságnak a létesítője.

Bármit mondjanak a fantaszták, *a zsidóság nem külön nemzetiség, hanem vallásközösség, vallási közület*, amit legjobban igazol az is, hogy az oroszországi karaitákat, akik viszonylagosan a legtisztább zsidóvért őrzik ereikben, soha zsidóknak nem tekintették sem a zsidók, sem a hatóságok, de ők maguk is büszkélkedtek azzal, hogy semmi közösségük nincsen a zsidósággal. *A zsidóságnak tagjai azonban a sémita nyelvű ősöktől származottakon kívül minden színű, minden fajtája népek (abessziniak, négerék, arabok, kazárok, kaukázi hegyi zsidók, kínaiak) akik Mózes tanai szerint élik vallási életüket.*

Igaza van egy tudós hitsorsosunknak, mikor egyik tanulmányát avval fejezi be:

„Ami bennünket összetart és szolidárisán összeköt, az nem a fegyver, hanem a monotheismus: egy egységes emberi nem van csupán, csak egy igazság, csak egy világ, csak egy Isten“

Aki mást hirdet, az elől zárd be szívedet, csukd be pénztárcádat. Mert vagy az egyiket, vagy a másikat akarja megkárosítani!

IV. A héber nyelvről.

A jámbor hívő, ki boldog együgyűségében hiszi és erősen bizonyítgatja, hogy Jákob patriarcha Sem és Éber jesivájában taliszban, tefilinben¹⁾ éjjel-nappal studirozta a talmudot (N. B. Jákob vélelmezett kora és a talmud lezárása között kb. 2500 esztendő van) szent áhítattal tekint az imakönyveinkből ismert betűkre és szentül meg van győződve, hogy ami ezen betűkkel írva van, az mind szentség, és különösen, hogy az mind héberül van írva. Pedig azok a szögletes betűk gyakran nagyon is profán tárgyról beszélnek (polgári, büntető peres ügyekről, időjárásról, vetésről, aratásról, szerelmi „esetek“-ről stb.) és gyakran, igen gyakran nem is „szent“ nyelven közlik mondanivalójukat, hanem arameusul.

De a hívőnek ez mindegy! Es ezer szerencse, hogy ő a betűk külsejének is a rajongója. Ez nagyban hozzájárult ahhoz, hogy a zsidóság eszménye az évszázadok szennyes küzdelmében nem kallódott el, nem fertőztetett meg!

*

A népek történetének eddig ismert adataiból az állapítható meg, hogy az első államot a sémi

¹⁾ *Jesiva*: felnőttek tanháza, ahol a héber irodalmat tanítják; *talisz*: hagyományos imaköpeny, *tefilin*: imaszijak, melyeket a cerimóniához ragasztó hívő homlokára és karjára illeszt a hétköznapi reggeli imával.

nyelveket beszélő népek alkották. Nemcsak város-államok voltak ezek, hanem hatalmas nagy kiterjedésű, gyakran két földrészre (Afrikára, Elő-ázsia) kiterjedő birodalmak (Egyiptom, Assyria, Babilónia), melyeknek nagy, kiterjedt kultúrájuk volt már akkor, mikor Róma, Athén és egyéb, — azután nagy hírnévre-dicsőségre vergődött város-államok, később birodalmak helye még lakatlan pusztaság volt.

Ezen sémi nyelveket beszélő nyelvcsaládba tartozott nyelvénél fogva Mózes népe. A föníciaiak, karthagóiak, a moabiták nyelve nagyon kevés eltérést mutathattak a héberek nyelvétől, melylyel közelebbi-távolabbi rokonságban állottak a babiloni, assyriai, egyiptomi nyelvek. A Mózes népe beszélt sémi nyelvet a szentírás *kannán nyelvének* (Ézsaiás 19.8), később *jehudithnak* (Nehemias: 13. 24.) mondja s végül szent nyelvnek nevezik.

A héber nyelvnek szentséggé dicsőüléséből következtetni lehet arra, hogy a köznapi érintkezésben más nyelvet használt a nép. A minthogy így is volt: a. második templom építése idején panaszkodik már Nehemias, hogy a gyermekek nagy része nem tud judai nyelven beszélni (13. fej. 24. verssor), a közönséges időszámítás előtti században pedig már az egész népesség arameusul beszél (emiatt a bibliát le is kellett héberből arameusre fordítani). Később a kultúra haladásával és a zsidóság terjeszkedésével mindenütt a letelepedési hely lakói nyelvére tért át.

Ilyen körülmények között akarják a héber nyelvet egyes álmodozók (vagy nagyon is reálisan számítók) a földkerekség minden zugolyában megtelepedett zsidóságra vissza erőszakolni.

A zsidóság lelke szent borzalommal tekint erre a szentségtelen kísérletre. Több, mint kétezer év óta megszokta, hogy a héber nyelv: *szent nyelv*, melyen csak Istennel beszélhet. És most akad egy önös társaság telve egyéni ambícióval és kapzsi önzéssel és ezt a nyelvet dicsőséges trónusáról le akarja taszítani.

Vallásosságból eredő felháborodáson kívül azért is tiltakozik a zsidóság a héber nyelv, a szent nyelv köznapivá tételétől, mert minden ország zsidóságának meg van a saját anyanyelve, melyet becsesnek, értékesnek tart, mert az övé, mert lényének kiegészítő része, melyhez ragaszkodik, mint egyéb, más értékéhez.

A zsidóságot álokoskodással nem lehet anyanyelve csere-berélésére bírni. Különösen nem tudja erre rávinni egy olyan társaság, melynek erre kompetenciája nincsen! Mint ahogy erre senki ember teremtménye feljogosítva nincsen! *Az anyanyelv: isten adománya, ezt csak Isten veheti el tőlem!*

*

Ahogy nem beszélhetünk tiszta vérű népekről, melyek soha nem keveredtek össze más vérű népekkel; úgy nem beszélhetünk a mai nyelvek többségéről oly értelemben, hogy a mai alakjuk volna az eredeti ősi forma, vagy hogy századok-évezredek történeti hatása nyomtalanul suhant volna el felette.

Így például a mai angol nyelv a kelta-germán-normann-francia nyelvek egymásra hatásából származott, a germán normannok Franciaországban a francia, Oroszországban az orosz, Szicíliában az

olasz nyelvet veszik át; a germán eredetű frankok a romanizált Galliát saját nevükről nevezik el és átveszik a francia nyelvet; az összes román nyelvek őse: a latin elvégezvén civilizáló munkáját a katolikus egyház szertartási nyelvéné lesz és szülőhelyén is átengedi a teret az olasz nyelvnek; az Európában letelepedett török eredetű népesség egyik része a magyar, másik része a bolgár-szláv nyelvre tér át; az Egyesült államokban minden hatósági kényszer nélkül a nyelvek százai gyúródnak át amerikai-angollá s. i. t.

Poroszországban a francia eredetű hugenották tízezrei élnek és német anyanyelvűeknek mondják magukat, a II. Fülöp spanyol király üldözése előtt Hollandiába menekült spanyolok már a második generációban a germán-holland nyelven beszéltek, Oroszország területén a nagy oroszok nyelve a török-tatár eredetű népek egész légióját elszlávosította.

Folytassuk még a fölsorolást? Nemde fölösleges munka volna ez! Ezek a példák igazolják, hogy történeti események, gazdasági okok nagy befolyást gyakoroltak mindenkor a népek érintkezését közvetítő eszközre: a nyelvre.

Bűnt követtek el azok a népek, melyek észrevétlenül más nyelvet recipiáltak vagy amelyeknél az ő nyelv módosulásának útját nem állták? De-hogy követtek el bűnt! Ha a többi népek nem követtek el ez által semmiféle bűnt, akkor miért rójják fel bűnül a zsidóknak, hogy kétezer év előtti — talán már akkor is más népektől csak átvett héber nyelvét csupán imáiban őrizte meg, népnyelvül pedig más — elhelyezkedése diktálta nyelvet vett át. És azután: egész bizonyos, hogy Mózes népe ősei-

nek a héber volt az anyanyelvük? Lehetett az más sémi nyelv is! Ábrahámot kaldeusnak mondja a biblia, Ábrahám atyjának a neve: Terach pedig tiszta hitita szó. Ezekiel például így aposztrofálja Jeruzsálemet: „így szól az Úr Isten Jeruzsálemnek: a te lakásod és nemzetiséged a Kanaán földjén volt; *atyad emori volt, anyád pedig hitita.* (16. fej. 3. vers.) Már pedig ha Ezekiel szavait fogadjuk el hiteltesnek, aki 2500 évvel közelebb állt az eseményekhez és így jobban ismerte népe történetét, úgy a hitita nyelvet kellene a zsidókra visszaerőszakolni.

Hogy ez abszurdum volna? Persze, hogy az volna! De ilyen abszurdum a héber nyelv erőszakolása is azokra, akiknek más az anyanyelvük.

És miért épen a zsidóknak kellene mai szeretett anyanyelvüket visszacserélni valamelyik ősi nyelvükre? Miért nem követelik, hogy az angolok legyenek újból brittek? Miért nem erőszakolják a franciákra a régi gall, az elfranciásodott, elolaszosodott, normannokra az ősi germán nyelvet?

Miért? Mert ez lehetetlenség! Miért? Mert ez logikátlanság! Miért? Mert ez nevetséges!

Hát ezért nem lehet a különféle nyelveket beszélő zsidóságot sem a héberre fogni!

Jegyzet, A történeti igazság kedvéért meg kell jegyeznünk, hogy Erdély zsidóságát érte csupán az a kétes szerencse, hogy a cionisták hebraizálni akarják. A nyugati cionisták az angol, francia, angol, magyar, román anyanyelv álláspontján állanak.

V. Mese a gólusról.

A vallási gondolkodás híve, az isten rendeltetés meggyőződöttje nem tarthatja a szélrózsa minden államában föltalálható zsidóság jogi állapotát *gólusznak*, számkivetésnek. Nem! Ezerszer nem az!

A szenvedésekben megnyugvó, görnyedt hátú energiátlanság a gólusra keni tunyaságát. Az emberek nyomorát saját maga javára gyümölcsöztetni akaró élelmesség szintén beszél gólusról, nehogy áldozatai az ő karmaiból kikerüljenek. De, akinek szive telve van a vallással; de, aki hisz az Isten mindenütt és mindenben nyilvánuló jóságában; de, aki önzetlenül fáradozik a köz érdekében: az értéktelen, tartalom nélküli mesének tartja a *góluszt*.

„Szaporodjatok és sokasodjatok“ mondja az írás, *„legyetek az én szent népemmé és papi népemmé, hogy példája legyetek minden népeknek.“*

De hogy végezze ezt a missiót a zsidóság? Egy ország szűk határai közzé szorítva, összenyomorodva? Erre is megfelel az írás! *„Menjetek a népek közé!“*

„Bevetem őket az egész földön“³⁾ így szól az Úr. Ehhez a talmud¹⁾ a következő két magyarázatot fűzi.

¹⁾ Gólusz = számkivetés.

²⁾ Hosea próféta: 2. fejj. 22. verssor.

³⁾ Pessachim 87. b.

„Az ember azért veti el a földbe a magot, hogy azt százszorosán visszakapja. Az Isten is azért szórta szét Izrael fiait az összes népek közé, hogy a hívők száma ezerszeresen megsokasodjék.“

Ugyanez a talmudi részlet folytatja a gondolatot a következőkben:

„Isteni kegy volt az, hogy Izrael fiai a világ minden részén szétszórtan tartózkodnak.

„Egy római egyszer dicsekedve emlegette egy zsidó tudós előtt, hogy milyen enyhe és irgalmas a római kormányzat. „Ti kegyetlenebbek voltatok, mini mi — mondja a római. A ti győztes királyok, Dávid kardélre hányatta az összes meghódított edomitákat,¹⁾ mi élni hagyunk benneteket.

Feleli erre a tudós: „A ti irgalmasságtok a tehetetlenség irgalmassága. Bármily nagy is a ti birodalmatok, fegyveretek nem éri el az összes zsidókat. A föld valamely részében mindig fennmaradnak ők, hogy örök tanúbizonyságot tegyenek kegyetlenségéseitekről.“

Ezen talmudi magyarázattal egybevágunk a nagy történetírónak, Graetz Henriknek a megállapításai, aki híres munkájában: Izrael népének történetében a következőket írja.²⁾

„Izrael szétszóratása nem Jeruzsálem pusztulásával vette kezdetét. A szentély még állott, a szanhedrin még bíraskodott, a *fantáziával megáldott zsidó*, a római helytartó és Róma más zsarolói mel-

¹⁾ Ez ebben a formában különben nem igaz. Dávid csak sokat hányatott kardra az edomiták közül. Edom népe Dávid után még sokáig külön népi életet élt s Hyrkanos János uralkodása idején felvette a zsidó vallást.

²⁾ A magyar kiadásban: III. kötet. 3. oldal.

lett is, azt hitethette el magával, hogy a zsidók földjén zsidók az urak, mikor az imperátorok roppant birodalmában és a parthus királyok országaiban (az akkor ismert világ e két hatalom között oszlott meg) *alig volt város vagy község, melyben, zsidók ne éltek* és vallásos közösséggé ne alakultak volna. *Ez a szétszóratás a gondviselés műve és egyszersmind áldása volt.* Az egyik országban üzték, üldözték, lábbal tiporták, míg más államban új erőre kapott és a *lelkének mind becsesebbé váló tanításoknak új szentélyeket emelhetett.* A mindenüvé eljutott magvak kikeltek és a tiszta erkölcs és a tisztult isten ismeret mindjobban kezdett terjedni a pogányok között. Miként a görögök telepei a művészetet, a rómaiaké a jogismeretet, akként terjesztették a zsidók gyarmatai az egy Istenben való hitet, a szeretet fogalmát, a szemérmességet, az önmegtartóztatást. Életük példa volt arra, hogy az emberek nem azért vannak, hogy egymást pusztítsák, hanem inkább azért, hogy egymást segítsék.“

*

De nem minden zsidó tudott erre az eszményi magaslatra felemelkedni. A különféle korszakokban sokan, nagyon sokan voltak, kik tehernek tartották a tanítás által kijelölt feladatok betöltését. Teher volt nekik az önmegtartóztatás, fárasztó a szeretet kultiválása. Ezek a *lelki szegények* az uraskodást, a nép verejtékén vagyonok gyűjtését, a bujálkodást, az ellenség és saját testvéreinek vére gőzölgését kedvesebbnek, könnyebb feladatnak, hasznosabb és kényelmesebb munkának tartották. Ezek, mint látni fogjuk többször is kísérleteztek az *önálló állam lé-*

tesítésével, ennek mindannyiszor a tiszta zsidó tan vallotta kárát és mindannyiszor millió és millió zsidó életet áldoztak fel egy fantazmagóriának.

Cyrus perzsa király rendeletet ad ki a birodalomban lakó népeknek, hogy mindenki, — aki akar, menjen haza ősi földjére. És mit tesz a zsidóság?

Csak egy kis töredék engedelmeskedik a szónak, a nagy többség nem hagyja el lakóhelyét!¹⁾

Beszélhetünk hát száműzetésről, mikor a nép többsége önként mond le önálló államáról, mert ezt a zsidóságra károsnak, a zsidó lélekkel összeférhetlennek tartja? Babyloniában tapasztalta a zsidóság, hogy az önálló állam csak nyomorgás volt; volt állama, de ez rabszolgája volt minden nálánál nagyobb államnak; volt állama, de abban az állami léttel járó minden bűnök is felburjánzottak; volt állama, de nem volt erkölcsé a zsidóságból fakadó. A próféták nem győzik a királyok, a papok, a nép bűneit felsorolni és eléggé ostorozni. Az önálló zsidó állam a fertelmes bálványimádás és minden aljas kultusz melegágya volt és Jahve szentélye csak ritkán árasztotta az egész népre sugarait. Palesztinán kívül azonban a zsidóság lelke megtisztult minden undok bűntől. *Isten egy és egyetlen!* Nincsenek királyok, de nincsenek királyi bűnök sem, nincsen állam, de nincsenek pártusák sem, melyek megmételtyezték a népet.

Palesztinán kívül a zsidóság felébredt missioja tudatára. Lelki, vallási életet kezdett élni, ráeszmélt

¹⁾ Pedig ez a többség volt az igazi zsidóság! „A római országokban lakó zsidók származásra úgy viszonylanak a judabeliekhez, mint a korpa a liszthez, de Juda is kevert liszt Babyloniához képest.“

az igazságra: az isteni eszme nem szorítható a föld egy zugolyába, nem lehet hordozója egy kis ország ügyes-bajos dolgaival bíbelődő nép. Nem vállalta tovább az állami önállóság gondjait, eszményi életet akart élni.

A szinaji törvényhozás az állami függetlenség *előtt* adatott, az eszme universalissá tétele az állami függetlenség megszűnése *után* történt. *Az ige nem Palesztinában hirdettetett meg, a tan nem Palesztinában lett azzá a kincsházzá, amint azt ma bírjuk!*

Nagy tanítás rejlik ebben: *Izrael népe: a biblia, a tanítás népe nem élheti úgy életét mint más nép, nem kötheti sorsát egy országhoz. A tanítás az egész világnak, az egész világ minden népének szól; a zsidóságnak, a tan hordozóinak tehát mindenütt, minden országban jelen kell lennie.*

Halljuk, hallgatjuk az ellenvetést! „Szép, szép az elmélet, de rútul fest az élet! Mit csináljanak azok, akik vállalják ugyan a szép missiot, de cserében mindig üldözésben van részük? Mit csináljanak, hogyan orientálódjanak azok, kiket az elfogultság nem enged emberi módon élni? Kiket a kapzsiság a megélhetés elemeitől is meg akar fosztani? Kiket az uralmon lévők féltékenysége a polgári jogoktól is elzár és űzött vadként hajszol egyik-helyről a másikra! Mit csináljanak ezek?”

A kérdések helyénvalók! Nem fogunk az olcsó vigasztalás eszközéhez folyamodni! Nem fogjuk mondani, hogy ez nem speciális zsidó fájdalom! Mindenki tudja, hogy már az ó-korban a vallási különbözőségek nemcsak az egyes népek között, hanem az egyes népeken belül is erős válaszfalakat létesítettek. Az

egyik kultusz rajongója üldözte a másik kultusz művelőjét és ha erősebb volt, hatalma alá hajtotta, saját kultuszára kényszerítette, esetleges ellenállás esetén kiirtotta a gyengébbet.

Gondoljunk vissza a kereszténység első századára. A római arénákban római polgárok gyönyörködtek a fenevadak elé dobott keresztény rómaiak halálos vergődésében!

A francia király majdnem az utolsó emberig kiirtotta a délfanciaországi *Albi* tartomány lakosait, pedig ezek franciák voltak, de a katolikus egyház tanaitól eltértek; később a Bertalan éj rémes tettei, a hugenották kiűzése¹⁾ megint csak franciákat ért — francia kéztől.

Angliában még a XIX. század elején nem viselhetett közhivatalt az az angol, aki a katolikus vallás híve volt.

Oroszországban ólombányákba küldték azt az orosz, ki pravoszláv vallását egy másikkal merte felcserélni.

Mit bizonyítanak ezek a példák? Azt, hogy még mai napig is a vallási hovatartozandóság jelöli ki az államokban az egyes polgárok helyét és ha a vallás egyben uralkodó vallás is, akkor a világi hatalom eszközeivel saját testvérét is elnyomja, háttérbe szorítja, ha más templomban imádja az Istent, mint ő.

Előre bocsájtottuk: nem vigaszkép hozzuk fel ezeket a példákat. Nem vigasz többed magunkkal

¹⁾ Érdekes a megemlítésre, hogy a francia köztársaság jelenlegi elnöke: *Doumerque* Gaston vallására nézve: protestáns s mint ilyen Franciaországban az első államfő.

sem olyan üstben főni, mely alá a butaság, kapzsiság és uralkodhatnámság rakja a tüzet! De e példák mindenesetre arra jók, hogy demonstrálják, hogy az igazi felebaráti szeretet, — minden vallások fundamentuma — csak nagyon vékony mázzal vonta be az ősi vadságot. Ez rögtön kiüt mindenkiből, mikor általa önönhasznát mozdíthatja elő és ha számbelileg gyengébbekkel áll szemben!

Szomorú a múlt, sivár a jelen! De mondhatjuk-e, hogy az emberi erkölcsök nem fognak jobbra szelídülni?

Kétségbe kellene esni az emberiség jövője felett, ha erre a kérdésre nem-mel kellene válaszolni!

A múlt, bármily keserves tapasztalatokat is mutat, arra tanít bennünket, hogy az emberiség között a szolidaritás érzete mindig terjed. *Ez a szolidaritás pedig kiköveteli az emberek egyenlő jogának elismeréseit fajra, vallásra, nemzetre tekintet nélkül.* Hogy ez a haladás lassú: az kétségtelen és szomorú jele annak, hogy a mai társadalmakat jellemző önzés sokkal mélyebben berágta magát a zsigereibe, leikébe, mintsem azt egyhamar ki lehetne onnan irtani.

Mi tehát a teendő?

Mi lenne ma az Egyesült államokból ha az őserdőt irtó első települők megijedtek volna a munkaóriási nagyságától? Maradt volna, mi volt: egy alsó-rendű nép tanyája és vadászterülete! Míg így: az emberek millióinak és millióinak boldog országa és a kultúra egyik legnagyobb lendületű szervezete.

Nekünk is, mindenkinek a hazájában van a helye, ott kell kivívni emberi jogát. Mert az emberi

jog megillet bennünket! Nem mert zsidók vagy keresztények vagyunk; nem mert románok, németek vagy magyarok vagyunk! Nem! Nem ezeknek az okán, hanem *azért, mert emberek vagyunk*. Csak jó embert és rossz embert ismerünk; csak becsületes embert vagy hitvány embert; csak kötelességét teljesítő embert vagy hanyag embert! *A* jó, a becsületes, a kötelességtudó embereknek egyforma jog dukál, a rossz, a hitvány, a hanyag, ha nem jobbitja meg erkölcsait: pusztuljon.

Az angyalok és ördögök harcában az előbbieknek kell győzniök, még, ha egy angyallal szemben az ördögök légiói vonulnak is fel!

Ebből a küzdelemből a ma kellemetlenségei miatt gyávaság menekülni. De kétszeresen gyávák azok, akik a polgári, jogok birtokában vannak és nem küzdenek a ma még üldözött testvéreik jogáért. Őseik emlékének árulói ők! Mert, ha őseik gyáván megfutamodtak volna a szenvedések előtt, ha nem vállalták volna a küzdelem keserveit, akkor ők ma nem lehetnének európai méretben vett írók, tudósok, orvosok, mérnökök, politikusok stb.

Gyávaság (vagy üzleti érdek) ha a cionizmus vezetői küzdelem, itthoni küzdelem helyett hitsorsosaikat a gyáva elmenekülésre biztatják. Hiszen ezzel azoknak adnak szarvakat, akik az üldözést inscenálják!

Nem és ezerszer nem! Ott követeljük mindenkinek emberi jogai gyakorlásának, lehetőségét, nyugodt megélhetését, ahol született, ahová az ifjúkori emlékei fűzik, ahová szüleinek, nagyszüleinek, nálánál korábban elhalt gyermekeinek, testvéreinek sírjai kötnek!

Nem, nem könnyítem meg a gonosz munkáját! Tessék szint vallani! Amint te ítélsz mások felett, úgy ítélnék téged is meg! Nem akarsz elismerni más vallású polgártársaid emberi jogait? A te jogaidat sem fogják elismerni a kultúr nemzetek!

Nem, nem szabad a gólusz meséjével kishitűvé tenni a népet! Nincsen gólusz, csak az üzletesek szájában, nincsen gólusz csak a gyáva szivekben. A bátor, a gerinces: kiküzdí magának a szabadság szépségeit!

A legerősebb állam sem bírja sokáig a porkoláb szerepét vinni! Drága mulatság, mely halálba vihet!

„Ex occidente lux“ nyugatról jön a világosság! A Nyugat nagy nemzetei saját érdekükben is rátértek az emberi egyenlőség útjára és azóta évek alatt századokat fejlődtek. Kelet államai követni fogják a példát, mert követniük kell!

„Nincsen gólusz! ‘ még egyszer mondjuk. Emberi joga mindenkinek saját tetszése szerint megválasztani azt a helyet, ahol saját maga, de a közösség javára is tehetségét érvényesíteni akarja.

De, ha nincsen gólusz, hanem csak isteni rendeltetés és emberi jog, akkor senki ember fia nem merészelje a zsidóság helyzetét mesterségesenrontani, csak azért, hogy kivándorlási anyagot kapjon általa.

Mert siker esetén — bárcsak ebben hamis próféta lennék! az úgynevezett önálló államba kimenekítetteknek lesz ugyan „gettó“-juk, de azontúl a többieknek tényleg lesz „gólusz“-uk. Amitől Isten mentsen meg mindnyájunkat!

VI. Valami az asszimilációról.

Felvilágosító iratunk eddigi fejezeteinek tartalmát minden vallási zsidó aláírhatja és alá is írja. A „nemzeti“ alapra helyezkedett, de a vallási követelményekre a Mizrachisták kivételével fittyet hányó cionizmussal szemben közös fronton vagyunk mi: *a zsidó eszmény hordozói*, legyünk bár ortodoxok, neológok vagy chassideusok. Mihelyt azonban az asszimiláció felvetődik, a mi soraink is fe bomlanak és a jelszó felvetésével újabb csoportosulás áll elő!

De csak látszólag! Mert az „*asszimilans*“ szó alatt mást ért a vallásához, de különösen ennek ceremonialis részéhez ragaszkodó zsidó és más értelmet tulajdonít ennek a vallási kérdésekkel szemben *közömbös nemzeti*, sőt gyakran a vallás parancsait semmibe vevő cionista zsidó.¹⁾

A ceremóniákhoz ragaszkodó zsidó az ősi tradíciók legcsekélyebbjének is nagy fontosságot tulajdonít. Azt vallja, hogy amit az apja, nagyapja, dédapja jónak látott követni, az minden esetre a vallás követelménye, attól eltérni bűn. Az, aki ettől higiéniai, tudományos vagy más racionális szempontból eltér, az bűnt követ el, az a vallás parancsait megszegi,

¹⁾ Ez a megállapítás a cinni/mus egy nagy hívének KrepeL „Juden und Judentum von Heute“ című könyvéből van véve. (Wien 1925.)

az asszimilans. Jámbor együgyűségében, amely azonban tiszteletreméltó, mert belső meggyőződésből fakad, nem talál erre jobb szót!

Dehogy törődik azzal az ő nagy, szent jámborságában, hogy ez a szó nem fedí a fogalmat. Cerimoniás őseitől ezt így hallotta, hát ő is így mondja. Dehogy gondol az ő simplex jámborságában arra a talmudi mondásra, hogy *„Isten parancsai követésénél és betartásánál emberi mértékkel mér, nem istenivel,“* valamint arra sem gondol, hogy sok, az idők folyamán megszentelt parancs vagy tilalom vallási szempontból teljesen közömbössé vált, mert változtak az idők, körülmények, életviszonyok. Hogy jutna eszébe (mikor soha sem hallott róla), hogy pl. az usai rendeletek (Tekanoth Usa) szerint csak az vétkezik, aki a törvényt minden részében megszegi, de aki bármely okból nem képes a törvény minden betűjét követni, a zsidó vallás lényegét azonban megtartja, az zsidó felfogás szerint nem bűnös, nem vétkezik a zsidó eszménnyel szemben.¹⁾ Dehogy gondol pl. arra, hogy a talmudi tanítás éppen arra oktat, hogy *„nem a tanulás a fontos, hanem a tettek“*, (Talmud Jona 72 b.) hogy *„aki Istenfélelem nélkül gépiesen gyakorolja a vallást, az hasonlatos ahhoz az emberhez, akinek megvannak a belső szobához való kulcsai, de nem tud bemenni a házba, mert a kapu kulcsait elvesztette“* (Talmud Sabbath 31).

2.

A magát „nemzetidnek valló zsidó vezér azonban egészen más értelemben használja az „asszimi-

¹⁾ Már az is vallásosnak nevezendő és kötelességét teljesíti, aki reggel és este a „Semah“ imát [Halljad Izrael, az Örökkévaló, az Isten egyetlen Egy!] elimádkozza. (Menachot 99 b.)

lans“ szót. Ő nem indul ki a vallási eszményből. Ez ránézve közömbös. Lelke sivárságában semmiféle eszményt nem ismer, csak önérdékét kívánja szolgálni. Ő asszimilansnak nevez minden olyan zsidót, aki nem hajlandó az ő üzleti érdekeit szolgálni, aki nem hajlandó a számára províziót juttató gyarmati politikát előmozdítani. Lehet valaki próféta, mint Mózes, szilárd hitű, mint Ezra, tudós, mint Rambam: az csak asszimilans, ha nem járul hozzá a „magajött“ népboldogítók finansziális terveinek keresztülviteléhez, nyugodt kényelmes megélhetésének biztosításához.¹⁾

Ha ketten más-más fogalomra használják ugyan-

¹⁾ Könyvünk későbbi fejezeteiben a cionizmus és nemzeti zsidóság kérdéseivel részletesen foglalkozunk. Ezen első részben csak azokat az általános kérdéseket tárgyaljuk, melyek szerkezetileg ide voltak helyezendők. De már most szükségesnek tartjuk annak a hangsúlyozását, hogy amott tulnan a zsidóknak csak egy töredéke áll. Saját beismerésük szerint szerint (/ *Kreppel: Juden und Judentum von Heute* 593-ik oldal.) az összes zsidók 7—8%-a vallja magát cionistának, de ezek túlnyomó része nem az erdélyi értelemben vett cionista, nem a kivándorlást mesterségesen előidéző áramlat híve, hanem jelenlegi állampolgársága becsületes megtartása és állampolgárt kötelességei hiv teljesítése mellett csupán az *önhibájukon kívül bajba jutott zsidók letelepítését* tartja feladatának. De, ha az előbb említett számot helyesnek elfogadjuk és minden cionistát egyben a zsidó nemzeti eszme hívének valljuk, akkor is azt látjuk, hogy az *ott lakó összes zsidó népesség közül* (u. ott: 601 oldal). Bukovinában és Lengyelországban csak 7—7%, Angliában 6 3%, Galíciában 6%, Romániában (regat) 5.3%, *Erdélybn* 4.5% Jugoszláviában 4%, Franciaországban és az Egyesült államoffl&h 1 — 1%, Magyarországon 03%, vallja magát cionistának. *Ez a törpe minoritás akarná járszallagon vezetni a vele szemben álló és ősi, tiszteletre méltó tradícióihoz ragaszkodó többséget!* Azt mondhatná erre valaki: hát ez a többség miért nem csinál a maga nézetei mellett propagandát? Válaszunk erre az, hogy a többség értékes, hasznos gazdasági, kulturális és vallási munkája nem mai keletű, az már évszázadok óta tart, ennek a tevékenységnek eredményei mindenütt ismeretesek, tehát nem szorult reklámra. De, akik csak a *zsidó adottságukat* akarják kamatoztatni, a kik a zsidó hiszékenységet akarják a maguk javára gyümölcsöztetni, azoknak szükségük van az agitációra, propagandára. Teszik is ezt: sziláján, vakmerően, A többség megelégszik azzal, hogy olykor-olykor a tárgyilagos igazság reflektorával rámutat a propagandisták káros működésére, hogy a hiszékeny lelkeket a kísértésektől megóvjá.

azt a szót, minden bizonynal mindketten tévesen használják. Jelen esetben is így áll a helyzet: a ceremóniák kisebb-nagyobb tömegének negligálása nem asszimiláció, de nem asszimiláció a sékel fizetés megtagadása sem. úgy az előbbi, mint az utóbbi: negatívum, az asszimiláció pedig positivumot, tevékenységet jelent

Vallási vagy népi szempontból az asszimiláció nem más, mint a környezet szokásaihoz, erkölcséhez, vallás fel fogásához, nyelvéhez stb. való hasonulás, az immateriális javaik kölcsönös kicserélése vegeit.

Ebből a szempontból Mózes népe a történetbe lépése napjától kezdve napjainkig mindenkor asszimilans volt. A többi nép, minden nép asszimilans volt és lesz, mert minden nép csekély kivételt nem tekintve, iparkodott elsajátítani azt a jót, szépet, hasznosat, üdvösét, kellemeset, amit szomszédainál látott. Földmivelés, ipar, kereskedelem, művészet, vallások, irodalom, ruházkodás stb. mind asszimiláció útján terjedtek el világszerte. Egyik nép egyre, a másik nép másra tanította szomszédait és ezen közben ő is tanult tőlük. Amelyik nép erre képtelen volt, az szellemi inferioritásban és gazdasági nyomorban maradt

Érdekes volna ennek az asszimilációnak az egyes népekre hatását részletezni, de nem akarunk eltérni tárgyunktól és azért egyenesen a zsidó népre térünk át.

A zsidó a bibliai elbeszélések szerint is, történeti megállapítások szerint is, már mint egy magasabb kultúrájú nép lép a történelem színpadára. A

barlanglakó, növényvel táplálkozó, nyers húst evő ősökről nem szól a hagyomány.

Az ezen állapotot követő fokon a vadászó és halászó népek állanak, kiknek már volt primitív gazdálkodási rendszerük, de az élelmiszerek beszerzésének nehézségei, különösen, mert napról-napra meg kellett újítani a készleteket, lehetetlenné tették társadalmi közületeknek és bármily kultúrának a kialakulását.

Ez csak a *pásztorokodó népeknél állhatott elő*, akiknél a nyáj (tehén, kecske, juh, teve) birtoka viszonylagos nyugalmat teremtett az élelmiszerek, ruházati cikkek beszerzése szempontjából. A pásztor-népeknél már a társadalmi élet csirái fellelhetők: van tulajdonos, a gazda, akinek nyája van, — van szolga, aki a nyájra felügyel, a gazdaságban segít, kezik s ha kell: a gazdát más gazdával szemben felmerült .csete-patéban támogatja — s végül vannak hasznos háziállatok, melyek nemcsak élelemmel és ruházattal látják el a sátoralját, hanem segít nekik terheket cipelni és ezzel meg van adva a mód: hogy a pusztázó, barlanglakó nép sátor alatt lakó néppé alakuljon át.

Az erkölcsökre is hatott ez a változás: míg pl. a vadásznépek foglyaikat megölték, mert csak feleslegesen fogyasztották volna az élelmiszereket, addig a pásztor-népek foglyaikat szolgaseregükbe sorozták, mivel a gazdaságban felhasználhatók voltak.

De a kultúrára is hatással volt az újabb foglalkozás. A vadászó-halászó nép egész tevékenysége az élelmiszerek megszerzésében merült ki, sokszor napokig kellett űznie a vadat, míg elejthette, azután

pedig éhsége csillapítása után valószínűleg állati pihenésnek adta magát. Az ilyen nép családi életet nem él, gyermek nevelésről nem tud gondoskodni, lelki behatásokra, ismeretek elsajátítására képtelen,

A pásztor nép élete nyugodtabb, egyenletesebb, gazdaságilag megalapozottabb. Feleségével, gyermekeivel együtt élhet, mert huzamosabb ideig tartózkodhatik egyes helyeken és ha új legelőt kell jószágai számára keresni, nem kell családjától elválni. Ott vannak barmai, melyek családja' tagjait, különösen a zsenge gyermekeket tovább viszik. Az élelmek mindennapi beszerzésének gondjai alól fel lévén mentve, elméjének kipallérozására is gondot fordíthat. Az állati húsok és állati termékek feldolgozásán és primitív konzerválásán kívül eleinte valószínűleg a ruházat elkészítésével foglalkozott, melynek szövő anyagát ugyancsak nyája adta (gyapjú, bőr.) Sőt kezdetleges pipere is lábra kapott: állati szaru-, csontanyagból készítve. Az állatok gondozása az időjárás, csillagok megfigyelését is szükségessé tette, a legelők változtatása pedig földrajzi ismeret elterjedésére vezetett. Mindezen elemi ismeretek apáról fiúra szálltak, melyek, — ha nem is mai értelemben vett tanítás, de mindenesetre valamiféle oktatás létezését tételezik fel. Az állatok magántulajdont képezvén: viták esetére normákat kellett alkalmazni egy törzsön belül, míg, ha a vita két különböző törzs között támadt, úgy kész volt a háború, ahol a nagyobb erő vagy nagyobb ügyesség győzött.

4.

Ebben a viszonylag magasabb kulturális korszakban lépnek fel fel a héber patriarchák: Ábrahám,

Izsák és Jákob; pásztorkodó népként vándorol a pusztaságban Mózes népe és hosszú ideig pásztor-életet él még Kánaánban is. A fejlettebb kultúrájú kanaánitáktól sajátították el a földmivelést, a gyümölcs és szőlőtermelést; tőlük'tanulták meg, hogy jobb, kellemesebb egy helyben, széltől-esőtől védett állandó házban lakni, mint szellős sátorban, tőlük tanultak egyes iparágakat, a phöníciaiktól tanulták a betűket stb.

Asszimiláció volt ez? Az bizony, még pedig a javából!

De nemcsak ezeket a hasznos dolgokat tanulták el az őslakóktól és szomszédoktól. Eltanultak tőle a Baálok, Astarték, Molochok kultuszát is, a bálványimádást, a bujálkodást, a ledér asszonyokkal a fertelmeskedést.¹⁾ Még királyt is azért akarnak maguk fölé ültetni, mert a szomszédok felett is királyok uralkodnak, pedig arra tanították őket a próféták, hogy Izrael királya az Isten. *„Semmikép nem akarjuk, hanem király uralkodjék rajtunk. És mi is úgy legyünk, mint egyéb nemzetségek. (Sámuel I. 8. rész 19-20.)*

A pásztorkodó héber törzsek Kánaánban is értékesítették ide-oda vándorlásaik tapasztalatait. Ok már pusztai vándorlásaik alatt — lévén teher hordó állataik — a csere kereskedelmet űzték: az egyik vidék termelvényeit a másik vidék termelvényeivel csere-berélték. Ők pusztai vándorlásuk alatt megtanulták, hogy az egyik falu után következik a másik, hogy az egyik nép mellett lakik a másik. Ahogy

¹⁾ Sámuel I. 7. 3. Mózes V. 10. 20.

népiesen mondják: nincsen a falu határa bedesz-
kázva. Kánaánban is űzték a kereskedelmet, Arábia
és Phönícia, Egyiptom és Assyria között ők bonyo-
lították le a forgalmat.¹⁾

Ez a foglalkozás vitte őket messze tájakra Ká-
naánon kívül már akkor, mikor még önálló állam
volt a zsidók országa; ez a foglalkozás vitte őket
arra, hogy több nyelvet sajátítsanak el és a célsze-
rűség készítette őket arra, hogy már a közönséges
időszámítás előtt 150 évvel az arameus nyelvet fo-
gadják el népnyelvül, mint amely nyelvet akkoriban
nemcsak egész Elő Ázsia beszélte, hanem mint olyat
is, mely az ázsiai és egyiptomi birodalmok között a
diplomáciai nyelv szerepét töltötte be. Ugyanez a
bölcs praktikum és tanulni-tudni vágyás vitte később
a görög nyelv megtanulására. (Egyiptom zsidó la-
kossága csak görög bibliát ismert, Jeruzsálemben is
volt zsinagóga, hol csak görögül olvasták a Thóra
szakaszait) jártasságot nyervén, ez által a görög mű-
vészetben, esztétikában. A görög nyelv világ nyelv
lévén, feleslegessé tette a másik világnyelvnek: a
latinak az elsajátítását.

Mihelyt azonban az arab világhatalom kiszorí-
totta a görögöt a kereskedelem, közigazgatás, dip-
lomácia teréről, a zsidóság átvette az arab nyelvet,
mintahogy később átvette a franciát, spanyolt, né-
metet, melyből később a *jiddis* nyomorodott ki. Nem
volt oka megbánni egyiket sem, mert a nyelv-assi-
miláció tágította tudományos horizontját, *de egyúttal*

¹⁾ Salamon király mesés gazdaságának a kereskedelem vetette
meg az alapjait, ő maga egyes cikkeket monopolizált (lovakat, szekereket,
fűszerszámokat stb.) (Királyok könyve 1. 9.)

módot adott a zsidó etthika elterjesztésére is. A zsidó irodalom Philó görög nyelvű munkái, Szadja, Maimunides arab nyelven írt művei, Mendelssohn német nyelvű munkái által nyert súlyban, megtiszteltetésben és hej! be szegény lenne, ha a nem héber nyelven írt munkákat, meg az asszimilált ismeret alapján írt héber műveket kigyomlálnék belőle!

5.

Rabbi Jochanan, a híres palesztinai amora (szül. 199, meghalt 279,) nem volt oly szigorú, mint a mai epigonok! Ő kifejezetten megengedte a görög nyelv tanulását, amit addig tiltottak. Az asszonyoknak különösen ajánlja, mint a női nem ékességét. A két nyelvet (a hébert és görögöt) egymás mellé helyezte. Nevezett tudós szabadelvűsége odáig terjedt, hogy a szobáknak alakokkal befestését is megengedte.¹⁾

Hát maga a vallás nem élt eleget az asszimiláció eszközével?

Maga az áldozás kultusza vajjon lényeges folyománya a mozaismusnak? Dehogy! Pogány szokás! De Izrael népe annyira megszokta ezt Egyiptomban és annyiszor látta a szomszéd -népeknél, hogy nem tudta nélkülözni. Mit tettek tehát bölcseink? Megparancsolták, hogy hozzanak áldozatot — de Jehovának. ¹⁾

¹⁾ Oraetz. 1. M. III. 385.

²⁾ Menachoth 110, lalkuth 167 b. lapjain olvashatók az áldozattételről következők: Vajjon az Isten gyönyörködik a lius és véráldozatokban? Miért parancsolta meg tehát ezeket az áldozatokat Izraelnek?

Isten nem parancsolta meg az áldozást hanem inkább csak megengedte. így szólt Isten Izraelhez: »Ne higyjétek, hogy az áldozatok akaratomban befolyásolnak vagy, hogy azokkal valamely kívánságtok

Hát az őszi ünnepek a Bűnbánati ünnep kivételével nem ősi kanaanita ünnepek? Bölcsseink ezeket zsidó vallási tartalommal látták el, nehogy pogány módra a pogányokkal ünnepeljék azokat!

Vájjon az újhold ima nem vezethető vissza perzsavallási felfogásra, az ünnepi gyertyagyújtás nem a tűzimádók rítusára emlékeztet? Persze a monotheismus művelői elég bölcssek voltak, hogy ezeket a pogány szokásokat a salaktól megtisztítva olykép asszimilálják, hogy bennük és általuk *mindenkor a Teremtő egysége, jósága és hatalma dicsőíttessék.*

A demonologia-angelologia nem perzsa—babiloni behatás? A holtakért való imádkozás vájjon nem pogány—római eredetű, melyet keresztény közvetítés vitt át a zsidóságba?

A tízparancsolatban adott törvények vájjon nem változtak az idők folyamán?

„*Ne ölj!*“ így szól a 6-ik parancsolat Ez magyarázatot nem tűr! *Embert ölni tilos!* Es mégis úgy látjuk, hogy ugyanaz a törvénykönyv, melyben ez a tilalom van, bizonyos büntettek elkövetését *halállal sajtja*, — az önvédelemből elkövetett emberölést nem bünteti, — a szent frigy védelmében pedig erénnyé magasztosul az emberek gyilkolása

teljesítését eléritek. Mert nem az én akaratom, hanem a ti kívánságtok szerint áldoztok“.

Isten tehát miért engedte meg az áldozatok bemutatását? Volt egyszer egy királyfi, aki atyja királyi asztalát elkerülve hasonló korú pajtásaival étkezett mindig, ahol mindenféle illetlen modort sajátított el. A király mondta; mától fogva az én fiam az én asztalomnál fog étkezni, így legalább jó modorra fog szert tenni.

Izrael is megszokta volt, hogy a pogány istennek égő és egyéb áldozatokat hozzon, — «zt a szokást szeretettel, sőt szenvedéllyel üzte. Erre mondta az Úr: mutassátok be ezen áldozatokat nekem; így legalább az igaz Istennek fognak azok bemutatatni.

A magasabb kultúra asszimiláló hatásának egyik legszebb példája a második parancsolat fejlődése. „*Én vagyok a te Istened, a bosszúálló Isten, aki megbüntetem az atyák vétkét harmad és negyediglen*“.

A puszta népéhez így kellett szólni, reá csak ezzel az erős fenyegetéssel lehetett hatni, vad erkölceit csak az utódokra is kiterjedő büntetéssel lehetett szelidíteni.

A próféta már más néphez szól. Az ő népe a szenvedések kohójában megtisztult, a tudományok emlőjén megfinomult. Ez riadtan nézte a második parancsolatot! „*Hiába vágyóként jámbor, istenfélő?* „*Mégis büntetés fog érni, mert őseim vétkeztek?*“

„Az atyák ették az egrest és a fiáknak vásik belé a foguk“.¹⁾

„Csillapítsd le aggodalmadat“ mondja a próféta:¹⁾

„*Amely lélek vétkezik annak kell meghalni: a fiú nem felelős atyja álnokságáért és az atya nem viseli fia álnokságát; az igaznak ő magán lesz az igazsága és a hitetlen magán leszen az ő hitetlensége. A hitetlen pedig, aki megtérend bűneiből és azután megtartja parancsaimat, élvén él és meg nem hal.*“

Lám a prófétai korszak nemcsak az egyéni felelősség elvét emeli diadalra, de a bűnösnek sem helyez minden körülmények között büntetést kilátásba, hanem módot ad a bűnbánatra, ami maga után vonja a büntetés elengedését.

A talmudi korszak tanítása ezt a gondolatot to-

¹⁾ Ezekiel; 18.2.

²⁾ Ezekiel 18: 20—22.

vább fejleszti, még pedig a második parancsolattal teljes ellentétben. Itt az utódok lakóinak az elődök bűneiért, a talmud elképzeli olyan esetet is, mikor az előd bűnei alól utódai erényei által nyer fölöldást.

„Idők beteltével — (Rabboth Koheleth 94 a) számon fognak kéretni úgy az apáknak a tettei, mint gyermekeik tettei. Ezek egy része a gonoszok csoportjába, a másik része az igazságosok csoportjába fog kerülni.

Az örökös kárhozat elé néző atyák jámbor gyermekei könnyező szemekkel fordulnak az Istenhez: „Add vissza atyánkat, vezesd őket hozzánk!”

— Nem tehetem ezt, — szól az Úr. Atyáitok vétkeztek, nekik nincsen helyük közietek, jámborok között.

De a gyermekek nem tágítanak.

— Ha valaha irgalmat megérdemeltünk, úgy add vissza atyánkat! könyörögnek tovább a gyermekek.

Ekkor előlép az isteni kíséretből *Elijahu* próféta és így szól:

„Itt állnak előtted bűnösök és ártatlanok. De az isteni kegyelem felette áll az isteni igazságnak“.

És dönt az Úr! A gyermekekhez fordulva imígyen szól:

„Jó szószólói voltatok apátoknak! Vissza adom nektek őket!”

6.

Kérdjük: az erkölcsi felfogásnak ez a tisztultabb változása nem nemesebb, lélekemelőbb, mint a másik,

a régi? Káros volt, bűn volt ilyen irányban asszimilálódni?

Nem bűn, Isten adta erény az asszimiláció!
Mert ez nem más, mint a tökéletességre törekvő kultur népek ama nemes igyekezete, hogy a szebb, jobb, nemesebb intézményeket, erkölcsöket, szokásokat, ismereteket egymástól kölcsönösen elsajátítsák, — saját javukra és az emberiség üdvére.

Az ideál: a-teljes asszimiláció.

Egy Isten, egy ország, egy vallás, egy nyelv!

Hol vagyunk mi azonban ettől az ideáltól?

MÁSODIK RÉSZ:

I. MÓZES ÉS A SZINAJI TÖRVÉNYHOZÁS.
II. JÓZSUÉTÓL SÁMUEL PRÓFÉTÁIG. III.
SÁMUEL PRÓTÉTÁTÓL JEREMIÁS PRÓFÉ-
TÁIG. IV. JEREMIÁS PRÓFÉTÁTÓL EZRÁIG
ÉS NEHEMIAIG. V. EZRÁTÓL JOCHANAN
BEN ZAKKAI-IG. VI. JOCHANAN BEN ZÁR-
KÁITÓL NAPJAINKIG.

Mózes és a szináji törvényhozás.*)

Egyiptom az emberi kultúra gyermekkorától kezdve mindenkor a történelem homlokterében állott. Már a legrégebbi időkben még mai, modern mértékkel is mérve — nagy hatalom volt; Afrika északi partjait igájában tartotta; meghordozta zászlóit egészen a Tigrisig és Eufrátig, leigázta a népeket délen Ethiopia legdélibb határáig. Mint minden nagy hatalom: átélte a sülyedés és emelkedés, a fény és sötétség, az uraság és rabszolga korszakok váltakozásait. Minden hódítás után fényűzés, eipuhultság, a katonai fegyelem lazulása következett be, melyet mindenkor nyomon követett a pusztaság szilaj népeinek betörése a mindig kívánatos, termékeny országba.

Egy ilyen betörést, mely a közönséges időszámítás előtt a 18-ik században a XV.-ik dinasztia idején rontotta meg Egyiptomot és döntötte rabságba, hykszosz korszaknak²⁾ nevez a történelem Ezt a kor-

¹⁾ Mózes született 1500 táján a közönséges időszámítás előtt. Meghalt 120 éves korában és ehemettetett a Nebo hegyén. A monda szerint sírja i. em közelíthető meg, — aki a hegyen áll, a völgyben látja azt, aki a völgyben áll, annak a hegyen tűnik fel. Ennek oka az, hogy Isten nem akarja, hogy Mózes sírja bucsuhelylyé legyen.

²⁾ A „hykszosz“ név szószerint pusztázók, pásztorok királyát jelenti. *Hik* királyt, *szaszu* pásztort, beduint jelent. Az még nincsen megállapítva, hogy chamita, kanaanita vagy turáni nép volt-e? Nyelvükre nézve sémiták voltak. Egyiptomból kiűzetésük után egy részük visszamaradt, később a héberekkal együtt rabságba vettetett és Mózes idején ezekkel együtt hagyta el az országot

szakot azért emeljük ki Egyiptom történetéből¹, mert a hykszoszok mintegy háromszáz évig terjedő uralmának közepe tájára esik a később zsidóknak nevezett „héber“¹) családoknak Jákob törzsatyjma[<] vezetése alatt Egyiptom keleti részében történt megtelepedése.

A biblia elbeszélése és újabban napvilágra került adatok szerint a hykszosz nép Syriából és Kánaánból származott sémi²) nép volt. Pusztázó beduinok, akiknek egyrésze eleinte zsoldért harcolt az egyiptomi hadseregben, később felismervén az ország vezető osztályának gyengéit, — szövetkezve a határon túli szabad testvéreikkel — uraivá lettek az országnak.

Mikor azután egy ízben Kánaánban éhínség ütött ki, (ami a múltban is gyakran megtörtént) a most Palesztinának nevezett földszávon pásztorkodott egyéb sémi törzsek, köztük a Jákob háza népéből rekrutálódott héberek is bevándoroltak Egyiptomba, tudván, hogy ott nyelvrokon nép uralkodik.

Jákob népére a bevándorlás előnyösnek mutatkozott. Az akkor uralkodott fáraó külön tartományt jelölt ki számukra és sokat közülük, a biblia Józsefet névszerint is említi — főméltóságokra emelt. De ez a jólét csak addig tartott, — folytatja el-

¹) A „héber“ szó folyón túlit jelent. Hogy vajjon Ábrahám háza népét nevezték-e így először, mert a „folyón tú ról“ Káldeából jött Kánaánba vagy pedig a Kanamiták nevezték így el Mózes népét, kik eleintén a Jordán keleti partján tanyáztak: az ma már nem dönthető el. Azt hisszük, helyes az álláspontunk, mikor Jákob háza alatt a hébereket gondoljuk, míg Izrael népe alatt a hozzájuk csatlakozott egyéb sémi nyelvű népeket. Ezt nem dönti meg a bibliának az a tétele, hogy Izrael Jákob második neve volt. Az azonosítás oly időben történt, mikor a két nép egybeolvadása már megtörtént. Később a két név felváltva, néha egymás mellett szerepel.

²) Könyvünkben a sémi szó mindig nyelvi meghatározást jelent.

beszólását a biblia — míg élt a Fáraó és éltek azok, akik Józsefet ismerték.

A biblia itt egy kissé szűk mértékkel mér, mert a valóságban nem egy emberöltőig, hanem majdnem 200 évig tartott a jólét, addig ugyanis, míg a hykszoszok uralmát az egyiptomiak felébredt nemzeti lelkesedése meg nem döntötte. A hykszoszok haderejét az egyiptomiak megtörték, a harcosok egy részét megölték, másrészét elfogták, vagy pedig az országból kiszalasztották. A nem harcoló népesség, — mint egyéb uralpmváltozáskor történni szokott — nem tartotta szükségesnek az elmenekülést, hanem megtelepedési helyén maradt nem akarván a megszokott „húsos fazék“ kényelmét a bizonytalansággal felcserélni. Ezt a sorsot választották maguknak Jákob leszármazottjai közül azok, akik nem tartoztak a harcolók rendjéhez. Mert az bizonyos, hogy akik Jákob háza fiai közül a fegyveres osztályhoz tartoztak, a többiekkel együtt vagy elpusztultak, vagy kivándoroltak vissza a pusztaságba.

Az uralmat visszaszerzett egyiptomiaktól nyelvben, szokásban, kultúrában különböző visszamaradt népek feje felett csakhamar „megnehezült az idők járása“

Izrael fiairól beszél ugyan Mózes II. könyve (I. feje. 8 és köv. sorok) de a régi uralkodó népből visszamaradt mindenfajta sémi népre érthető, mikor mondja, hogy az új király, ki Józsefet nem ismeré imígy szóla népéhez:

„Íme az Izrael fiainak népe igen sok és nálunknál hatalmasabb. Cselekedjünk tehát ellene okossággal, hogy ne szaporodjanak, mert ha valami mó-

don had támad, félő, hogy az ellenséghez csatlakoznak és ellenünk harcolnak, vagy pedig (felhasználva a háborús zavarokat) elmennek az országból.

„Rendelének azért ő. ellenük sarcoltató tisztartókat, hogy a népet szolgálattal terheljék és építse az Izrael népe (és valószínűleg a többi leigázott idegen nép) Fáraónak kincstartó városokat: Pithomot és Ramsest“.

A bibliának fent idézett sorai nem egy elfogult rajongónak önkényes vagy célzatos megállapításai. Ujabbi leletekből megállapítható ugyanis, hogy a most tárgyalt korszak államférfiai saját fajtájuk pozíciójának és hatalmának biztosítására nem találtak bölcsebb expedienst, mint a tőlük nyelvben, szokásban, erkölcsben, kultúrában különböző (polgárokról nem beszélhetvén) alattvalótársaik gyötrését, közmunkákkal terhelését, férfitagjainak megöletését.

A XX század gyermeke megdöbbenéssel olvassa e sorokat, annál is inkább, mert bebizonyított tény, hogy maga az egyiptomi nép szelíd, türelmes volt; a családi élete (a felsőbb osztályokat nem tekintve) tiszta volt; a gyermekek szeretete ki volt fejlődve, a gyermek nevelésről ellentétben a többi egykorú népekkel rendszeres iskoláztatás útján gondoskodtak; a könyörületeség és igazságosság erényét kultiválták és a mi jelen tanulmányunk szempontjából a legfontosabb: ha nem is az egész nép, de a papok és a műveltebb osztályok hittek Isten egységében. *„Isten az egy, az egyetlen, az egymagában levő, aki mellett nincsen senki sem. Ő teremtett mindent és ő az egyetlen, aki nem teremtett.“*

Az uralmon lévő osztályok saját tisztultabb erkölcsi

elfogásuk arculcsapásával rendszeresített kormányzata nem volt a végletekig vihető. Már a legrégebb ókorban bebizonyult és azóta sokszor nyert bebizonyítást hogy minden zsarnok uralom legyen a zsarnok-egyén, osztály vagy nép, önmagában hordja a pusztulás csiráját. Embernek ember általi kizsákmányolása nem űzhető hosszú ideig. Isten végtelen kegyelméből minden kornak megszületik az a nagy férfia, aki a népek szenvedésére irt hoz, aki az emberi kezekre rakott bilincset összetördeli, a ki a hatalmukkal visszaélőket bűnös ütüj folytatásában megállítja; aki eredményesen rámutat arra az igazságra, hogy: „egy az Isten“, a ki senki emberi teremtményét rabszolgaságra nem kárhoztatta

Egyiptom most vázolt korszakában is megjelent a történelem színpadán ez az Istentől megáldott férfiú, kinél nagyobb a világtörténelem nem ismer. Lehetek nagyobb hadvezérek: születhettek nagyobb feltalálók; létezhetek nagyobb filozófusok: de mint ember, de mint törvényhozó a mai napig a földkerekségen nem született senki oly nagy: *mint a milyen volt Mózes.*

A történelem egyes korszakaiban kimagasló egyéniségek működésének méltatásánál a történelemírók kétféle módszert követnek. Vagy abból indulnak ki, hogy hősük mindent lenyűgöző felsőbb rendűségével hat az eseményekre és alakítja azokat saját akarata szerint; vagy pedig a körülményeknek, külső viszonyoknak tulajdonítanak oly teremtő erőt, mely a legalkalmasabb egyént céljai megvalósítására kiválasztja.

Mindegyik álláspont csak fél igazságot képvisel.

A történelem példái azt bizonyítják, hogy a személyi és tárgyi feltételeknek egy időben, egyszerre kell megvalósulniuk, hogy maradandó létesülhessen. Cromvell pl. az angol vallási felbuzdulás nélkül vidéki gazdálkodóként fejezte volna be életét, Napóleon pedig a francia forradalom bástyákat és balitéleteket ledöntő lendítő ereje nélkül egy ismeretlen tüzértiszt maradt volna, a ki regruták kiképzésével töltötte volna idejét. Az is bizonyos hogy Cromvell vallásos meggyőződése, SZÍVÓS kitartása és szervező tehetsége nélkül az angol puritanizmus, mint sok más szekta, — nyom nélkül maradt volna a történelemben, míg Cromvellel megalkotója lett az angol világbirodalomnak. Valamint bizonyos az is, hogy Napóleon katonai. és államférfiul genieje nélkül a francia forradalom világkatasztrófát jelentő nemzetgyilkossággá fajult volna, holott Napóleonnal az emberiség felszabadítását kezdeményező hatalmas manifesztációvá lett.

Mózes emberfeletti nagyságának méltatásánál feltétlenül figyelemmel kell lennünk ezekre a megállapításokra. Mert Mózes csak Egyiptomban, és csakis az ő korában létezett állami, társadalmi és gazdasági viszonyok mellett válhatott azzá a nagy törvényhozóvá, kinek háromezer év előtti tanításain épült fel az egész emberi társadalom. Ha Mózes nem a rabszolga nép leszármazottja, hanem az uralkodó osztály sarjadéka lett volna, akkor nem is juthatott volna eszébe az erkölcsi monotheismus magasztos eszméjének az egész népre kiterjesztése, vagy, ha ezt megkísérelte volna, úgy törekvése a

hatalmát féltő uralkodó osztály ellenzésén meghiúsult volna.

Ha szerencsés körülmények következtében nem sajátította volna el a magasabb kultúrát, úgy maga is téglavető helota maradt volna. Miután azonban származása a rabszolga nép érdekével azonosította, műveltsége pedig az uralkodó osztályéval: ellenállhatlan vágy szállotta meg népét, testvéreit: a kultúra ama magaslatára emelni, melyet ő már elért és amely az emberi méltóságnak is megfelelt.

Tanításaihoz meg volt a kísérleti anyag is: a rabszolga nép, mely visszaemlékezett, hogy ősei valaha szabad életeit éltek. Egy bilincseiből szabadulni törekvő nép képes a legnagyobb anyagi megterhelést, erkölcsi kötelezettséget vállalni, ha cserében az éltető szabadságot kapja.

Ennek a szabadságnak a kilátásba helyezésével kezdte meg Mózes működését és mivel tudta, hogy Egyiptomban az keresztül nem vihető, minden törekvése odairányult, hogy a felszabadítandó népet a rabszolgaság házából *kimenekítse*.

Nem véletlen, hanem az adott viszonyok, a tények kérlelhetetlen logikája készítette Mózes törvényhozói műve megkezdésére, — arra, hogy törvényeit túlnyomó részben héber rabszolgák között terjessze és végül arra, hogy őket kivándorlásra bírja.

*

A zsidó költészet naiv elképzelése szerint a Mózes öt könyve néven ismert Tóra a világ teremtésével egy időben íródott és drága kincs gyanánt rejtegette azt az Úr! Mikor végre elhatározta,, hogy

átadja ezt az emberiségnek, végigjárta a világ összes népeit és felkínálta nekik Tóráját.

Ézsau fiai voltak az elsők, kikhez az Úr szólott.

— Mi van a Tórában megírva? kérdezők
Ézsau fiai.

— Ne ölj! felelt az Isten.

— Oh Uram, mondták ők, hogy tartsuk be a parancsot, hiszen kard az örökségünk kard a mi mesterségünk!

Elment az Úr az amonitákhoz és moabilákhoz,

— Akarjátok-e a Tórárt?

— Mi van abban megírva? kérdezték Amon és Moab fiai.

— Ne paráználkodjál, — felelt az Isten

— Oh Uram, mondták ők, hiszen mi bűnben fogantattunk, hát hogyan tartsuk be ezt a parancsot!

Ismael fiai, mikor megtudták, hogy a Tórában tilalmazva van a lopás, szintén visszautasították az ajándékot, mert atyai örökségük a hadakozás, és zsákmányolásra van berendezve az életük.

Így sorjában visszautasították a népek a Tórárt. Egyiknek sem kellett a tiszta erkölcsöt, emberszeretetet hirdető tanítás.

Mikor azután Izraelhez fordult a? Úr, nem kérdezték, mi van abban írva, hanem egyértelműig azt mondták: megteszük, meghallgatjuk, parancsait magunkra nézve kötelezőknek ismerjük.

Hámozzuk ki ebből a meséből az igazságot! Mert van benne! Az ugyanis, melyet már előbb említettünk, hogy t. i. az elnyomott nép szabadsága kivívásáért semmi terhet nem tart súlyosnak. Vállalták tehát az izraeliták Mózes tanításait, mert meg-

csillant előttük a szabadság fénye, de Mózes is csak hozzájuk fordulhatott, mert, hogy úgy mondjuk, — mindenre felhasználható ősanyagot látott bennük, kik éppen elnyomatásuk következtében az akkori népek bűneitől mentesek voltak.

Képzeljük már most el a robotmunkában elcsigázott nép örömét, mikor látták, hogy az egyiptomi kultúrában jártas, vér az ő vérukból, hús az ő húsúkból férfiú, kinek még a királyi udvarba is szabad bejárata volt, leereszkedik hozzájuk, törődik sorsukkal. Még a XX. század zsidója is tisztelettel tekint arra, a ki intelligenciája (vagy akár vagyona) révén összeköttetést tud fentartani az ország kormányzóival. Ösztönszerűleg megérik, hogy ügyesbajos dolgaikban természetes szószólójuk lesz, mint ahogy az egyiptomi rabszolga nép is megérezte, hogy Mózes a rabszolgaságból megváltója lesz.

Hát még mikor megkezdte a tanítását!

Mint pirult ki a rabszolganép arca, mikor hallotta, hogy az egyiptomi nép által istenként imádott állatok, emberek tudatlan állatok vagy ostoba emberek, de nem istenek. Isten csak egy, egyetlen egy van, ki a világ teremtője fenntartója, tökéletesítője, aki az embert saját képmására teremtette és nem tűri az embernek állati sorba züllesztését. Hogyne áhitották volna e tant, mely a robot munkásoknak emberi méltóságra emelkedést helyezett kilátásba.

De e tan elfogadása súlyos kötelességet rótt a hívőkre. Mindennek ellenkezőjét kell tenniök, mint amit Egyiptomban tapasztaltak.

Egyiptom népe fajtalankodott: ti legyetek tiszták és szemérmetesek.

Egyiptom népe igazságtalan volt veled szemben, mert idegen voltál az országában: te légy igazságos az idegenekkel szemben is, a kik közöttetek lakozni fognak.

Egyiptom népe az árvát, özvegyet pusztulni hagyta, a gyengét nem támogatata: te légy az özvegyek, árvák, gyengék gyámolítója.

Egyiptom népe a tisztult vallás kultuszából ki volt rekesztve, ez a papok és az uralkodó társadalmi réteg privilégiuma volt: te összeségedben légy a vallás hordozója, légy szent néppé, amint szent az Örökkévaló Úr Isten!

*

A szentiratok nagyon kevés szóval emlékeznek meg Mózesnek egyiptomi oktató tevékenységéről. Pedig ez nagy, hatalmas, intenzív munka lehetett. Mert oly rövid idő alatt, melyben a bibliai elbeszélés mozog, egy népet nem lehet megszervezni, különösen egy tudatlan rabszolga népet. Már pedig az minden kétséget kizáró módon megállapítható, hogy a kivonulás rendben, szervezeten történt, hogy modern kifejezéssel éljünk: stratégiai tudással.

Mózes fiatalságáról, 40 éves koráig alig tudunk valamit és aligha csalódunk, ha épen erre az időre tesszük azt az értékes tevékenységét, melylyel a népet megszervezte. De első fellépése kudarccal végződhetett, mert menekülnie kellett az országból. Negyven évig ette a száműzetés kenyerét. Egyiptom közviszonyai ezalatt az idő alatt olyan fordulatot vettek, hogy alkalmasnak találta az időt újabb kísérletezésre.

Az egyiptomi évkönyvek ezt a korszakot a II.

Széti faraó uralma végére teszik és nekünk is ezt az időpontot kell elfogadnunk.

Ebben az időben ugyanis a hykszoszok uralmát felváltó belföldi dinasztia által intézményesített egyeduralkodó felbomlóban volt; az egyes kerületek parancsnokai (alkirályai) felmondták az engedelmességet a központi hatalomnak; megindult a versengés a főhatalomért; áldatlan harcok fogyasztották az ország erejét, melyekben a részek egymás ellen, a dinasztia a részek ellen hadakozott. Súlyosbította a helyzetet egy nyugati nép betörése is, mely újabb invázióval fenyegette a Nílus völgyét. Ezeket a külső-belső harcokat, ezt az országfelfordulást alkalmasnak találhatta Mózes arra, hogy népét felszabadítsa.

Visszatért tehát ifjúsága színhelyére, érintkezésbe lépett népe vénjeivel és — mivel az egész egyiptomi haderő nyugaton és délen volt táborban — minden harc és vérontás nélkül tudta a keleti országrészben lakó népességet az országból kivezetni.

Így lehetne rekonstruálni a mintegy 3400 év előtti eseményeket, és feltevésünk helyességét igazolni látszik az, hogy a legcsekélyebb eseményt is hatalmába kerítő népfantázia a kivonulás részleteit nem örökítette meg egyébként dús monda és regévilágában. Nem tudott vele a képzelet mit csinálni: nagyon is egyszerű lefolyású volt.

Következtetni lehet a bibliából is (Mózes II. k. 14. fej. 9 és köv. sorai) arra, hogy a kivonulás oly időben történt, mikor a fegyveres haderő háborúval volt elfoglalva és nem tudta megakadályozni a rabszolgák kiköltözködését az országból. Mert, mihelyt helyreállott a rend és a katonaság visszatért az or-

szág belsejébe, a hatalom rögtön hozzáfogott, a nézete szerint, szökevények üldözéséhez. Tudjuk, hogy a megszabadult nép 40 évig táborozott az egyiptomi határoktól északra terjedő pusztaságban Könynyen ráakadhatott az üldöző hadsereg, mely azután soha nem látta többé viszont honát.

Hogy ez az üldözés nem nyomban, hanem talán a kivonulás után évekkel történt, az valószínű, bár a biblia elbeszéléséből az elsőre kellene következtenni. Ámde a bibliai terminusok nem fogadhatók el minden kritika nélkül annál is inkább, mert a szerző ritkán állít fix időpontot

Az egyiptomi hadsereg üldöző útja és pusztulása már megtermékenyítette az elméket! Volt esemény, a mi megörökítésre méltónak mutatkozott!

Az a tömegpusztulás, mely akkor a nép elé tárult, mélyen bevésődött a lelkekbe és arról a kronikaironak meg kellett emlékeznie, hogy egyéb előadását is hitelesnek tartsák a késői utódok. De megörökítette azt a költészet, is Mirjam énekében, a reánk maradt legrégebb .héber hymnusban (Mózes II 15. fej.)

A modern történetem is gyakran fordul a népköltészet történeti vonatkozású termékeihez, ha valamely eseményre fényt akar deríteni. Valami magja ugyanis minden népmondának, népregének van. Ha a virágos burkolatból a lényegét ki tudjuk hámozni, értékes bizonyítékokra tudunk szert tenni. Ilyen bizonyíték fenti állításunkra a Mhjarn ének!

*

A Szinaj-félszigetet elért héberek (izraeliták) és a velük kimenekült rokon népek az üldöző hadse-

reg katasztrofális pusztulása után a biblia elbeszélése szerint büntetésből, objektív megállapítás szerint bölcs óvatosságból 40 évig táboroztak a gyér népességű oázisok között.

A biblia ugyan hatszázezer gyalogosra teszi a kivonulók számát, melyben az asszonyok, gyermekek és a nem héber népek száma nincsen bele foglalva, és így evvel a tömeggel már neki lehetett volna indulni a palesztinai föld meghódításához. Ámde abból, hogy nem a legrövidebb utat választották és nem tüstént fogtak hozzá állandó otthon megteremtéséhez, meg lehet állapítani, hogy a népesség száma egy kissé túlzottan van feltüntetve (mint ahogy a krónikákban más alkalommal is fantasztikus számokat olvashatunk) de megállapítható az is, hogy Mózes óvakodott imént felszabadult népét az Ígéret földjére bevezetni, mert ott nagyon könnyen újból egyiptomi rabságba eshetek volna, lévén Palesztina egyike Egyptom vazallus tartományainak. A múltak tanulságaiból következtethető volt, hogy Egyptomban a rend helyre fog állni és akkor a fáraók újból megindítják hadjárataikat a zűrzavarok közepette elszakadt hűbéres tartományaik visszaszerzésére. Ez III. Ramszesz idejében be is következett.

A bibliából is következtethetünk egyébként arra, hogy a Mózes-vezette nép nem lehetett oly nagyszámú és oly erős, mint a milyenek a kései történetíró mondja. Mózes IV. könyvének 14-ik fejezete 39 és köv. verseiben teljes őszinteséggel bevallja, hogy mikor megkísérelték a Kanaan-ba behatolást, akkor „alászalla az Amalék és Kanaán nemzetsége

(tehát az ottani lakosságnak csak egy elenyésző töredéke) és megvervén őket, verték és üldözték őket Hormáig.“

Lehetséges, hogy ez a kudarc is nagyban hozzájárulhatott ahhoz, hogy Mózes a fentebb elmondott óvatos politikát tartotta követendőnek.

Akár a hormai vereségnek, akár Mózes bölcs óvatosságának tulajdonítsuk a 40 éves pusztai vándorlást, minden esetre az isteni Gondviselés rendelkezésének kell ezt tartanunk. Ezt a 40 évet használta fel Mózes arra, hogy Egytomban megkezdett tanítását a pusztában folytassa, befejezze és Isten parancsára Jákob házát, Izrael népét, papok népévé szent néppé“ avassa, hogy példaadás legyen a világ összes népeinek, „mert enyém mind az egész föld“ mondja az Úr !

A zsidóság, mint vallási eszmény, mint ethikai elv itt a pusztaságban született meg. Beszédes tanúbizonyságául annak, hogy a zsidó lelki élet elüt a többi népek lelkétől.

Más népek szabadságharca fegyver csattogással vérontással jár, a zsidóság megvalósítója, alapvetője: szent életű próféta, aki fegyvert nem is fog kezébe és harc nélkül szabadítja meg népét a rabszolgaság házából.

Más népeknél a diadalmas szabadsághős egyed-uralkodóvá lesz, dinasztiát alapít, Mózes holtáig népe tanítója marad, aki utódjául nem fiát, hanem Józsuát jelöli ki, mert nem családja érdeke, hanem az egyetemes érdek, népe érdeke vezette intézkedéseiben.

Más nép előbb országot hódított volna magának, hogy *testi jólétéről gondoskodják* és csak azután fogott volna a törvények meghozatalához. Mózes

előbb törvényeket adott népének, hogy *lelki, erkölcsi szükségletét elégítse ki*, mert ennek birtokában közömbös, hogy külön országban tömörül-e, vagy pedig szétszórva él a világban.

Más nép istenítette királyát, Mózes nép ének az Örökkévaló a Királya, aki előtt mindenki egyforma.

Más nép meghódított földjét tulajdonának tekinti, Mózes népe csak haszonélvezője az általa megmunkált földnek, tulajdonosi pedig az Isten a kié „mind az egész föld“

A régi pogányság isteneit emberi képmásra formálta, emberi bűnökkel emberi vágyakkal, emberi jó és rossz tulajdonságokkal. Mózes tanítása szerint Isten az embert saját képmására teremtette, hogy, aki egy embert megbánt, az érezze, tudja, hogy ezzel Istent bántotta meg. Saját képmására teremtette Isten az embert, hogy az ember törekedjék isteni tulajdonságok elérésére.

A régi népek mithológiája szerint az istenek babiloni, assyr, görög stb emberpárt teremtettek, és így beoltották a népekbe a nemzeti gyűlölködést, vetélkedést, — Mózes arra tanítja a népét, hogy Isten *embert* teremtett, nem zsidót, és nem is több embert, *hanem csak egyet*, Ádámot, hogy minden nép lássa és érezze, hogy egy közös ősük volt, hogy testvére egyik a másiknak.

A régi pogányság népei istenek szerelmes kedéseiből eredett hősöktől, vagy királyoktól származtatják magukat, Mózes népének ősatyái egyszerű pásztorkodó emberek, kik nem hivságos uralkodásra törekvést, hanem a munka megbecsülését, a szerény életmódra vágyakozást hagyták örökül utódaikra.

Más nép emlékoszloppal, monumentális építkezéssel jelölte volna meg a helyet a hol alaptörvényeit köbe vésetten megkapta, a zsidóság Géniusa a a pusztában hirdette azt meg; *a pusztában, amely senkié és mégis mindenkié.*

A téma csábít, hogy evvel kapcsoltban elmondjunk egy bájos talmudi mesét.

A tudósok vitatkoznak azon, hogy miért a lakatlan sivatagban történt a szinaji kinyilatkoztatás és miért nem Egyiptomban a kivonulás előtt, vagy ami stiíyszerűbb lett volna: az Ígéret földjén, ennek birtokba vétele után.

Azt mondja erre a talmud: „Ha Isten egy lakott országban adta volna át törvényét Izraelnek, akkor ez az ország gögössé, elbizakodottá lenne és népe különbnek tartaná magát a világ többi népeinél. Ezért adta Isten törvényét a pusztaságban. De meg azért is, mert ezzel is jelezni akarta, hogy a törvény fiai, (akik t. i. megtartják a törvényeket) szabadok, mint a pusztai fiai. De azért is hirdette ki törvényét a pusztaságban, mely *mindenkié*, hogy ezzel is nyilvánvalóvá tétessék, hogy a törvény nem *egy* népnek adatott, hanem *minden* népnek, hogy a törvényt egy nép sem tarthatja kizárólagos kincsének, hanem az az összes népek közös kincse. (Jaikut 240 b.)

*

A szinaji törvényhozás tételei az első és legerősebb pillérei az erkölcsre alapozott állami és társadalmi rendnek. Tagadhatlan, hogy egyes népeknél Szinaj előtt is voltak már törvények, de ezek a törvények a hatalmasok javára, az ő akaratukból készültek, hogy a tömeget törvényeik erejével igában

tarthassák.¹⁾ A szinaji törvények 33 évszázaddal megelőzve minden más törvényhozást- voltak az elsők, melyek *az emberi egyenlőséget hirdetik*. Nem egy kényúr, hanem az egyetlen, láthatatlan Isten adta azokat a népnek, *az egész népnek*, a világ minden népének, hogy általa éljenek és boldoguljanak. Ismer ugyan a nép között idegeneket és szolgákat is, de a *jog alkalmazása szempontjából egyenrangúak* ezek a héberekkel, kik egyformán kötelesek osztani az igazságot hébernek, idegennek, szolgának, mert Izraelnek nem szabad soha megfeledkeznie arról, hogy „rabszolga, idegen volt Egyiptomban“, ahonnan az Isten kiszabadította őt.

A jog szeretet nélkül olyan, mint a föld napfény nélkül. Hideg és rideg! A szinaji törvényhozás tehát nehogy hideg és rideg legyen, az *emberszeretettel*

¹⁾ Erre a legjellemzőbb példa: Hamarabbi, Abrahám kortársának (k. i. e. XX. század) törvénygyűjteménye, mely egy diorit kőre vésve 282 törvényt tartalmaz. (Jelenleg Parisban, a Louvreban őrzik.) Ezt a törvénykönyvet szokták a Biblia ellenesei, — Mózes isteni műve hitelességének kétségbevonására felhozni. De alaptalan 11! Hamarabbi ismeri a kasztrendszer, Mózes az emberek jogi egyenlőségét hirdeti. Hamarabbi a szökevény rabszolganak menedéket nyújtó egyént halállal bünteti, Mózes elrendeli, hogy »nálad maradjon a szolga, ha gazdájától elmenekült, de ne bántsát őt.«(V. Könyv. 23 16) Hamurabbi törvénye szerint a gazda rabszolgáját agyon is ülheti, Mózes megparancsolja, hogy a rabszolga azonnal szabadon bocsátandó, ha csak egy fogát is ütötte ki neki. (II. 21. 27) A mózesi törvények szerint a hetedik év végével felszabaduló rabszolganak füle cimpája kilyukasztandó, ha tovább is szolgálni akarna (11. 21. 1—6) mert érdemetlennek mutatta magát a szabadságra, Hamarabbi a rabszolga fülének levágatását rendeli el, ha a rabszolga szabadságra törekednék. Mózes nem engedi a napszámost kiuzsorázni. (V. XVI. 14.) és rabszolganak nevezi azt a munkáltatót, a ki a napszámos bérét éjjelen át magánál tartja, (III. 19. 13.) Hamurabbi ellenben maximálja a munkabéretet a munkáltatók érdekében. Vagyis: míg Mózes törvénykönyvét az emberi egyenlőség és emberszeretet szelleme lengi át, addig Hamurabbi csupán a hatalmasok érdekében állapított meg jogszabályokat. És még egy nagy különbség: Mózes egy vallási közösség törvényhozója lévén vallási szabályokat is ír elő, Hamarabbi gyűjteményében ellenben egyetlen egy vallási törvény sincsen.

parancsként állítja a nép elé és örök emlékeztetőül elrendeli a szombat megtartását, hogy azon a napon ember és állat megpihenhessen és ezáltal *ezen munkáerejének kizsárolása meggátolható legyen.*

Az emberszeretet a társas élet bizonyos vonatkozásaiban a különböző korúak egymásmellettségében az emberi tisztelet létezését tételezi fel. Erre utal az ötödik parancsolat, mely elrendeli, hogy *a gyermek tisztelje apját és anyját.* Nagy horderejű ez a parancs, mert a régi társadalmakban a tisztelet, a lélek önkéntes meghódolása ismeretlen fogalom volt. A hatalmasok erkölcsi erő hiányában csak félelmet tudtak személyükkel szemben kikövetelni, de nem tiszteletet. De ilyenre nem is törekedtek! A büntetés brutális eszközeivel iparkodtak tekintélyt tartani! Még a családapa is csak fizikai hatalommal tudott tekintélyt tartani családjá körében és ez semmiesetre sem volt alkalmas arra, hogy gyermekeiben a tisztelet nemes érzését felkeltse. A színaji törvény elrendeli, hogy a gyermek tisztelje az apját, anyját, akik természetesen a tisztelet viszonzásaként *szeretettel fogják gyermekeik, unokáik sorsát intézni.*

Ennek a törvénynek még egy rendkívüli fontossága van. Itt találjuk első nyomát annak, hogy *a nő egyenlő jogú a férfivel, az anya az apával!* Más törvényhozásokban még sok-sok évszázad után is a nő nem másodrendű, hanem alrendű szerepet tölt be a családi életben. Tisztán a fajfentartás eszközének szerepére van szorítva! Mint leány, atyai hatalom alatt áll, mint feleség, férjének tartozik enge-

delmességgel,¹⁾ ha pedig özvegységre jut, úgy legidősebb fia, — ennek nem létében, — legközelebbi férfirokona gyámsága alá kerül. A szinaji törvényhozás családjogi vonatkozásban a férjnek és feleségnek egyforma jogot biztosít, az atyának és anyának egyforma tiszteletet követel.

Az emberi egyenlőség, az emberszeretet fogalmi köréhez tartozik az emberi élet kímélete, az ember materiális és immateriális javainak tiszteletben tartása:

¹⁾ Már a héber szókincs külsőleg is dokumentálja a két nem egyenrangúságát, A férfi héberül *is*, a nő *iso/i*, (a két szó csak a nőnemű rag hozzáadásában különbözik) a próféták pedig igen gyakran az »ódon« ember megszólítással illetik mind a kettőt. A zsidóságnál már a legrégebb időben ennek következtében megszűnt a nők alárendeltsége. Sőt valóságos kultuszá emelték a nők megbecsülését. »Ház és jószág atyai örökségek, ue érdemes feleséget isten ad (Példabeszédek: 19. 20). A kinek nincsen felesége, annak nincsen vagyona, nincsen békéje, nincsen áldási, nincsen támasza, nincsen öröme« (Ieremias 63, b.) Az asszony hűtlen elhagyása még az oltárt is könyökre fakasztja (Malakias: 2. 13.) Ha alacsony a feleséged, szól az intés a férjnek, hajolj le hozzá; mely mondás értelme az, hogy a férj legyen bizalommal feleségéhez és tanácsát hallgassa meg. Az asszony működése hoz áldást a házra. Az asszony vezeti a háztartást, felügyel a gyerekek tanulására, neveli a gyermekeket, figyelmezteti férjét a tanházak látogatására, szóval: a ház jó szelleme, azért szerfelett tisztelendő és megbecsülendő (Talmud Berachoth 17. a)

A feleség áldásos működéséről egy talmudi példázat a következőket mondja: (Jaikut: 8. a.)

Egy jámbor házaspár több évi házaset után elvált, mert nem volt gyermekük. A jámbor férfi szerencsétlenségére egy gonosz, istentelen asszonyt vett el második feleségül, a jámbor asszony második férje pedig rossz erkölcsű volt. És ime idők elteltével mi történt? A jámbor férfiú felesége hatása alatt gonosz erkölcsűvé, vallástalanná lett, a rossz erkölcsű férfiút pedig jámbor felesége jámbor, istenfélő emberré formálta át, ki mindenkor a vallás és erkölcs utjain járt. Tanulság: az asszonytól függ a családban minden. Ha az asszony jó, házas, istenfélő, úgy a férfi is azzá lesz, de, ha az asszonyt a családi tűzhely melege nem érdekli, ha saját szórakozását a gyermeknevelés, a vallásápolás kultiválása elé helyezi, akkor a férjtől sem várhatja azt az imádásig fokozódó hódolatot, melyet szabályaink előírnak. Két urat nem lehet szolgálni: a családi élet állandó, intenzív gondozást kíván, a világi szórakozások megromlják sziveket, könnyelművé, léhává teszi a lelkeket. Lelki harmónia nélkül pedig tiszta családi élet nincsen és ennek elsp sorban a gyermek romlatlan, mindenre formálható lelke esik áldozatul. A gyermekek érdekében is tehát vissza kell térnünk a régi bensőséges családi élethez.

ne ölj! ne lopj! ne mondj jeleb iratod ellen hamis tanúságot! És végül: ami különösen örök létet biztosít a szinaji törvényhozásnak, az nem más, mint *a szeméremérzetnek a családi élet tisztaságának intézményesítése.*

Tudjuk, hogy a régi népek zabolátlan nemi életet éltek, szeméremérzetről halvány fogalmuk sem volt. Még az istentiszteletük is a fajtalanság jegyében folyt le. Ez a zavaros és kevert nemi érintkezés és ez a butító istentisztelet a népek lelki és testi egészségét teljesen aláásta, erkölcsseit lealjasította. Az Úr népét ezektől a nyavalyáktól megóvándó, oda állítja a tilalmat: *ne paráználkodjál! ne kívánd felebarátod feleségét, se szolgálóleányát!*

A szeretet jegyében folynak a törvénykönyv egyéb intézkedései is: *a szegényeknek vagyona a gazdagoknál van leteve. A tarlón maradt gabona, a szőlötön maradt fürtök a szegényekéi,* nem mert kéri, hanem, mert a törvény ezt így rendeli. *Örök rabszolgaság nincsen!* A hetedik évben mindenki visszanyeri szabadságát, sőt előbb is, ha gazdája rajta súlyos sérelmet követett el. A kölcsönkérőt nem szabad szükséges munka eszközeitől nappalra, — ágyneműitől, ruháitól éjszakára megfosztani.

Hogyne lett volna a törvényhozás az emberekkel szemben ily szeretettel és kímélettel teljes, mikor még az állatokat is pártfogásába vette.

Mózes II. 23. feje, 12. verse *expressis verbis* elrendeli, hogy hetedik nap pihenjen minden munka, *„hogy a te ökröd és szamarad is megnyugodjék.”* *„Fel kell támasztani felebarátod ökrét vagy szamarát ha fáradtan ledől“* (Mózes V. 22. 4.), sőt ezt meg

kell tenni akkor is, ha az ellenségének jószága az. (Mózes 11. 23. 5.) *Nem szabad ökörrrel és szárárral együtt szántani* (Mózes V. 22. 10.) mert munkaképességük különböző s így a fürgébb a nehezebben mozgóra, az erősebb a gyengébbre kínos iramot, nehéz megerőltetést diktál. „*Ne kösd be az ökör száját, ha nyomtat.*” (Mózes V. 25. 4.) mert az valóságos kín az állatra nézve, ha előtte táplálék van, de nem juthat hozzá, s.

*

A szinaji törvényhozás eme vázlatos ismertetéséből is megállapítható, hogy Izrael népe ezen törvények elfogadásával azt a kötelességet vállalta magára, hogy ő, a többi népektől eltérő nemesebb, tisztultabb életet akar élni és *életével a többi népeknek példának akar szolgálni!* De megállapítható az is, hogy a törvények Kánaánról sohasem úgy beszélnek, hogy ott a zsidók állami életet éljenek, hanem, *hogy ott is a szövetség parancsait kövessék.* A *szövetség parancsolnék követése pedig nem más, mint a szinaji vallás szabályainak megtartása!*

Lássuk tehát, hogy Mózes népe mi módon teljesítette feladatát Kánaánba költözése után?

II. Józsuétól—Sámuel prófétaig.

Egy pogány kicsinylőleg beszélt egyszer egy próféta előtt a világ teremtéséről, Isten csodáiról.

— Nem tudom megérteni, — úgymond, hogy mi csodát lássak a világ teremtésében?

— Várj egy pillanatig, — felelé a próféta. — Elővett egy cseresznye magot, elültette a földre, megöntözte és várakozólag nézett a földre.

És íme! Néhány perc múlva vékony ágacska bujt ki a földből, mely percről-percre nőtt, erősödött, lombosodott, virágot hajtott és rövid negyed óra alatt a fáról mosolygó cseresznyeszemek néztek le a vitatkozó felekre.

Elragadtatással kiált fel a pogány:

— Látod, erről elismerem, hogy ez csoda!

A próféta csendes szóval mondja:

— Hát az kevésbbé csodás, ha egy magból Isten kegyelméből hosszabb idő elteltével lett egy terebélyes fa, melynek gyümölcsével testünket felüdiíhetjük?

Ezt a kis legendát annak magyarázatául bocsájtjuk előre, hogy ha előadásunkból a szent iratokból ismert csodás részletek esetleg hiányozni fognak vagy ezek mellett a természetes és történeti okokat is felsoroljuk, úgy ezekben is Isten csodálatos hatalmát,

emberekről való igazságos gondoskodását kell felismernünk!

*

Negyven évi áldásos tevékenység után Mózes visszaadta lelkét teremtőjének. Utóda Józsué, Nun fia lett, aki eddig is hűséges társa volt Mózesnek. Józsuéra várakozott a feladat, hogy a hébereket a Jordán nyugati partjára, a tulajdonképi Kanaánba átvezesse. A vezérről elnevezett szentirat ezt a honfoglalást egy tervszerű, egységes hadjáratnak tünteti fel, a valóság pedig minden esetre az lehetett, hogy a puszta népének egy része békés utón telepedett le Kanaán rokon nyelvű népei közé, másik része pedig hosszú SZÍVÓS harcok után tudott ugyanott földhöz jutni. Előbbit, bár más tendenciával a Bírak Könyve (I. 21—36) mondja el, utóbbira pedig bizonyíték a Jozsuéről elnevezett könyv, mely harcokról, várak elfoglalásáról beszél. Ez csak úgy magyarázható meg, hogy ezeknek a harcoknak az emléke a népet állandóan foglalkoztatta, mert azokat az egyik nemzedék a másiknak elmesélte és így a krónika írónak ezeket meg kellett örökíteni.

A hébereknél is bebizonyosodott, hogy egy nép sem tudja máról-holnapra természetét megváltoztatni. A héberek pásztor népe Kánaánban is megtartotta nomád természetét és sok időnek kellett elmúlnia, míg állandó, egy helyben lakó földműves néppé alakultát.

Ezt annál inkább is tehette, mert Józsué törvényhozása még az ó-kori értelemben vett államnak sem vetette meg alapját.

Neki csak egy célja volt: a. hébereket Mózes tanításaiban megtartani.

„Bizonyságaim vagytok magatok ellen, hogy magatok választottátok az Urat magatoknak, hogy neki szolgáljatok. Most annak okáért hányjátok az idegen isteneket, kik vágnak köztelek és hajtásatok a ti sziveteket az Izrael Istenéhez.. És mondd a nép Józsuának: a mi Urunknak Istenünknek szolgálunk és az ő szavának engedelmeskedünk.“ (Józsié; 24. 22—54)

Isten parancsainak követése pedig sem városi, sem állami határokhoz kötve nincsen, ezt a vállalt kötelezettségét Izrael eddigi életmódja és pusztai állam, nélkülisége fentartása mellett is híven teljesíthette

A Bírák Könyve, mely valószínűleg évszázadokkal az események megtörténte után, a királyság korában Íródott, sejtetni engedi, hogy a Kanaánba költözés nem is államalapítási céllal történt, hanem a pusztai kóborlást megunt népek ama magasabb kultúrára törekvő óhajából, hogy termékenyebb vidéken nyugodtabb életet élhessenek.

Kanaán országában abban az időben elég lakatlan, de gazdaságilag kihasználható terület lehetett úgy, hogy a benszülöttek kénytelen-kelletlen, egyrésze pedig szívesen megengedte az azonos vagy rokon nyelvet beszélő héberek letelepülését meglevő saját városaiba, vagy városuk mellett alapított új városokba. A krónikáiról — ki könyve szerkesztésekor már az egyesített törzsek egy király felsőbb-sége alatti uralmát látta, — hódításnak nevezi ezt a települést, de a valóságot még sem tudja elhallgatni, mert megírja, hogy „Juda bírát a hegyeket, de nem üzél a völgy lakóit; Benjámint nem üzél

el a Jeruzsálemet lakó Jebuzeust; Manasse nem üzé el Betsheán, Thahanák, Dór, Jiblam, Megido és és faluinak lakóit; Efraim nem üzé ki a gézeri kanaanitákat; Zebulon együtt lakott Kitron és Nahalol kanaanitaival, Aser Akkó, Szidon, Akzib, Helbat, Afek és Rehob benszülött népével; Naftali törzse Beth-szemesz és Bethanáth lakóival elegyesen lakott, míg József haza területén a héberek és emoreusok osztozkodtak.“ (Bírák könyve: 1.21—35. Jozsué 17 11.12. 16. 10. 19. 42) ¹⁾ Ez a beismerés kevésbé elfogultan azt jelenti, hogy a letelepülés kompromisszum alapján történt.

A mennyire a forrásokból következtetni lehet, a Jozsué uralmát követő korszakban a héberek hosszú ideig oly életet éltek Kánaánban, oly viszonyok - mellett fejlesztették kultúrájukat és oly módon végezték Isten tiszteletüket, mint a világ minden részében betelepedett mai zsidóság. Kánaán egy mikrokozmos képét tárja elénk, ahol kisebb nagyobb régebbi — olyan — amilyen állami életet élő népek között a héberek letelepedtek, önálló,- a többi néptől független gazdasági és vallási életet éltek. A külön vallási rítus a régi lakók ellenszenvét, a külön gazdálkodás, mely vagyonosodásra vezetett, a régi lakók kincsszomját felébresztette. Ez az állapot állandó torzsalkodásra vezetett, a melyekből időről-időre háborúk robbantak ki, melyek hol a héberek,

¹⁾ A krónikaírók stílusát ismerve bizvást mondhatjuk, hogy ezeket a megállapításokat úgy kell értelmezni, hogy a Kánaánba jövő héberek nem tudván teljesen és mindenütt legyőzni a benszülötfeket, kompromisszumra léptek velük. Persze a kései kor feléledt nemzeti hiúsága ezt olykép örökítette meg, hogy „nem üzte ki^u az őslakókat városaikból, hanem adófizetőikké tette őket.

hol a régi benszülöttek, esetleg az ezekkel szövetségelt szomszédok győzelmével végződtek.

Józsié után négy évszázadig zsidó állami életről beszélni ezek szerint nem is lehet.

A zsidóság nemtőjének a szeme könnyezik, ha visszagondol erre a négy évszázadra, mely a züllöttség és erkölcsi eltévelyedés sivár képét nyújtja, melyet, csak mint villám a borús eget, pillanatokra, rövid időre szakít meg az erkölcsi életre visszatérés megkísérlése.

A nemzeti gyengeségeket legyezgető történetírás „Izrael hőskorának“ nevezi az u. n. bírák korszakát. Pedig az nem volt egyéb, mint egy idegen népek közé letelepedett jövevény nép azon törekvése, hogy kultusza és megélhetése és szabadsága biztosítsák.

Már a második nemzedék részben szokásból, részben a békesség fenntartása végett sógorsági viszonyba lépett a feles számban ott lakó kanaani népekkel, ami önmagában még nem lett volna baj. Veszedelem származott azonban a tiszta erkölcsökre abból, hogy ezek az összeházasodások a kanaaniták szokásainak és kultuszainak átvételével jártak.

A mózesi tan önmegtartóztató tilalmaival, emberszerető tanaival elviselhetlen nyűgnek tűnt fel szemben a kanaani ledér erkölcsökkel és vallási szokásokkal.

Jehova zordon istensége lépten-nyomon béklyót vet az emberi szenvedélyekre, a helyi istenek azonban, a mindenféle Baalok és Astarték az emberi vér zabolátlan tombolásában lelik örömüket.

Az ember mindig hajlamosabb a testi élvezetet,

érzéki gyönyört nyújtó rossz követésére, mint a magasabb lelki erőt feltételező önmege tartóztatás kultiválására. Ami áll az egyedre, az áll az egyedek többségére is, az egész népre?

A pusztá erkölcsileg tiszta népének ivadékai a környezet csábító hatása alatt az erkölcsi romlottság fertőjébe süllyedtek és a népnek hol az egyik, hol a másik része került így szomszédainak a rabigájába, akik búsán fizettek vissza a Jozsuétól elviselni kényszerült szenvedésekért.

A hébereket ebben a kritikus időben semmiféle egységes eszme nem fűzte egybe. Zárt egységet még az egyes törzsek sem alkottak. így történhetett, hogy a környezet vagy szomszédos népek, hol az egyik csoportra, hol a másokra csaptak és túlsúlyúkkal hosszabb-rövidebb ideig tartó szolgáltságba vetették őket. Ebben a korban a többi törzs részvétlen nézője volt vallástársai küzdelmének s szerencsének lehetett mondani, ha az egyes támadások ellen legalább a szomszédok — kik életüket és vagyonukat szintén veszélyeztetve látták, esetre- esetre össze tudtak fogni.

Olhniel, Ehud, Samgár, Barák, Gideon, Abimelek, Jelfa, Ibsán, Elon, Abdon, Sámson és a többiek akiket a bírák közül ismerünk, nem az összes hébereknél, hanem csak egy-egy csoportnak, ritkán egy törzsnek, néha csupán egy nemzetiségnek voltak a bírái. De ezeket a bírákat sem szabad oly értelemben venni, mintha a vezetésük alatt levő nép állandó vezérei, mondjuk uralkodói lettek volna. Korántsem! Egy-egy akcióban vezetői voltak ugyan népüknek, de a veszedelem elmúltával

megszűnt hatalmuk, de egyúttal az együvé tartozás érzete is megszűnt ezzel a népben.

Hogy pedig ezek nemzeti hősök, zsidó hősök lettek volna? Ugyan! Sámson működésében annyi zsidó erkölcsi vonást sem tudunk felfedezni, mint a legelvetemedettebb filiszteusban, Jefte, ki egy parázna asszony fia volt és rablóvezéri pályájáról hivatott haza nemzetsége védelmére, saját leányát áldozta fel, — Gideon a vallási parancs ellenére képet ajánlott fel az Urnak.

Ha ilyenek voltak a vezérek, elképzelhető, milyen lehetett maga a nép!

A bírák korszakának népe kanaanita környezetben nőtt fel és „*gonoszt cselekszik vala az Úr előtt és szolgál vala a Baáloknak.*“ (Bírák könyve 2. 11.)

Itt is felhívjuk az olvasó figyelmét, hogy valahányszor Izrael népet a yégső veszedelem fenyegette, *ebből soha sem a kard hőse, hanem a szelíd törvénytudó mentette meg*, mintegy beszédes figyelmeztetőül, hogy Izrael ereje nem a fegyver, a nyers erőszak, hanem a belső, erkölcsi tulajdonságok.

A bírák korszaka szomorú nyomorgás, vigasztalan kietlenség! Nem tudott semmit produkálni, ami a zsidóság eszményéből fakadt volna, ami a zsidó, emberi erkölcsi tőkét gyarapította volna.¹⁾ Úgy éltek a törzsek, mint a többi népek: bujálkodtak, verekedtek, bálványokkal fertelmeskedtek és azon az

¹⁾ Az ebből a korból származó Debora éneke mint a héber költészet első zsengeje irodalom történeti szempontból fontossággal bír ugyan, de a vallás szempontjából teljesen közömbös. (Bírák könyve. 5. 1-31.)

úton voltak, hogy belé vesszenek a többi népekbe és nyomtalanul eltűnjenek azoknak árjában!

Isten kegyelme ekkor tette meg Izrael vezetőjévé Sámuel, kinek nagy szelleme, prófétai ihlete a züllésnek indult héber népet az igaz útra visszavezette és egy közös eszme szolgálatában egyesítette.

Mi volt ez az igaz út? *a tiszta erkölcsi élet!*
Mi volt a közös eszme: *az egy Isten imádása!*

Sámuelnél hivatottabb férfiú erre a feladatra el sem volt képzelhető! Abból a törzsből, Lévi törzsből származott, mely annak idején Mózes adta népének. Lévi törzse úgy látszik, Egyiptomban is, Kanaanban is tántorithatlanul kitartott az Egy Isten eszme, a tiszta erkölcs kultiválása mellett. Mózes bölcs gondoskodásából ennek a törzsnek a tagjai nem kaptak részt Izrael örökségéből; az ő örökségük a *tan* ápolása volt. Sámuel is már kora gyermekkorától a silói szentély szolgálatában állott és itt alkalma volt megismerni Mózes tanait egész terjedelmükben. E tanok mélységes igazságaiban elmerülve ráeszmélt arra az igazságra, hogy nem az áldozás kényszere az, mely a népet az igazság, az erkölcs utjain megtartja, hanem a tanítás!

„*Kosok zsírja Isten tetszését nem nyerheti meg*“ hanem csak a tiszta élet. Erre pedig oktatni kell a népet. Amit Mózes a pusztaságban nagy dicsőséggel végzett, a tanítást, az oktatást, azt kezdte fogadnatba venni törzsrokonai: *Sámuel* is. Bejárta az egyes helyeket, hogy a lakosságot megismertesse az írás tanításaival; felvilágosította hallgatóit a környező pogányság szokásainak hiábavalóságairól, is-

teneik tehetetlenségéről. Hogy tanításait erkölcsi alapra fektesse, az isten tiszteletnél *lelki áhítatra helyezte a súlyt*, ellentétben az addig dívó áldozási rendszerrel és hogy az istentiszteletet vonzóvá, fel-emelővé tegye, meghonosította a zsoltárénekeket, melyeket az ahhoz értő *leviták zenevei kísértek*.

Sámuel tanításai termékeny talajra hullottak. A nép többsége, most is bebizonyult, fogékony a nemes eszmék befogadására. Szívesen követi a rosszat, ha az könnyű feladat és érzékeinek kedvez, de ép oly szívesen, sőt örömmel vállalja az erkölcsileg súlyosabb, de szebb jónak a terhét is, *ha' azt neki megmagyarázzák*. Az emberi lélek ösztönös megnyilatkozása ez! Restelli a rosszat követni, ha megismertették vele a jót!

Sámuel magánélete is sokban hozzájárult ahhoz, hogy a nép vezérének elismerje. Magánélete megfelelt tanításainak! Amit ő hirdetett, azt magára nézve is kötelező és követendő parancsnak ismerte el.

Mózes óta ő az első, kit a nép egyértelműleg vezetőjének ismert el! De azután ő is az első, aki népére nem fegyverrel, nem erőszakkal, hanem az írás szavaival, az Írás szavaiban rejlő erkölcsi hatalommal akart és tudott hatni.

Tanításainak egy nagy, elévülhetlen érdeme, hogy népének visszaadta a lelki egységét, hogy egybeforrasztott mindenkit abban a nagy, hatalmas gondolatban, hogy Izrael fiainak küldetése van a földön: a szinaji törvényeket az összes népek között el kell terjesztenie. De ehhez a nagy feladathoz csak úgy foghat, ha a népet magát teljesen át fogja hatni a tan szentsége.

Egy külső, politikai momentum is hozzájárult ahhoz, hogy Sámuel próféta Izrael népe lelki és társadalmi egységét helyre tudta állítani. Nevezetesen az, hogy Sámuel próféta korában kapcsolódott be Izrael népe történetébe: Juda törzse. Ez a törzs eddigelé nem szerepelt Izrael történetében Kanaánba letelepülése óta. A jebuzeusok népe elválasztotta északra letelepedett hittestvéreitől és így nem is vett részt ezek küzdelmeiben. De ez az elszigeteltség és az a körülmény, hogy még mindig a pusztaság közvetlen szomszédságában lakott, megóvta Juda törzset az elpuhultságtól, a kanaanita romlott bálványimádástól, a szemérmetlen nemi kicsapongásoktól.

Juda törzse, bár szintén keveredett a többi népekkel, mégis tisztán megőrizte Mózes tanításait, a szinaji törvényhozás erkölcsait és társadalmi szempontból: *az egyéni szabadság elvei*. A múltak színhelyével, a pusztasággal szomszédos területen nem halványodott el a Mindenható hatalmának tudata és nem ment feledésbe a nagy tanítónak. Mózesnek az oktatása: *Egy az Isten és előtte minden ember egyenlő!*

Juda törzse sietett segítségére Sámuel oktatásának és Juda karja egészítette ki a tanítás erkölcsi tartalmát!

Így történt azután, hogy Sámuel prófétának sikerült a héberek legnagyobb ellenségét, a tengerpartot uralmuk alatt tartó filiszteusokat legyőzni.

Ámde a sok háborúskodás súlyos következményekkel járt Izraelre nézve!

Izrael népe azt látta, hogy a szomszéd népek eddigelé azért tudtak győzedelmeskedni felettük,

mert közös főhatalom, egy király vezérlete alatt állottak.

Ők is királyt akartak Izrael felett látni. Izrael felett, kinek királya eddigelé: *az Isten volt*.

A próféta lelke megborzadt erre a szentségtelen gondolatra! Ismerte a korabeli királyokat! Nem Isten és a nép közé helyezték magas tisztségüket, hanem istenként a nép fölé! Ettől a kisértéstől meg akarta óvi népét! Iparkodott szándékukról lebeszélni a *véneket*, kik a nép óhaját tolmácsolták neki.

„Ha királyt választotok magatok fölé, úgy az elveszi fiaitokat, akik szekérvezetői lesznek neki. És választ (a király) közülük ezer ember előtt járó hadnagyként és ötven ember előtt járókat, hogy neki szántsanak, gabonáját bearassák, hadakozó szerszámokat és hadi szerekhez való szerszámokat csináljanak. Leányaitokat pedig elviszi kenegetésre, szakácsságra és kenyérsütésre. Szántóföldeteket, szőlőhegyeitek, olajtermő kerteltek javát elveszi és szolgálóinak adja. Dézsmát fog venni veteményeitekből és szőlőitekből. Szolgáitokat, szolgálóleányaitokat, fiaitokat, igavonó barmaitokat el fogja tőletek venni, hogy neki szolgáljanak. És akkor kiáltani fogtok a király miatt, akit most kértek tőlem, de nem hallgat meg az Úr titeket.“ (Sámuel I. 8. 11—18.)

Hiábavaló volt a próféta intelme. A nép, ha egyszer valamely követeléséhez leszögezte magát, bármily káros következménnyel járhat is, nem tágított a múltban sem álláspontjától. A népszuverenitás tudat alatti elve már akkor is érvényesítette hatalmát. És Sámuel kénytelen-kelletlen királyt kent

fel népének *Saul* személyében (Uralkodott a k. i. e. 1055-1033.)

A személy megválasztásában azonban iparkodott megmenteni népe javára a megmenthetett. Nem a legerősebb, nem a legnagyobb törzsek egyikéből szemelte ki a királyt, hanem a legkisebb törzsből, a Benjámintörzsből és ennek is a legkisebb nemzetségéből, (Sámuel I. 9. 21.) remélvén, hogy így a mózesi tanítás emberi egyenlősége kevésbé lesz veszélyeztetve. Hogy ebben a föltevésében mennyire tévedett, ez csakhamar kiviláglott már Saul uralkodása kezdetén.

III. Sámuel prófétától Jeremiás prófétáig.

A zsidóság történelmének nagy írója¹⁾ nevezetes munkájában azt írja, hogy „az izraelita királyság fájdalmak közepette jött világra, nem szerelem szülte, atyja a kényszerűség volt. *Ezért nem találta meg helyet az izraelita államszervezet épületében és az emelkedettebb lelkek, mint zavaró elemet, bizalmatlanul nézték.*“

A próféta lelke előre megsejtette a veszélyeket, melyek a királyság intézményéből a mózesi tanokra és emberi egyenlőségre háramlani fognak. Iparkodott személyi és tárgyi biztosítékokkal ez új intézményt körülsáncolni. A személyieket már említettük: a legkisebb törzs legkisebb nemzetségéből szemelte ki az első királyt, tárgyi biztosítékképpen pedig intézménnyé akarta meggyökeresíttetni, hogy a királyi hatalom átvételéhez és gyakorlásához mindenkor a vallás tanait reprezentáló próféta jóváhagyását kell megszerezni.² *A királyt így és ezzel a vallás szolgálatába akarta állítani.*

¹⁾ Graetz: I. M. I. 124.

²⁾ Erre a célra az Ahronidák papi rendje alkalmatlannak mutatkozott. A papok ugyanis örökletes tisztséget viselvén, függő viszonyba kerültek a királlyal, aki javadalmazásukat bármikor megvonhatta. A nép „élő lelkiismerete“ a próféta nem függvén senkitől, még a nép kegyétől sem, sokkal hatékonyabban tudott az írás szavainak betartására felügyelni.

Az akkori pogány népeknél ugyanis a vallás az uralkodó szolgálatában állott, a papok az uralkodó eszközei voltak, a templom a királyi palota kiegészítő része volt. Sámuel a királyi intézményre vonatkozó szabályokat a mózesi tanok értelmében olykép formulázta, hogy a nép legfelsőbb uralkodója *az Egyetlen Isten, ennek parancsait a vallás közvetíti a népek között és a vallás hivatottjának, a prófétának beleegyezése szükséges a királyi hatalom gyakorlásához.* Ha már nem tudta megakadályozni a népet abban, hogy Isten királysága helyett embert válasszon maga felé királyul, legalább azt szeretne volna meghonosítani, hogy *ez a király első sorban a vallási eszmény hordozója, terjesztője és védője legyen.*

*

Amit a próféta jós lelke megsejdtített: az új intézmény korrumpálója lett Izrael társadalmának. Mózes, Jozsué, Sámuel működésének mindenkor egy irányeszméje volt: mindenben és mindig a nép egyetemes javáért kell buzgólkodni. A földműves fiúból lett király, Saul pedig királlyá elhivatása első pillanatától kezdve a magánérdekek istápolója lett.

Sámuel próféta nagyot tévedett, mikor azt hitte, hogy a nép egyszerű gyermekéből lett király nem fog elfajulni Bizony Saulnál is bebizonyosodott az a mondás, hogy nincsen pazarlóbb a szegény lányból lett gazdag feleségnél, nincsen nagyobb zsarnok az uraságra felvergődött szolgálégnél. Mózes, Jozsué, Sámuel a nép igazi vezérei szerény életükkel, mint példaadással kormányozták a népet, nem vették magukat körül testőrséggel, udvartartással. De bezzeg

Saul meg tudta adni a módját! Első dolga volt, hogy testőrséget szervezett, hadvezetőket rendelt ki, tanácsosokkal, udvari emberekkel vette magát körül, tisztviselői állásokat kreált, akik egyedül tőle függtek, ő pedig a keleti kényurak módjára nem ismert maga felett senkit Urnak, még az Írás szavait sem. Állása méltóságára oly féltékenyen vigyázott, hogy még a csatában is koronát viselt fején, és hogy semmiben sem maradjon a többi királyok mögött, ő volt az első Izraelben, aki az egyébként megengedett többnejűséget (ami azonban csak ritkaság számba ment) hárem rendszerre fejlesztette ki, melynek káros hatása utódai alatt mutatkozott meg.

Az új állások, tisztségek viselői különbeknek tartották magukat a nép többi tagjainál és így bomlásnak indult Izrael társadalmának jogi egyenlősége. Osztályok, pártok keletkeztek az országban, mely eddigelé a hébereknak héber elleni harcát nem ismerte.

A királyság létesítése minden eddig rejtett ambíciót életre hívott. A mindig élre törekvő Efraim törzse duzzogott, mert nem ebből a legnépesebb, legelőkelőbbnek tartott törzsből került ki a király, Juda harcias törzse szintén jogot formált a trónusra és már Saul életében ellenkirályt támasztott Dávid személyében, aki azonban Saul életében a kormányzás átvételét meg sem kísérelte.

Ezek a mozgalmak a hatalmát féltő Saul lelületére nagy hatással voltak. A szimplex emberek módjára görcsösen ragaszkodott a trónushoz. Nem úgy tett mint Mózes, ki duzzogás nélkül adta át a vezérletet Józsuénak, hanem vén zsarnokok módjára

üldözni kezdte a jövendőt. Az a kiszámított fáradhatlan tevékenység, mellyel a hírnévre kapott Dávidot üldözte, kibén utódát sejtette, a történelem legszomorúbb lapjai. Elvakultságában orgyilkosságtól sem rettent vissza! Dávid meggyilkolása ugyan nem sikerült, de annál véresebb boszut állott Dávid pártivein. Magához hívatta a nóbi papokat és őket, számszerint 85 személyt megöletett és testőrségével Nob összes férfait, asszonyait, csecsszopóit, állatait kiirtotta. (Sámuel I. ,27. 18 és köv. versek). Rettenetes eltévelyedése a mózesi tanok emberének. Ne ölj! mondja neki az isteni szózat és a király tömegmészárlásra adja ki a parancsot.

Hát vájjon Dávid király a tiszta erkölcs, a zsidó eszmény hordozója? Nagy ember, nagy hadvezér, nagy áilamférfiu volt, de a zsidó ideált benne sem látjuk. Úgy, ahogy működése eredményeit ismerjük, (uralkodott a k. i. e. 1033 993) bátran lehetett volna babyloni vagy assyr, egyiptomi vagy elami király. Mint ifjú, művésze az alakoskodásnak, — dehogy érezteti Saullal, hogy ő a próféta által felkent utód. Üldözése idején kiirtással fenyegeti Nabal házanépét (Sámuel I. 25.) mert ez nem akarja csapatát élelemmel ellátni, de nyomban megbékél, mikor a szép Abigail kijön hozzá. Különben a bujaság máskor is kiüt rajta. Batsebát férje életében elcsábítja és hogy zavartalanul bírlalhassa, hű vezérét, ki vérét áldozta érte, a halálba küldi. Zsidó erkölcs ez? Dehogy, pogány erkölcs, az is a legrosszabb fajtából!

Hát az vájjon díszére válik nevének, hogy mint Izrael felkent királya, népe legnagyobb ellenségének, a filiszteus királynak lesz hűbérese és ha a filisz-

teusok főbbjei nem tiltakoztak volna, úgy csapatával Saul ellen, testvérei ellen hadba szállt volna. Nem Dávid erkölcsi érzülete, a filiszteusok féltékenysége óvta meg a testvérháboru szégyenteljes feltjától Mózes szelídségével kiáltó ellentétben áll Dávid kegyetlensége: az ammonita Rabba elfoglalásakor „kihozata a népet, mely benne vala; és némelyeket fűrésszel fűrészeltette, némelyeket vasborona alá, némelyeket fejsze alá vetette, némelyeket mészkemencébe hányatta és így cselekszik vala az Ammon fiainak minden városaikkal“. (Sámuel II. 12. 31)

Az Isten képmására teremtett embernek ilyen kegyetlen megsemmisítését még az sem menti, hogy annak a kornak az erkölcsei durvák voltak Lehet, hogy annak a kornak, de nem Izrael népének! Es ha egy más, pogány király él az ilyen barbár eszközökkel, még az is kifogásolható, hogy ne háborodnánk fel azon, mikor ezeket a szentírás népének kirá ya cselekszi.

Mindannak dacára Dávid egyike azon kis számú koronás főknek, kiknek emlékét a zsidóság megőrizte. A zsidó szellem nem tud királyi tetteiről, működése nincsen köben megörökítve, de neve zsoltárai-bán örökké élni fog. A vallás népe ki tudta örökségét választani: *Dávid király nem az ő leikéből való, de a zsoltáros Dávidot meleg szeretettel öleli kebléhez.*

Ép ily szeretetben áll a zsidóságnál Dávid fiának és utódának, Salamonnak az emlékezete. (Uralkodott a k. i. e. 993 -953) Ez e megemlékezés megint nem a királynak hanem az Írás művé-

szének,¹⁾ a valláskultusz központja megteremtőjének szól. Amit Salamon, mint keleti kényur hatalma és gazdagsága csillogtatása végett csinált: a templom felépítését, soha a vallás hive nem fogja neki elfelejteni.

A királyi méltósággal járó fény és pompa és hatalom mindenütt, Izraelben is a testvérhacnak, a családi kötelék felbomlásának volt a felidézője. Saul Dávid ellen szállt harcba, hogy versenytársától megszabaduljon; Dávidot saját fia, Absolon szalasztotta ki székvárosából, Salamonnak pedig idősebb testvérével, Adonijával kellett a trónért megküzdeni. A nép többsége, a főpap, Joab, a fővezér az idősebb pártján állottak és Salamon trónra emelését különösen azért elleneztek, mert Dávidnak a hitita Betsabeval történt teljesen tisztának nem tartott házasságából eredett. Betsabenak és Náthán prófétának sikerült az elaggott Dávidot reá bírni, hogy Salamon már életében kenesse fel királynak. Így is történt és Adonija pártját befejezett tények elé állították Adonija meg is hódolt pártjával együtt. Salamon igazságosságára sötét homályt vet az, hogy Adoniját esküje ellenére megölette és Joabot, kinek érdemei hervadhatatlanok a Dávid-dinasztia megalapítása körül, kivégeztette, Abjathár főpapot pedig, ki Dávidnak bujdosása idején hű támasza volt, száműzetésbe küldötte. Nagyot vétett ezen kívül az irás szava ellen, mikor a kanaanita szabad benszülötteket királyi rabszolgákká fokozta le, hogy pazar építkezései-

¹⁾ A „Példabeszédek“, „Énekek Éneke* és „Koheleth* könyveit az emlékezet Salamont ak tulajdonítja, bár a tudományos kritika ennek lehetetlenségét már régen bebizonyította.

hez ingyen munkaerő álljon rendelkezésre. Es végül, hogy a királyság egy büntől se maradjon mentes: *bálvány* imádásra adta magát templomokat emelvén Kamosnak és Mólóknak, az ammoniták és moabiták fertelmes istenségeinek. (Királyok 1. 11. 7.)

A kései utókor a király ezen árnyoldalait nem látja meg, ő csak azt látja, hogy Izraelben jólét, gazdaság uralkodott. A kortársak azonban látói, hallói voltak a királyi tetteknek, beszédeknek, szenvedői a királyi pompa előállítására végett beszedett adóknak és így másképp vélekedtek uralkodójukról.

Így történt, hogy mikor Salamon 40 éves uralkodás után (a k. i. e. 953-ban) elhalálozott,¹⁾ a nép feltételekhez kötötte utódjának Rehabeamnak osztatlan elismerését

A történelemből tudjuk, hogy Rehabeam a népnek a terhek könnyítése végett előterjesztett kérelmét oly szavakkal utasította vissza, melyek nem a szeretet népe királyához, hanem a legkőszívűbb bálványimádóhoz sem méltók: „*Az én atyám meg-*

¹⁾ Salamon bölcsességével kapcsolatban a Talmud Sanhedrin 21. b. oldalán olvassuk a következőket: Vájjon mi az oka annak, hogy szent irataink indokai nem közöltettek a néppel? Ennek oka az, hogy az ember önhittségében könnyen tultenné magát azokon. A törvény két rendeleténél az indokokat is olvashatjuk és épen ezt a két parancsot szegte meg az emberek legbölcsebbje. — A törvény megtiltotta a királyoknak, hogy lovakat nagy számban szerezzenek be, nehogy Egyiptommal szoros összeköttetésbe lépjenek Salamon erre azt mondta: én sok lovat fogok tartani és még sem fogok Egyiptommal összeköttetésbe lépni. És ime mi történt? Salamon sok lovat tartott, (sőt evvel kereskedett) és az egyiptomi dinasztiaival sógorsági viszonyba került. Királyok könyve I. 10. 2\ 29. 11. 1) A törvény azt is megtiltotta, hogy a királyoknak sok feleségük legyen, nehogy ezek a király lelkét szívet megrontsák Salamon erre azt mondta: nekem sok feleségem lesz és még sem leszek romlottá. Az elbizakodottságnak mi lett az eredménye? „Valának neki feleségei 700 királyasszonyok és 300 ágyasok, akik pogányimádásra hajlították az ő szívet.“ (Királyok könyve: I. 11, 3—8.)

nehezítette a ti igátokat, én pedig nehezebbé teszem; az én atyám ostorokkal ostorozott titeket, én pedig skorpiókkal ostorozlak benneteket. (Királyok könyve: I. 12. 14.)

Mózesről Rehabeamig hová süllyedt a kormányzók erkölcse! Mózes még a bűnöző néphez is szeretettel szól, Mózes még indokolt felháborodásában is fékezi indulatát, a király pedig, — a hatalomtól elvakultan a nép könyörgő szavaira durván, sértőleg válaszol.

A sértő fellépés hatása nem is maradt el. Az északi törzseket eddig is csak Dávid és Salamon vasmarka tudta Judával egy állami kötelékben megtartani. Mihelyt ez a nyomás megszűnt, rögtön fölébredt az elszakadási vágy, a mit a hetyke királyi visszautasítás tetté, valósággá érlelt meg.

*

Három generáció alatt bebizonyult, hogy az Izrael népe a környező népek módjára nem kormányozható. A szinaji törvények behatása alatt szerzett lelki berendezése útját állja minden világi „királykodás“-nak. Hogy azután a két részre oszlott Izraelben mégis még évszázadokig fennállott a királyság (Északon, Izraelben: a k. i. e. 953-tól 722-ig; Délen, Júdeában: 953-tól 568-ig.) az nem rontja le állításunk helyességét. A népek életében az évek csak pillanatok, az évszázadok csak percek. Megszokottság, egyéni érdekek csak lassan engedik a jobb belátást érvényesülni s így történhetik meg, hogy az egyes államok évszázadokig eltengődnek végleges felbomlásuk előtt.

A héber nép is Salamon halála után államilag a feloszlás útjára került.

Az északi rész 136 évvel előbb fejezte be az önálló állami létet, mint a déli. Nemcsak azért, mert a környező államok erősebb nyomásának volt kitéve, hanem mert nem élt vallási életet. *Izrael a vallásában és a vallásával él.* E nélkül futó homok, melyet az első szél felkap és szétszór a világűrbe. Ez bebizonyosodott az északi birodalmon, mely a délitől elkülönzés teljessége végett a bálványimádásra tért át, 17 királya közül 7 esetben az elődöt az utód ölte vagy ölette meg¹⁾ és a 17 király közül csak az egy Jehu járt az igazság útjain, a többiek lábbal taposták a szentírás parancsait, eltávolodtak az Egyetlen útjaitól és maguk is, népük is bálványimádókká lettek. A bűnös életnek az lett a vége, hogy az Isten az asszyrok kezébe adta okét és az Északi állam megszűnt nemcsak önállóvá lenni.

¹⁾ Jerobeam fiát *Núdabot* a k. i. e. 927—925) Basa. Basa fiát Elaht Simri ölte meg. Ez nem jutott trónra, mert megölte őt egy másik vezér Omri megalapítván az Omridák dinasztiáját, mely 843-ig 3 generációban (apa, fiú, 2 unoka) uralkodott. Az utolsó Omridát és vele együtt az uralkodó család minden tagját kiirtotta Jehu 843-ban, a Jehu dinasztia 5 királyt adott az országnak, az utolsó Zacharja volt, kit fél-évi uralkodás után Sallum megölt 749-ben. Sallummal a kalandorkirályok sorozata kezdődött, a mi mindékor[^] a végenyészet kezdeti tünete szokott lenni. Sallumot Menachem, Menachemet Pekach, Pekachot Hosea király ölette meg, ki külföldi (egyptomi) segítséggel akarta uralmát megtartani. Az ezen cselekedete miatt felbőszült húbérur, az assyr király Hoseát börtönbe vetette és ott megölte, Izrael országát pedig a föld színéről letörölte. (721-ban) Érdekes megemlíteni, hogy Róma a monda szerint csak 30 évvel ezután alapított. Az a Róma mely 793-évvél később lesz eljövendő, hogy a második zsidó államot megsemmisítse.

hanem lakosaitól is megfosztatott a hódító rabságba hurcolván azokat.¹⁾

*

A Dávid dinasztia alatt maradt két törzs alkotta állam, Judea hosszabb ideig megmaradását két körülménynek köszönhette. Nem esett útjába az akkoriban felemelkedő asszyr birodalomnak és így nem hívta ki hódítás vágyát. Másrészt: a jeruzsalemi vallási központ tekintélye hosszú ideig ellent tudott állni a bálványimadás fertőzésének és a jó, tiszta erkölcsöket sokáig fenn tudta tartani. Mindezekhez hozzájárult a népnek a Dávid dinasztiához ragaszkodása, mely a trónvillongások és ezzel járó pusztulások lehetőségét kizárta. Ámde, mikor Judea királyai sógorsági viszonyba kerültek Izrael bálványimádó királyaival, különösen mikor az egyébként igazságos, nemes gondolkodású *Jvsafát* (873—848 a k. i. e.) az izraelita Achab királynak Jezabeltől

¹⁾ A csapongó népfantázia nem tud beletörödni abba, hogy ízrael 10 törzse nyom nélkül elvesszen. Hol az egyik, hol a másik ázsiai népet tartja ezek utódainak. Reubeni Dávid, egy középkori ka'andor évekig hitegette az európai udvarokat azzal, hogy ez a tiz törzs Arábia belsejében hatalmas birodalmat alkot és európai segítséggel hajlandó a mohamedánoktól a szent sirt visszafoglalni. Mások az afgánokban, cserkeszekben vélik a törzs leszármazottad fellelni. A XVII. század végén az indiai folyó, a mesebeli Szabbatjon mellékére helyezték a tiz törzs birodalmát. Ez a folyó, a mese szerint egész héten sebesen rohan és kövektől hajigái, de szombaton elnyugszik. A megfigyelő, ki ezt a hirt Európába nozta, nem mehetett az országba, mert hétköznap a folyó járhatatlan, szombaton pedig a jó zsidó — nem utazhatik. — A történeti valóság az, hogy a tiz törzs nagyobb része asszyr fogságba került, kisebb része az arab pusztaságba menekült. Mindkét helyen azok, akikből a zsidó ethika nem halt ki, megmaradtak zsidóknak és előbbi helyen a később oda került judeai zsidókkal egyesültek, majd a babyloni fogság megszűnése után Júdeába visszatértek, Arábiában pedig visszazüllöttek beduinokká és századokkal később a zsidó vallást követő himjarita birodalom szervezőivé, részben 'és később) a mohamedánizmus híveivé lettek és utóbbiak az iszlám felvételekor, előbbieket a himjarita birodalom elpusztulásakor a zsidóságra nézve elvesztek.

származott leányát *Atalját* fiának Jóramnak eljegyezte,, akkor kaput nyitott a bálványimádásnak és ezzel megásta Judea sírját. Atalja pártfogásában bízva a Baal papok a halmokon, sőt magában Jeruzsálemben is templomokat emeltek istenüknek, a kit a nép egy része eleinte tudatlanságból, később megszokásból Jehovával egyenrangúnak tisztelt.

Csak Joas idejében (837—797) sikerült Jojada főpapnak a Baal kultuszt egy időre megszüntetni, de halála után Joas újból megengedte a nép *előkelőinek* a Baal és Astarte kultuszt. A nép maga utálattal nézte a vezetők vétkezését és ennek Jojada fia, Zakaria hangos kifejezést is adott. De vesztére! Mert a király parancsára a templom udvarán megkövezték. Az ezen gaztett miatt felháborodott nép Joas saját ágyában ölte meg. (Kir. könyve 11. 12.20.)

Joas negyedik utóda *Achas* (734—728) egész nyíltan bálványimádónak vallotta magát, sőt fiát is feláldozta Moloch-nak. Alatta már az állami függetlenség is veszélybe került. Az asszyr hóditó Izrael déli részéig jutván szomszédságba került Judeával, mely nem tudott eilentállni a már világbirodalommal emelkedett hatalomnak. Meghódolt és hűbéradó fizetésére kötelezte magát. Sőt alacsony lelkek módjára asszyr szokások és intézmények meghonosításával is iparkodott hűbér ura kegyét megnyerni, különösen az asszyr nyelv meghonosításában volt nagyon buzgó, hogy az asszyrhatalom birtokosaival közvetlenül érintkezessék.

A gondviselés különös műve, hogy néha a leggonoszabb apának van a legjámborabb fia. Achás fia, Chizkija (728—697) atyja tetteiben utálta meg a

bűnt és mindjárt trónralépése után elhatározta magát, hogy az Egyetlen tiszta tiszteletét helyre állítja és az összes rútságokat kiirtja népéből. A bűn azonban sokkal mélyebben belefészkelte magát a judeaiak leikébe, mintsem azt egy jámbor király teljesen ki tudta volna irtani. A próféták könyvei¹⁾ fejezetek számra korholják a papokat, kik hivatásukkal, a gazdagokat, kik vagyonukkal visszaélnek és a népet lelkiileg és testileg sanyargatják, kiuzsorázzák. Ezeknek a hatalmát kellett volna teljesen megtörni a próféták és jámborok segítségével. De ez csak részben és átmenetileg sikerült, mert a zsidóság legnagyobb szerencsétlenségére a jószándéku Chiszkiját 12 esztendő fia, Manasse követte a trónon, kit az előbbi királytól megfegyelmezett főhivatalnokok, papok és gazdagok vettek körül, a kik minden erejüket a régi állapot, a nekik kedvező bálványimádás visszaállítására fordították. Soha a bálványimádás oly orgiákat nem ült, mint Manasse idejében. (687—642 a k. i. e.) Odáig vetemedtek, hogy Jehova szentélyébe is beállították Baál és Astarte oltárait, az előcsarnokba pedig Mylitta képét és mivel tudták, hogy az erkölcsöket a legjobban az lazítja meg, ha a nemi szenvedélyeket szabadjára eresztik, Astarte és Mylitta tiszteletére a templomi szerelmeskedést is megengedték. Tetszett a gazdagoknak, hisz ez volt mindenkor a vágyuk, tetszett a bujáknak, hogy állandó kéj és mámorban tobzódhattak és örök szégyene a megalkuvó szellemnek, hogy még Ahronida papok is akadtak, kik közreműködésükkel

¹⁾ *Ezsűius*: 1. 3. 5. 22. 28. 29. 44. fejezetek. *Jeremiás* 5. 2. 6. 8. 9. 12. 34 fejezet. *Siralma* könyve: 1. *Ámos*: 1. b. 8.

mintegy szentesítették ezt a kicsapongó, fajtalankodó istentiszteletet.

Ha kérdezzük, hogy mi vitte Manassét és tanácsosait erre a vallásgyalázásra, azt a meglepő választ fogjuk nyerni, *hogy ők az állatni létet akarták a külföldhöz hasonulás által biztosítani.* Oktalan elbizakodottságukban nem látták be, hogy *Judea csak vallásában élhet,* a nélkül pedig okvetetlenül el fog pusztulni, *de a zsidóság tiszta vallása épen nem vesz el, még ha Judea el is veszi függetlenségét.*

Ez a nagy gondolat Mózes és Sámuel tanításaiban már le van fektetve, azt az egyelőre tétlenségre kárhoztatott jámborok híven vallották, *de közkinccsé a próféták tették,*

*

Kik voltak a próféták?

A szinaji törvényhozás tételei, a tízparancsolat csak az irányelveket tűzték a nép elé. Az egyes életviszonyok szabályozása ezen elvek figyelembe vétele mellett az egyesek, a társadalom belátásától függött. Míg a nép a pusztaságban lakott, sőt később, mikor Kanaán földjén tanyázott, de még állami szervezetbe nem tömörült, a tízparancsolat tételeinek patriarchális alkalmazásával a rend, a béke fentartható volt. Ámde az állammá szerveződés, a királyság intézménye, a papirend kialakulása, a gazdasági fejlődés új meg új szabályok, tételek meghozatalát és alkalmazását tették szükségessé. Ezeknek a jogszabályoknak a forrása a hatalom volt, ezek a törvények az erősebb jogát testesítették meg. A próféta tiltakozása ellenére külföldi mintára

létesített királyság volt minden hatalom birtokosa és így minden törvény jogforrása. Láttuk, hogy ez a királyság teljesen abszolutisztikus módon élt jogával. A népnek semmi joga sem volt!

A némaságra kárhoztatott nép érdekében, de a mózesi tanok tisztasága épségben tartása végett is már a királyság kezdetén akadtak férfiak, kik benső meggyőződésük hangját követve, — minden megbízás nélkül, sokszor a nép haragjával is dacolva — bátran kiálltak a porondra, hogy megvédjék Mózes tanát, megvédjék a nép jogát szemben a királyi önkénnyel, szemben a nép tunyaságával!

Ezek voltak a próféták!¹⁾

Mai szemmel nézve nem is tudjuk megérteni ezeknek az egyszerű embereknek az erkölcsi bátorságát, mellyel a leghatalmasabb királynak is szemére merték lobbantani gonoszságait.

Halljátok csak, hogyan beszél Elijahu Achab királlyal, a ki avval támad rá, hogy: Je vagy-e Izrael megháborítója?“ Elijahu feleli:

¹⁾ Ámbár Afóze.s a próféták prófétája, a próféták között a legnagyobb, a há'ás nép nem ezen a néven, hanem »Mózes tanítónk« (*Mose rabenu*) néven tiszteli. Sámuel prófétai működése — bár égi látomásai már gyermekkorában voltak, mégis csak Saul királylyá fölkenése utáni időre esik. *Gad, Náthán, Achija* próféták működését a népfelfogás nem tartja a prófétai korszak most vázolt korszak alkotó működéséhez sorozandónak, bár ez utóbbi már mint Salamon király ellenzéke lép fel, a ki a király bálványimádása miatt felháborodva tevékenyen buzgólkodoít. Jerobeam ellenkirálysága győzelme érdekében. A vallás és jó erkölcs és a nép egyenlősége érdekében a királysággal szemben harcoló próféta első, legnagyobb alakja Elijahu próféta, ki Aháb és kábel uralkodása alatt élt. A zsidóság mondáiban ő szerepelt a legtöbbet, mint a szegények, özvegyek és árvák gyámoltója. Az ő és tanítványa *Elisa* próféta működése a királyok könyvében van megörökítve, míg nevükről elnevezett külön könyvek szólnak *Ezsaïos, Jeremiás, Ezekiel, Dániel, Hoseás, Ioel, Ámos, Abadja, Mikeas, Nahurn, Habakuk, Sofanias, Haggeus, Zakaria, Malakias* és *Jóna* próféták működéséről.

„Nem én háborítottam meg Izraelt, hanem te atyádnak háza, mivelhogy elhagytátok az Úr parancsait és a Baál után jártál.“ (Királyok könyve I, 18. 17—18.)

Majd később, mikor meghallja, hogy milyen aljas módon juttatta a királyné Achábot Nabot szőlőjéhez, nem törődve a feje felett lebegő halálveszedelemmel, felkeresi a királyt és odadörghi neki:

„Azon a helyen a hol az ebek felnyalták Nabot vérét, felnyalják a te véredet is. íme azt mondja általam az Úr: veszedelmet hozok reád és elvesztem a te maradékaidat.“ (U. ott 1. 21. 20—21.)

Ezsaias már nem csak a királyban, hanem a népben is meglátja a gonoszságot, a hibát. Ő az egész néphez intézi szavát:

„Oh gonosz nemzetség, hamissággal megterhelt nép, gonosz mag, nemtelen fiai elhagyták az Urat, felbosszantották az Izraelnek Istenét eltávolodván tőle. Talpától fogva nincsen a tetejéig épség e testben: mindenestül seb, dagadás, kelevény“ (C. Ezsaias. 4. 6.)

Gyűlöli az Úr a népet, mely parancsait megszegi, tilalmait áthágja, Nem kell az Urnak ettől a néptől áldozat, nem kívánja ünnepei megünneplését, mert a nép keze vérrel van beszennyezve.

„Szűnjetek meg gonoszságot cselekedni, ellenben tanuljatok meg jót cselekedni, igyekezzetek az igazságra, szabadítsátok meg a nyomorultat, oltalmazzátok meg az árvát, az özvegy perét vegyétek fel.“ (U. ott. 16-18.)

„A te fejedelmid elhajlottak és orvoknak társai,

mindnyájan szeretik az ajándékot és a fizetésre néznek.“

„Azért a ti erősségek olyan léssen, mint a csepü és annak faragója, mint a szikra és mind a kettő felgyúl és nem léssen senki, ki azt elolthatná (u. ott. 1. 23. 31).

Majdnem 4. évtizedig működött Ezsaiás próféta Júdeában (a k. i. e. 738—700.) Törhetetlenül, meg nem félelmithetőleg hirdette isten igéit, ostromozta a hatalmasok visszaéléseit. Öt király uralkodása alatt igyekezett az erkölcsi tanoknak hívőket szerezni és jórészen az ő érdeme, hogy Judea nem pusztult el egyidejűleg Izrael birodalmával, hanem még 136 évig tengette olyan-amilyen állami életét.¹⁾

Ezsajast néhány évtizeddel megelőzőleg Amosz próféta Izraelben ostromozza a nép és a fejedelmek erkölcsseit. Megfenyegeti őket az Úr haragjával, mert megvetik a törvényeket, *„mert pénzen eladják az igazat és a nyomorultat egy öltő sarun', és „mert nem szolgálnak a szegényeknek igazságok'. Ki kell a labrakapott fajtalankodás és uzsoráskodás ellen is. (Ámosz 2. 4 — 8. 7. 4—6)*

Hosea tovább fejleszti Amosz gondolatát: *„Szeretetet akarok, nem áldozatokat; az Isten megismerését, nem égő áldozatokat. (Hoseas 6. 6)* Fedd; a népet, különösen a kötelességeikről elfeledkezett papokat és a kevély efraimitákat. (U. ott 5.) Megtérésre buzdítja Izraelt és, ha megtérése szívből jön, akkor *„eljegyvezlek tégedet magamnak igazság-*

¹⁾ Ezsaiásnak tragikus vége lett. A bálványimadásba merült Manasse király nem szívesen vette bünei felhánytorgását és azért az agy prófétát embertelen módon megölette.

gal, és ítélettel, kegyelemmel és irgalommal.¹⁾ (U. ott 2. 18)

Ezsaiás fellépésétől számítottan 100 év pergett le az idők óráján, míg végre a prófétáknak sikerült eszméiket diadalra vinni. *Jozsaiás* király uralkodása és (uraik, a k. i. e. 640—609) Jeremiás prófétálása idején a prófétai eszmék kompromisszumra léptek az áhronida papok kultiválta áldozati kultusszal és megszületett a zsidóság második törvénykönyve, amelyet napjainkban Mózes V. könyve címen ismerünk. A törvénykönyv, mint már előbb megjegyeztük, még nem szakít az áldozati kultusszal, ennek útját állta a papság gazdasági érdeke, de az áldozás mellett meghonosítja az imákat, sőt sok esetben ezt teszi az istentisztelet központjává. „*Nem áldozatot kér Jehova a néptől, hanem tiszteletet, hogy járjon az ő útján, hogy szeresse egész szívvel, egész lélekkel.*“

Az új törvénykönyv kihirdetése után a jóindulatú király az egész országban véget vetett a bálványimádásnak¹⁾. De sokkal jobban meg volt a nagyok lelke fertőzve, mintsem az új intézkedés megöröködhetett volna. Úgy látszik az állami hatalom kezelése nyújtotta hasznok és előnyök megfosztották ezeket a tisztánlátás képességeitől és visszatértek a régi gonosz útra. *Joacház* alig párhónapi uralkodása után Egyiptom foglya lett. Utóda *Jojakim* (609—597.) hűbérese lett Káldeának, de botor fővel Egyiptommal, ősi ellenségével szövetekezett a kaid iga lerázása végett. Jeremiás hiába figyelmeztette a királyt, hogy ne higgyen Egyiptomnak! Meddő munka

¹⁾ Királyok könyve. II. 23. fej.

volt a királyt a lázadástól visszatartani. A szomorú vég fia Jojachim uralkodása idején következett be (509-ben). Az ostromlott város békét kért, amit Nabukadnezar babyloni király megadott ugyan, de úgy a vidéki, mint a jeruzsálemi uralkodó osztályt királyostul áttelepítette Babyloniába és a bűnös vezérektől megfosztott falu népe és városi alrendű népeség fölé *Cidkiját* rendelte uralkodóul¹⁾

Cidkija 17 évi uralkodása utolsó kísérlet volt arra, hogy Judea mint önálló állam fenn tudja-e magát tartani? A két nagyhatalom közé ékelt kis ország eredménytelenül fordult a gyengék ravaszkodásához, a diplomáciai fogásokhoz. Elbukott!

A közönséges időszámítás előtt 586-ban vetett véget Nabukadnezár a judai állam önállóságának és rendelkezéséhez híven az országnak még ott lakó értelmiségét (papokat, levitákat, tisztviselőket, katonákat) szintén Babilóniába vitték.

A próféta Isten büntetése végrehajtójának nevezi a babyloni királyt, a hagyomány pedig azt tartja, hogy Isten rendelése volt az állami önállóság elvesztése, hogy Izrael csak a tannak élhessen és csakis a tannak legyen a misszionáriusa.

*

450 esztendeig uralkodott a Dávid-dinasztia előbb egész Izrael felett, később csak Judea felett. Hogy mennyire távol állott a zsidóság eszményétől, arra jellemző adalék a minden imakönyvben található „Atyák Szakaszai“ 1. 2-ik mondata, ahol a tannal kapcsolatosan a következőket olvassuk:

¹⁾ Királyok könyve. II. fej.

„Mózes átvette a Thórát a Sziuj hegyén és átadta Józsuanak, Józsua a véneknek, a vének a prófétáknak, a próféták pedig a nagy zsinat férfiúinak“.

A királyokról nem emlékezik meg a hagyomány. A történelem megörökítette ugyan tetteiket, de csak elrettentő példaul!

IV: Jeremiás prófétától Ezráig és Nehemiáig.

A zsidóság története eleven cáfolata annak a napjainkban is sokszor hangoztatott mondásnak, hogy „elpusztul az a fa, melyet kisudarozott életében ültetnek idegen talajba.“ Míg a zsidóság saját állami életét atkinlódta, csupa szenvedés, küzdelem, erkölcsi romlottság volt élete. Különösen az államhatalom kezelői és a gazdagok mutatták a rossz példát. Ezeket pedig, mint előbbi fejezetünkben előadtuk, a hóditó áttelepítette Babyioniába, idegen környezetbe, az állami hatalomban részvétel minden reménysége nélkül.

És ime mit tapasztalunk? Judea nagyjai megúsztatván az embertársaik feletti uralkodás és az evvel járó visszaélések elkövetésének lehetőségétől: ráeszméltek tulajdonképi hivatásukra, melyet nagy tanítójuk: Mózes és ennek követői: a próféták számukra előírtak.

Babyioniában találta meg a zsidóság a szívét. Itt váltak a próféták által ostromolt „kőszívek“ „húsból való szívekké.“

Az egymásra utaltság fejlesztette ki bennük a Testvéri szeretetet, az idegen környezet ébresztette őket a testvéri szeretetnek emberszeretetté kiterjesztésére. Ettől csak egy lépés volt Jahvenak, a zsidóság nemzeti istenének a *Mindenség Egyetlen. Isteneül* felismerése, kinek minden halandó egyformán gyermeke, aki nem nemzetek, fajok, nyelvek szerint nézi teremtményeit, hanem cselekedeteik szerint bírálja meg őket.

Ennek első és legfontosabb következménye volt a bálványimádás megszűnése a babiloni zsidóság körében,

„A csúnya szenyfolt,¹⁾ mely egyéni és állami életét befertőzteté, ugyanis a bálványimádás, mint valami varázsütésre eltűnt külalakjáról és élet-e belső-szervezetéből. Mit annyi próféta, akkor, midőn még az ország állami függetlenséggel s szabad saját tulajjal bírt, minden tüzes beszéd lángnyelvével sem volt képes elérni júdeában, azt a babiloni fogság sanyarú életiskolája megszerezte: *az egyistenség tiszta fogalmának elsajátítását, a vallásos érzület bensőségét.* Míg a fogságban élő próféták, Jeremiás Egyiptomban, Ezekiel Babiloniában és sok egyéb ismeretlen próféta, így még a hatalmas szózatától méltán 2-ik Ezsájásnak nevezett nagy ismeretlen, névtelen próféta a bálványimádás rút fekélyeit szüntelen ostromozzák, addig a fogság utáni időben élő három utolsó próféta: Haggai, Zacharja és Malakiás a bálványimádás ostromozását nem találják többé szükségesnek, mert a fogság tüzes kemencéjében a

¹⁾ Idézet Dr. Kohut Sándor: A zsidók története c. könyvéből. (1. old.).

zsidóság ezen szörnyű bűn salakjából teljesen kitisztult. “

De nemcsak ez történt! Míg a diplomatizáló, politizáló, állami életet élő zsidóság békéje biztosítása végett gyakran, nagyon is gyakran kénytelen volt a szomszéd népek kicsapongó bálványimádását túrni, mely magát a zsidóságot is megfertőzteté: az állam nélkülivé vált zsidóság tiszta élete a környezet pogány népeire oly hatással volt, hogy ezek felhagytak ostoba, értelmetlen, gyakran embertelen bálványimádásukkal és önként, szívből csatlakoztak a zsidósághoz.

Amit a világi hatalomért, darabka földért harcoló királyok katonai erővel soha el nem értek: a zsidó tan fensége, a zsidó élet tisztasága hívőket hódítottak a zsidóság számára. Ez a békés hódítás örömmel töltötte el a jámborok szívét, kik fokozott mértékben ragaszkodtak vallásúkhöz és mélyedtek el ennek tanulmányozásában. A mózesi tan itten Babyloniában nyerte azt a formát, melyet mi mint „Mózes 5 könyvét“ ismerjük és amelyekhez szerkezetileg Jozsue könyve is tartozik, melyek a mai napig is a zsidóság tanainak alapjait képezik, bár egyik-másik *intézkedéseit a haladó korszak megváltoztatta, módosította vagy épen hatályon kívül helyezte.*

Babyloniában a zsidóság egyébként sem élt rossz napokat. Maga Nebukadnezar naggyá, hatalmasná akarván tenni fővárosát, szívesen vette a zsidók odatelepülését, földet adott nekik megművelésre és szabad mozgásukban semmiképp sem akadályozta őket. A zsidók fel is használták ezt a cselekvési

szabadságot és mint a fejlettebb babyloniai ipar és tudomány szorgalmas tanítványai csakhamar túl szárnyalták mestereiket. Azonkívül sokan tértek át a kereskedelemre, mely a távol Kelet és a Földközi tenger között elterülő Babelben nagy arányokat öltött.

Voltak azonban sokan, akiket ez az aránylagos jólét nem tudott boldogítani. Akik nem tudtak beletörődni régi hatalmuk elvesztésébe, ép úgy visszakiváncokoztak Júdeába, mint a jámborok, kik a próféták jósolta visszatérés mielőbbi megvalósulását áhítozták.

Végre, hosszú idők után bekövetkezett a várt fordulat. Az elpuhult Babyloniát megrohanták a méd-perzsa népek, a kaldeus uralomnak véget vetettek és a hódítók királya: Cyrus, az előbbi uralom alatt Babyloniába hurcolt népeknek megengedte a visszatérést születési helyükre.

A zsidók közül is sokan éltek a királyi engedelmessel és az utolsó király és utolsó főpap unokáinak: Zerubabel és Jesaja vezetésével mintegy negyven ezren visszatértek Júdeába. (536.)¹⁾

A nagy többség visszamaradt Babyloniában és a perzsa birodalom egyéb tartományaiban. Tévédés volna azt állítani, hogy azért, mert gazdasági helyzetük ezt célszerűnek mutatta. Korántsem! Visszamaradtak azért, mert *tisztultabb vallási felfogásuk visszariadt attól, hogy újabbi független állam létesítése által az Egy Isten eszme fenséges egységét és tisztaságát kockáztassák.* De bár nem helyesel-

¹⁾. Az összehasonlítás kedvéért közöljük, hogy a zsidó nép ezen fontos élete változásakor *Athénben* Solon és Peisistratos, Rómában Servius Tullius és Tarquinius Superbus uralkodtak.

ték a Júdeába visszatérést, a zsidó szív nem engedte üres kézzel távozni a Júdeába indulókat és ki-ki tehetsége szerint támogatta ezeket.

Jesaja főpap és Zerubabel az ország művelhető, termékeny részét a később szamaritánusoknak nevezett *khutitak* és edomiták által elfoglalva találták és ezek csak ismételt királyi parancsra voltak hajlandók földjeiket a zsidóknak átengedni. Mondanunk is felesleges, hogy a földeket több évtizedekig birtokolt népek *elkergettetésük miatt halálos ellenségekké váltak* és ahol csak tehették, a zsidóságnak ártottak. Különösen a szamaritánusok voltak a zsidók ellen felbőszülve, mert nézetük szerint ők is a zsidóság eszméjét vallották, bár pogány szokásokkal keverten és nemcsak, hogy földjeik egy részét kellett a zsidóknak átadni, de a templom építésben részvételtől is eltiltották őket. A zsidóság történetében ez volt az első eset, hogy nem ugyan magából a zsidó közületből, de emellett egy *zsidóvallási szekta támadt, mely eleintén csak a zsidó állami eszmének, de később a zsidó vallási eszmének is makacs ellenségévé vált!*

A szomszéd népek és a szamaritánus szekta ellenségeskedésén kívül egyéb veszedelmek is zúdultak az új országalapítókra. A szent tan emelőin nevelkedett nép az ország vezetését illetőleg két pártra szakadt. *A fantaszták, a rajongók, a könnyen félrevezethetők a királyi családból eredett Zerubabelt vallották vezérüknek* forró agygyaí tőle várván a Dávid hódította állam határainak visszaállítását. A komoly elemek, a törvénytudók, a vallás igaz hívei szeme előtt csak a vallás szentsége, csak a tan

megtartása lebegett, ők minden kalandos vállalkozás ellen eleve tiltakoztak *Ezek Jesaját, a főpapot akarták az ország élén látni!* Maga a próféta, Zacharja is ez utóbbi mellé állott¹⁾ jós-szemmel látván, hogy a zsidó vallási élet az önálló állami élettel soha összeegyeztethető nem lesz és minden, az egyesítésre irányuló kísérlet csak felesleges véráldozattal járna, a vallási eszmét pedig korrumpálná.

A nép egy részének ellenszenvén kívül a szomszéd népek [^]áskálódása is arra bírta Zerubabelt, hogy Perzsiába visszatérjen és a vitatott vezérséget Jesajának engedje át.

A zsidók azonban nem sokáig élhettek a Babilóniából hozott és egy ideig féltékenyen fentartott vallási tisztaságban. Az önálló állami let, miként a múltban, úgy most is áldozatot kívánt a néptől. A békesség kedvéért csakhamar családi összeköttetésbe léptek a részben hasonló nyelvet beszélő szomszéd népekkel, nem törődve azzal, hogy ezzel kaput nyitnak az új bálványimadásnak, de keveredtek, még a főpapi családból származottak is, a szamaritanus szektabeliekkel, akik magukat zsidóknak, zsidóvallásuaknak hirdetvén, legkönnyebben tudták a vallási életbe becsempészni még kultivált bálványimádó szokásaikat.

Míg Júdeában, az áhított önálló allamban ily sivárrá vált a helyzet, addig a perzsa birodalom egyéb országaiban a vallási élet élénk és tiszta volt, Idegen környezetben a zsidó ösztönösen vonzódott a szent könyv tanításához és ennek pontos betartá-

¹⁾ Zacharia: 6. 11—14.

sát semmiféle pártküzdelem, hatalmi versengés nem akadályozta. A Thóra tanainak elterjedésében és tartásában különösen *Ezra* buzgóikodott, aki a Judeán kívüli községekben községről-községre járva ismertette Mózes tanításait, intvén hallgatóságát arra, hogy a parancsokat mindenkor és mindenben híven teljesítse, mely intellemnek a nép engedelmeskedett is.

Szomorúan értesült azonban Ezra arról, hogy míg a Judeán *kívüli* községekben a , zsidók tiszta vallási életet élnek, addig Júdeában a zsidó vallás tisztasága fertőzésnek van kitéve. Engedélyt kért és kapott az uralkodótól, hogy Júdeába távozhasson, ahová mintegy 1600 főnyi kíséretével 458-ban, 78 évvel Zerubabe.1 visszatérése után megérkezett.

*

Az újonnan érkezettek mindnyájan a tiszta vallási élet meggyőződöttjei valának. Reájuk és különösen Ezrára mélyen hatottak azok az ellentétek, melyek az otthoni és a jeruzsálemi zsidóság vallási élete között mutatkoztak. Összehasonlítás útján a baj fő-okát abban látták, hogy a jeruzsálemi zsidóság között sokan élnek vegyes házasságban és ez a ,nem zsidó, vagy nem tiszta zsidó vallásunkkal való keveredés bomlasztólag hat a nép erkölcsére, lazítja a vallási életet és tisztaságában támadja meg a nép nyelvét is. Úgy okoskodtak, hogy a perzsa—babyloni zsidóság csak azért tudta megőrizni erkölcsi és vallási tisztaságát, mert távol tartott magától minden nem zsidót, tehát itt is meg kell szüntetni a vegyes házasságokat és akkor megmentik a zsidóság egységét és tisztaságát.

Nagy jámborságukban nem tudtak az események mélyére látni és a bajok tulajdonképeni okát nem tudták megtalálni. Az önálló állami életre törekvő népek sohasem, sehol sem tudnak egy vallási kódex szerint berendezkedni. Intézkedéseikben mindig figyelemmel kell lenniük a szomszéd népek érdekeire, számolniuk kell ezek aspirációival és esetleges érzékenységével. A csupán vallási életet élő nép, mivel a vallás belső ügy, híven teljesíthet minden vallási parancsot, nem sért és nem kockáztat ezzel semmi érdeket. A politikai életet élő nép azonban csak állandó kompromisszumokkal tudja magát fentartani és abban az időben ezek a kompromisszumok első sorban mindenkor a vallást kompromittálták.

Ezra és követői erre ügyet nem vetve a legnagyobb eréllyel láttak hozzá a vegyes házasságok megszüntetéséhez és buzgalmukban hallatlan szigorral jártak el. Kényszerítették az összes, vegyes házasságban élő férjeket, hogy idegen feleségüket és ezektől származott gyermekeiket taszítsák el maguktól, vagy pedig lépjenek ki a zsidó hitközségből. Hogy a népeikhez visszatért feleségek láttára újólág fellobozott Judea szomszédainak szívében a gyűlölet lángja, az csak természetes és semmi esetre sem vált javára az újjá alakulásán fáradozó kisdéd államnak.¹⁾

¹⁾ A vegyes házasságban élők között számos Ahronida pap, sőt, fűpapi sarjadék is volt, a kik közül tokán ott hagyták Jeruzsálemet és a szamaritánusokhoz költöztek. A szamaritánusok legfőbbje Sanballat, különben apósa volt a főpap fiának, Manassénak, a ki szintén etlene szegült a kiadott parancsnak és az apósához költözött. Ez az őt ért kettős sérelem miatt (kitiltották a jeruzsálemi templomból híveivel együtt, most meg elzavarták vejét hazulról) külön szentélyt épített a Garizim hegyén az általuk is imádott Jehovának, melynek főpapja veje lett, kinek segítői a többi elűzött Ahronida papok lettek. Ezzel teljesen elszakadtak a zsidóság közösségétől önmagukat tartva Mózes

Ezra buzgalmában tovább ment! Látván azt, hogy a nép nem ismeri a szentírás parancsait: hozzá fogott a nép oktatásához. Az egybegyűlt népnek hetenkint többször is, egy-egy szentírási szakaszt olvasott fel és mivel az időtájt a nép a héber nyelvet nem ismerte, a nép nyelvén, az arameuson megmagyarázta azt. Ez az intézkedése szembe állította a születési jogon hivataloskodó papsággal, mely befolyása csökkenését, esetleg megsemmisítését látta abban, ha a nép vallási vezérei nem ők lesznek. Ezra azonban ezzel mit sem törődve tovább haladt kitűzött célja felé és a népet nemcsak a törvények megtanulására, hanem azok megtartására is szorította. Szabályozta az ünnepi rendet, szigorúan megkövetelte és ellenőrizte a szombat megtartását.

Ebben a heroikus munkában, mint Mózes mellett Jozsué, úgy állott Ezra mellett Nehemia. Mind a kettő a tiszta zsidó hit fanatikusa. De míg előbbi csak szellemi fegyverekkel küzd, addig utóbbi nem riad vissza a katonai fegyverektől sem, ha népét megtámadják, de erőszakoskodó temperamentuma saját népével szemben is megnyilatkozik, ha vallási buzgalom sugallta rendelkezéseinek ellenszegült. A róla elnevezett könyvben őszintén beismeri (Nehemia 13. 25.) hogy: *feddém őket, gonoszt mondtak nekik és megverek egy néhányat ö közölük, soknak hajókat kiszaggatván¹*.

igazi követőinek, nem pedig a zsidókat. A szamaritánusok csak Mózes 5. könyvét ismerik kötelezőnek, megtartják a szombatot, és alávetik magukat a körülmetélésnek. Nyelvük: a nyugati arameus, — számuk jelenleg nagyon csekély az egész szekta kiháló félben van. Elfogyásuk nem utolsó oka az hogy ők, a kik a zsidóságnak a vegyes házasságé elleni intézkedéseinek köszönhetően létezésüket, később maguk is erre az álláspontra helyezkedtek és csak saját maguk között házasodtak

Nehemiát a hagyomány nem méltányolja eléggé, lehet épen azért, mert nem helyeselhető a brutalizálás még, ha nemes cél érdekében követik is el. Annál megkülönböztetettebb tiszteletben és szerétéiben részesítiti Ezrát, *az írástudók rendje* elsejét, kit rangban Mózes az első próféta mellé helyez a hálás utókor.

Dr. Eisler Mátyás, a tudós főrabbi egy *Ezra*-ról irt tanulmányában¹⁾ így méltatja az Írástudó — fejedelem, az első *Szófér*, Ezra áldásos működését.

„Lényegileg az ő művének kell tekintenünk azt a megujhodott zsidóságot, mely addig nem sejtett mértékben halmozott föl életerőt magában annyit, a mennyit nem bir felélni az azóta eltelt majdnem harmadfélezer év, szellemi küzdelmeivel és kegyetlen viszontagságaival; a mennyit nem bírtak elfogyasztani a makkabeusi harcok, Róma támadásai, a középkor üldöző setétsége és az újkori barbárság, a mennyit el nem bírtak sorvasztani ellentétes kultúrák és életfelfogások, a csábítás és kényszer, a közönyösség és hitszegés. Örök életre volt bár elhivalva Izrael vallása mindjárt a történelem színterére léptekor, de, hogy lényegében változatlanul érhetten el a mi időnket, abban hervadhatatlan érdeme van az írástudó Ezrának“.

¹⁾. *Dr. Eisler* Mátyás; *Ezra*. (Megjelent az I, M I. T. 1911. évkönyvében 253. old)

V. Ezrától — Jochanan ben Zakkáig

A zsidó nép, — mint eddigi előadásunkból megállapítható, — már Mózes idejében úgy lép a világ történelem Színpadára, mint vallási közület. És mégis azt látjuk, hogy a Józsuától Ezráig terjedő tiz évszázad alatt alig történik valami a vallás-erkölcsi szabályok létesítése végett. Az áldozati kultusz, melylyel Istennek hódolni véltek, meg volt a nem zsidó népeknél is, bár brutálisabb formában. Ezen felül az az egy pár zsoltár, ének a mit az idő kitermelt, elegendő volt ugyan a fájdalmas SZÍV bánatának elzokogására, de állandó irányelveket nem tartalmaztak a mindennapi életben viselkedésre. Maguk a próféták is megelégedtek a felburjánzott bűnök ostromozásával, de positiv intézmények és szabályok létesítése, hatalom és hatáskör hiányában tőlük nem volt várható.

Érdemük azonban szerfelett nagy így is, mert négy évszázados működésükkel hajlamossá tették a sziveket a jövő méhében rejlő tanításoknak a befogadására.

Ezekkel a tanításokkal jött a nagy tanítómessteri *Ezra*, a ki Nehemia közreműködésével *a zsidó vallás alapjait* intézményesen lerakta. Nem önkényesen. hanem a nép hozzájárulásával, a nép véneinek előzetes meghallgatásával.

A korszak különben is kedvezett ennek a tevékenységnek! Judea, a perzsiai birodalom egy törpe országa, ebben az időben távol állott minden politikai és hadi eseményektől. Nem volt királya, kit becsvágy fütött volna, és aki hadibabérokra áhítozott volna. Lefizetvén hűbéradóját csendesen élhette napjait csupán vallási élete megalapozásával törődve. Ebben az időben Judea különben is úgy hatott az emberre, mintha mai értelemben vett hitközségek szövetsége lett volna, melyet az Ezra és Nehemia alapította *nagy gyülekezet* (Ansche Kenezes Hagdauló) kormányozott. Ebben pedig, és ez jellemző nem a születési jogon uralkodó papság, hanem *az írástudók* játszottak főszerepet, akik a szentírás tartalmát a népnek magyarázták, vele megértették, ^{f,gy\} hogy 'dők folyamán maga a *nép írástudók gyülekezetére* vált, mely nem szorult papi segédletre, hanem maga végezte istentiszteletét.

Mint csökevény hosszú ideig megmaradt ugyan az áldozati kultusz is, de ez hova-tovább vesztett jelentőségéből. Az igazi istentisztelet azonban a szellemi istentisztelet volt, ennek a közönség pedig nem szemlélője, hanem résztvevője volt.

A szellemi istentisztelet továbbá parancsoló szükségé tette a szentírás megismerését, Írásban rögzítését, megtanulását és ennek elérhetése végett: *iskolák létesítését*.

Oly időben, mikor a legelőrehaladottabb népek ifjúsága is csak testedzéssel foglalkozott, a zsidóság már iskolákat alapított, hogy azokban a gyermekek ismereteket szerezzenek és szellemüket fejlesszék.

E zel a rendszeres iskolai oktatással elérték

az írástudók azt, hogy a második nemzedék-már belenőtt a vallási életbe, ennek szabályai követését és megtartását szépnek, üdvösnek, dicsőségesnek tartották.

Nem változott meg a zsidóság helyzete a perzsa uralmat felváltó macedón korszakban sem. Nagy Sándort nem bántotta a zsidóság különleges rítusa, a zsidó pedig mindenkor hü és engedelmes alattvaló volt, ha vallása szabad gyakorlatában akadályozva nem volt. Mikor pedig Judea átmenetileg Egyiptomhoz csatoltatott, akkor sem változott meg helyzetük.

A mint azonban a Seleucidáknak sikerült Judeát Syriához csatolni, nyomban rosszra fordult a zsidóság sorsa. A hatalomért versenyző zsidó nagyok egy része (és ezt sajnálattal kell megállapítanunk) hogy a Seleucidák kedvében járjon és hogy ők szerezzék meg testvéreik felett a kormányzási jogát, Seleucida-pártot alkottak, görög szokásokat, görög erkölcsöket honosítottak meg maguk között, melyekkel a nép egy részét is megmételtyezték. A hatalomért tülekedő pártok szemérmetlenül és tolakodó módon versenyeztek a szirgörögök kegyéért. Mindezen gázságokra a koronát *Menelaos*, a főpap tette fel, a ki a feletti dühében, mert a vallásukhoz híven ragaszkodó zsidók nem akarták vesztegetés és testvérárulás útján megszerzett főpapi méltóságát elismerni, *nem. átalotta a görög-szíreknek azt a tanácsot adni*, hogy Mózes tanait szüntessék meg, ennek tanításait, az ezen alapuló istentiszteletet tiltásák be, mert ezek a tanok embergyölöletet hirdetnek.¹⁾

¹⁾ Lásd 1. Graetz 2. kötet 205 és köv. lapjait.

A főpap vakdühében a szeretet vallását meg-rágalmazza, csakhogy megsebezze a zsidók lelkét. Zsidó volt, bár elfajult zsidó és így jól tudta, hogy hol és mije fáj legjobban a zsidónak; tudta, hogy vallása életénél is drágább kincsévé vált minden zsidónak, ezt a kincset akarta tehát elpusztítani.⁹

Nem kell egy kissé sem csodálkoznunk már most azon, ha az akkori szyr király (Antiochus Epiphanes) kapva kapott az alkalmon, hogy az egyiptomi és római uralomtól elszenvedni kényszerült megalázása feletti dühét és boszuját az égész zsidóságon kitöltse, lefoglaltatta a jeruzsálemi szentélyt a görög Zeus tiszteletére, tisztátalan állatok áldozásával megfertőztetette az oltárt és a templomban talált Tóratekerceket elégetette, (a k i. e. 168-ban.) és minden zsidó istentiszteletet, minden zsidó tanítást betiltott. Nehogy azonban titokban kijátszák rendeletét, elrendelte az olympusi Istenek imádását és szerte-küldött poroszlóival minden közösségben kényszerrel terelte a népeket ezen „istentiszteletekre”¹.

Ha ezt a pogányrohamot nem előzi meg Ezra és a többi Írástudók évtizedes szakadatlan tanítása, akkor talán elveszett volna Judea zsidósága. De hála az írástudók önfeláldozásának! így a támadás felvértezett találta a zsidóságot, mely életét inkább feláldozta, de szép és magasztos és erkölcsös vallását cserben nem hagyta. A Hasmoneus család felhívására a zsidóság vallása védelmére kelt és Ma-

¹) Az olvasónak figyelmét e helyütt felhívjuk arra, hogy ez a Menelaus volt az *első zsidóáruló* ki boszuja kitöltése és kincsszomja kielégítése végett vallástestvérei és a zsidó vallás ellen a legaljasabb rágalmakat korholta. Sajnos, hogy később számos követőre akadt!

kabi Juda és testvérei vezérlete alatt kivívták vallási szabadságukat. (166—160)¹⁾. A Hasmoneus testvérek mindegyike halálát lelte a küzdelemben: ketten a csatatéren estek el (Judea és Eleézer) hármat orvul ölt meg az álnokság (Jochanan Jonathan, Simon).

A vallás szabadságáért hadba szállott Hasmoneusok azonban nem bírtak azzal a szerénységgel, mint Mózes. Ez nem törekedett dinasztia alapításra, míg a Hasmoneusok második generációja előbb a főpapi, majd királyi koronát szerezte meg és a népet újból a politika kénye kedvének tette ki.

A zsidóság szerencsétlenségére a római hatalom akkor kezdte meg hódításait Kis-Azsiában és a botor zsidó királyok elég ügyetlenek voltak ennek a hatalomnak a barátságát áhítozni. A nagy barátkozás vége az lett, hogy római provincia lett Judea, melynek meghagyták ugyan névlegesen a zsidó vezetőit, de a mindenható úr a légiók parancsnoka volt.

A Hasmoneusok korszakában azonban a zsidó vallási élet nem szünetelt. A nagy szinhedrion gondoskodott a nép neveléséről, az isten tisztelet rendjéről, az iskoláztatásról és úgy Júdeában, mint azon

¹⁾ Míg Júdeában, az önállónak vélt zsidó államban élethaláln harcot vívtak a zsidók vallásuk megmentéséért, addig az Egyiptombal lakó zsidók teljes polgárjogot és háborítatlan vallásszabadságot élveztek, sőt Onia, főpapi sarjadék és utódai alatt a legteljesebb autonómiát élvezték. A jeruzsálemi szenté y mintájára templomot építettek, melyben Ahronida papok teljesítették a szolgálatot és a mely templom az egyiptomi zsidóság vallási központjává lett. Minthogy pedig az egyiptomi zsidók csak görögül értettek, Mózes 5 könyvét görög nyelvre fordították és ez a görög nyelvű biblia volt az előharcosa a zsidó vallási eszméknek a görög műveltségű pogányok között és ezzel közvetve legerősebb úttörője a zsidóságból kisarjadt kereszténységnek.

kívül többen irodalmi téren igyekeztek a zsidó vallási elveket terjeszteni és népszerűsíteni.

A zsidó vallási eszmék intenzitását az jellemzi legjobban, hogy már oly erősnek érezte magát a zsidóság, hogy a vallási pártok keletkezését is kibírta és nem féltette ezek küzdelmétől a zsidóság egységét. Ebben az időben keletkeztek a farizeus, szadduceus és esseus pártok, a melyek a zsidóság alapelveiben mindannyian megegyeztek, csupán részletkérdésekben és különösen a cerimoniák több vagy kevesebb számának megtartásában vagy mikénti megtartásában tértek el egymástól. A három frakció közül az első alkotta a nép zömét, az írástudók utódai és tanítványai voltak ők, — az egész korszak alatt ők voltak a nép tanítói, bírái.¹⁾ A szadduceusok a külfölddel érintkező diplomaták, politikusok, hadvezérek, főbb tisztviselők voltak, míg az esseusok²⁾ a világi hiúságoktól távol jámbor önzetlenségben és buzgó vallási áhítatban töltötték idejüket és a másik két párt küzdelmétől teljesen távol tartották magukat.³⁾

De ha ez időtájt a vallási pártok keletkezése nem veszélyeztette a zsidóság, mint vallás egységét,

¹⁾ A farizeusokról keresztény forrásból eredő leírások propaganda jellegűek, és semmi esetre sem illenek a farizeusokra, a nép zömére, legfeljebb egyes kivételes esetre vonatkozhatnak.

²⁾ A szadduceus magyarázta tanokból sarjadt ki a VIII. században a *karaizmus* — (bné mikra — „az írott tan hívei), mely fe'eket a szóbeli hagyományt és talmudot elveti és csak a Szent írást ismeri el. Mint már említettük, ezek nem is tartják ma már magukat zsidóknak és Oroszország törvényhozása ebből kiindulva őket polgárjoggal ruházta fel akkor, mikor a zsidóság híveit minden polgári jog gyakorlásából kizárt.

³⁾ Az esseusok felekezete képezte már az első században a zsidóság erkölcsi talajából kisarjadt kereszténységnek a magvát, melybe teljesen beleolvadt. Sokan a kabba istákat az esseusok követőinek tartják, de ennek a felfogásnak semmi tárgyi alapja nincsen.

annál inkább veszélyeztették az állam biztonságát, sőt fenmaradását. A farizeusok csak olyan államot voltak hajlandók elismerni, hol minden állami és magán megnyilvánulást az Írás tanításai szabályoznak, ha ez nem vihető keresztül, akkor nekik nem kell az önálló állam. A szadduceusok mindent az állam nagyságának és biztonságának helyeznek alá, még a vallás szabályait is csak annyiban tartják kötelezőknek, amennyiben ezek az állami célokat előmozdítják és ha ezeket hátráltatják, akkor azokat mellőzendőknek tartják. Az esseusok nem politizáltak, ők csak szemlélődtek . . .

A farizeus és szadduceus ellentétek nem maradtak az elmélet terén. Átvitték az ország kormányzására és ahol csak lehetett, a pártok egymásnak ártottak. Maga a főpap, Hyrkanos adta meg a jelt a nép többségét képező farizeusok üldözésére, hogy egy személyes sérelmét megtorolja. Fia, Jonathan (Jannai Sándor) 800 farizeust egyetlen napon keresztre feszített, többeket bebörtönzött, míg a vezetők egy részét az országból kiűldözte.¹⁾ De a farizeusok sem maradtak adósok a bosszuállásban, amikor ők kerültek uralomra. A Sándort követő uralkodó (Alexandra) alatt, a nagy tanács élére állított, egyébként hírneves Juda b. Tabbai és Simon b. Setach a legnagyobb szigorral büntették meg az előbbi rendszer bűnöseit, köztük a szadduceusok vezérét és Sándor király tanácsadóját, Diogenest kivégezték.

¹⁾ Graetz. I. ni. 2. K. 383. lapján azt állítja, hogy ezen király uralkodása alatt a pártküzdelmek 50000 zsidó életébe kerültek.

A pártküzdelmek zaklatta országocskában a királyi család veszekedése, egymás gyilkolása, az ideumeus Antipater fondorkodása a már említett római beavatkozásra vezetett, melylyel a zsidó állam bukásának csiráját vetették el¹⁾

Tengődött ugyan az állam még majd egy évszázadig. Hol mint Róma provinciája, hol mint annak hűbéres tartománya. Majd ismételten felosztották, végül az önállóságát teljesen megszüntetve római katonák között földjét felparcellázták és a zsidókat az országból kiűzték. (70)

Szomorú érdekessége ennek az elmúlásnak, hogy a második judeai állam tulajdonképi elpusztítója, Titus parancsának eszköze: *Tiberius Alexander Július volt*, akit, mint Egyiptom helytartóját rendelt ki Vespasianus fia, Titus mellé. Ez a *Tiberius Alexander Julius* született zsidó volt, az egyiptomi zsidók fejének fia, Philónak, a bölcsésznek unokaöccse. A rómaiakhoz csatlakozása után volt hitsorsosai között Alexandriában vérfürdőt rendezett és így Júdeába elhívásakor már edzve volt testvérei kínjainak látásához.

A mai terminológia szerint, amikor nem a válást, hanem a születést akarják a zsidóság ismerető jelévé tenni, ez a *Tiberius Alexander Julius* is zsidónak volna veendő. *El lehet most már képzelni,*

¹⁾ Hogy a zsidóságra nézve saját állama mindig károsabb volt, mint az idegen vallása államokban élés, arra beszédes példák ebből a korból, hogy míg Júdeában romlás, pusztulás mutatkozott a közélet minden terén, addig Judeán kívül Egyiptomban, egész Északafrikában. Spanyolországban a volt karthagói gyarmatokban, Rómában, Korinthusban, Athénben, egész Kis-Ázsában virágzó zsidó telepek keletkeztek, melyek nemcsak judeai emigránsokból, hanem proselytákból is rekrutálódtak, akik időleges megszakításokat nem tekintve, — teljes polgári jogokkal voltak felruházva.

hogy milyen lenne a zsidóság helyzete egy önálló zsidó ádambau, ahol a keresztény, meg mohamedán, meg pogány Tiberius Alexander Júliusok gyötörnék halálba a zsidóság híveit . . . Erre még gondolni is borzalom!

*

Judea államiségának elpusztításával a zsidóság nem hogy vesztett volna erkölcsi erejéből, de azt megsokszorozta.¹⁾ Amint az első judeai állam elmúlásakor Babyloniában új életre kelt a tan, úgy izmosodott meg az a második állam megszűnése után is *Másodszor bizonyult be a zsidóságon, hogy nem elementuma a saját állam, mint ahogy az egyetemes hit nem is szorítható egy állam szűk keretei közé.*

A zsidóságnak a vérzivataros küzdelemből a

¹⁾ Jellemző, hogy a talmudi korszakban az állami önállóság megszűnését nem tartottak olyan katasztrofálisnak, mint azt napjainkban néhány forró fejű agitátor feltüntetni akarja. így *Rabit Balra fio b.* lapján olvashatók a következő sorok:

„Jeruzsálem e'pusztulása után néhány babonás ember fogadalmat tett, hogy ezután ők sohisem fognak húst enni és bort inni.

Rabbi Jehosouha, korának egyik kiváltsága nem helyeselte ezt a fogadalmat és m kor látta, hogy ez terjedőben van hittestvérei között, imígyen szól t meg közülök néhányat:

— Barátaim, miért akarjátok magatokat a hús és bor élvezetétől megfosztani?

— Mester! — felelék ők zokogva, — hogy élvezhetnék mi ezeket? Egy.k nao áldoztak állatot az oltáron, most romokban hever, másik nap bort öntöztek az oltárra, most ez megszűnt.

— Hát akkor nem szabad kenyeret sem ennetek, mert azelőtt kenyéráldozatot is bemutatnak.

— Igazad van, Mesterünk ezután nem eszünk többé kenyeret, hanem csak gyümölcsöt.

— De hiszen a gyümölcsök zsengejét is be kellett a templomnak szolgáltatni.

— Olyan gyümölcsöt fogunk tehát enni, amelyből nem kellett a zsengeket beszolgáltatni.

— De akkor ne igyatok vizet sem, mondá a Mester, mert a templomban történő vízöntés is megszűnt.

A búslakodók erre nem tudtak már válaszolni és elhallgattak.

jövendőbe átmentőjét *Jochanan ben Zakkainak hívják.*

Mózes és Ezra után Jochanannak köszönhető a zsidóság fenmaradása.

Az első a törvényeket adta, a második azokat Írásba foglalta és a gyakorlati életbe átvitte, míg Jochanan ben Zakka i azok örökké fénmaradásának az alapját megvetette.

Jochanan Hillel tanítványa, a szinhedrion tagja, majd később — Jeruzsálem ostroma idején, egy iskola feje volt. A rómaiak elleni harcok borzalmaival látva, céltalannak, sőt szükségtelennek tartott minden küzdelmet a világhódító birodalom ellen. Felfogása szerint botorság ragaszkodni a külön államhoz és a jeruzsálemi templomhoz. Izrael lényege nem ezektől függ, hanem a tanítások betartásától.

Barátai segítségével az ostromlott városból sikerült kimenekülnie és magát Vespasianus elé vitetvén tőle azt a kegyet kérte, hogy engedje meg a szinhedrionnak Jabne-ba költözését.

Vespasiannak éppen akkor értesült császárrá választásáról és jó hangulatában teljesítette a csekélynek látszó kérelmet. Pedig ennek a kérelemnek teljesítésétől függött a zsidóság fénmaradásának problémája.

A szinhedrionnak, a zsidóság vallási fórumának a bukófélben levő államtól elválasztása, nem tudta ugyan a bekövetkezendő vérfürdőt megakadályozni, de megmentette a zsidóság számára azt, ami benne örökéletű: *a vallási princípiumot.*

VI. Jochanan ben Zakkaitól napjainkig.

A rómaiak az örökké forrongó Judeát úgy akarták örökre ártalmatlanná tenni, hogy lakóit összefogdosták és az egyes tartományokban rabszolgául eladták. Az ő szempontukból nem volt ez helyes politika, de a zsidóság hagyományaival nagyon összevágott, azzal a hagyománnyal ugyanis, mely a tanítást az egész világon elterjesztendőnek tartotta. A jámborok az állami önállóság elpusztítása után azzal vigasztalódtak hogy Isten rendelése a szétszórás. A zsidóság híveinek nem tetszett a világba szerte vinni a tant, Isten kényszerítette őket erre! A rómaiak csak eszköz voltak az Isten kezében, mikor ezt az akaratát végrehajtották.

A fogságba jutott zsidó, még ha nem is váltatott ki lakóhelyén már előbb letelepedett hittestvérei által, fogságában is híven ragaszkodott atyái vallásához. Tisztasága, szeméremérzete, emberszeretete és a láthatatlan Isten imádása felkeltette környezetének figyelmét, és amikor az egész római birodalom áhítozott valamelyes új ideál iránt, a sivár pogányságban élők jobbjai, mint szomjas vándor az üdítő forrás vizet, úgy szívták magukba a zsidóság tanait. így mondjuk, mert ebben az időben (a K. i. u. I. és II. században) keresztény és zsidó tanok

nem különböztek egymástól, sőt még a szertartásaik is azonosak voltak annyira, hogy a római írók a kettő között nem is tesznek különbséget.

Róma urai egyszerre csak arra ébredtek, hogy a régi kultusz leáldozóban van; Jupiter temploma üres, a lakosság titokban bár, de a nekik új, az egyetlen Isten tiszteletén vesznek részt.

A római birodalom pogány erkölcsseit, pogány istentiszteletét zsidók, keresztény zsidók nemesítették meg, a művet pedig a kereszténység koronázta be, mert a zsidóság a pogány kultusszal való mindenemű megegyezést magától elhárított.

De a világi hatalomra jutott kereszténység háladatlannak mutatta magát szülőanyja, a zsidóság iránt, bizonyítva ezzel, hogy egy vallás sem tud megállni a tiszta erkölcsi alapon, ha világi uralommal párosul. Bebizonyult ez az előbbi évszázadokban a zsidóságnál, bebizonyult évszázadokkal később a kereszténységnél és iszlámnál, mint a hogy be fog ez következni a jövőben is, ha valamely vallás hívei világi uralomra törekednének.

A zsidóság is lám, soha sem volt oly tiszta, erkölcsös és magasztos, mint a második judeai állam elpusztulása után és a katholicismus is azóta éli fénykorát, mióta a pápa világi uralma megszűnt.

*

A vallási életre dicsőült zsidóság az ország elvesztése után saját, belső vallási életének helyreállításához, tanai rendezéséhez és írásba foglalásához fogott. Az a hatalmas mű, melyet „*Misna*“¹⁾ elne-

¹⁾ A szentrás két részből áll: az írott tanból, ez a Thóra és a szájhagyományos tanból, melyet részben Mózesnek tulajdonítanak, aki

vezés alatt a tanítók korszaka kitermelt (70-200) maradandóbban biztosította a zsidóság fennállását, mint a legnagyobb király leghősiesebb haditénye és az a hatalmas kommentár, melyet *Talmudnak*¹⁾ nevezünk, mely az amorák műve (200—500); sokkal értékesebb, mint összevéve mind az, a mit Izrael államában az állami élet királyostul, hadvezérestül, főpapostul produkált.

A két Talmud (a Jeruzsálemi és babyloniai) lezárása után a zsidóság vallási életének vezetése a *gaonokra*-) szállt át, a kik 390 év alatt (650—1040) megmutatták, hogy minden világi hatalom nélkül is fennállhat a zsidóság, sőt nem csak fennállhat, hanem virágzik, erősbbödik, fejlődik. Valami csodálatos intézmény volt ez a gaonatus. Pusztán az igazság sza-

azt Józsiénak, Jozsue a véneknek, a vének a prófétáknak, a próféták a nagygyülekezeti férfiaknak adták át. Az utókor számára a *tannak-nak* (tanítók) nevezett tudósok őrizték meg, akiknek munkájából *Juda Hanazsi* (a k. i. u. II. sz. végén) a *Misnát* szerkesztette. A Misna tehát nem más, mint a Thóra magyarázata, szószerint *tanulmányt, ismétlést jelent, hat rendcöl* (*sissa szedarim*, rövidítve *Sasz*) á[. H.res tannák voltak a szerkesztőn kívül; Hillel és Samaj, I. Gamliel, Jochanan b. Zakkai, R. Akiba, II. Gamliel, R. Józsua, R. Meir, aki a hagyomány szerint egy zsidóvá lett romai hadvezér leszármazottja volt, R. Akiba b. József, akit szintén prozelytának tartanak, stb. A Misnába fel nem vett, de összegyűjtött szájhagyományt a *borajta* (m'schna eh czáná — külső mischna) és a *toszefta* (toldalék) őrizte meg számunkra.

9 A Misnához fűzött magyarázatokat *gemará-nak* (befejezés, tanulmány), a kettőt együtt véve *talmudnak* nevezik, míg e gemarában szereplő tudósokat *amorák-nak* (előadóknak) hívják. Híres amorák voltak. R. Jochanan, R. Simon b. Lak's, R. Szinüai, aki a szentírás parancsait számba vette, mely szerint azokból 365 talmat 248 pedig parancsot tartalmaz[^] Abba Aréka, Sámuel R. Huna, Nachman b. Jakobi R. Asi stb.

) *Gaon*: a szurai és punbadithai főiskolák fejeinek tisztelet-eimé. Mai értelme körü belül a nagyméltóságú címnek felel meg. Nevezetesebb gaon volt. II. R. Natronai b. Hilaj (859—69) Szarában, az első, aki arab nyelven írta *válássziratait*, Mar Amuram b. Sesna, (869—881) a mai nap is használatos imakönyv összeállítója /. *Mair Zemach* b. *Paltojfö*/2—890) aki az első szótárt írta („*Aruch*“) *Szadjab. Josef*, szül. 892-ben) a karaizmus nagy ellenfele, aki Mózes 5 könyvét, Ezsajást és a zsoltárokat, valamint Jób könyvét arab nyelvre átültette, stb.

vával, csupán a szó hatalmával kormányozták a föld minden részén telepedett zsidóság vallási életét. Nem állott poroszló rendelkezésükre; mégis elfogadták vallási utasításait; nem kísérte őket szolgasereg, mégis hódolat vette őket körül; nem fedte vállukat bíbor; mégis tiszteletet parancsolt személyük.

A gaoni korszakban újból megtermékenyült a zsidóság méhe. A mint a palesztínai zsidóságból kisarjadt a kereszténység, úgy sarjadt ki a babylo-niai zsidóságból az *iszlám*.

Isten ujját látja ebben a hívő. A zsidóság szabályainak merevségével képtelen volt a nyugati pogányságot meghódítani, azért elküldte egyik gyermekét, a kereszténységet, hogy ezt a missiót teljesítse. De a kereszténység mistériuma is alkalmatlan volt arra, hogy a keleti pogányságot, az arab pusztaság szilaj fiait, meghódítsa. Erre a munkára volt elhivatva a másik gyermek: az *iszlám*¹⁾ Mindakettőnek a bölcsőjét zsidó anya ringatta, zsidó tudomány ápolta és mindakettő, — ki rövidebb ideig, ki hosszabb ideig, — megtagadta anyját, ellenségesen bánván vele.

Az iszlámnak magára a zsidóságra is volt visszahatása, vagy legalább ennek egy részére. *Iszlám* hatás alatt ébredtek fel újra a szadduceus eszmék, melyeket *Anan Fen Dávid*²⁾ formulázott egy szekta

¹⁾ Az *iszlám* szószerint odaadást, vagyis azt jelenti, hogy az ember magát istennek odaadja. Mohamed tanait 622-ben hirdette meg híveinek. A keresztény tanok közül Jézus isteni természete, az Isten atyasága ellen kel ki, míg a zsidó tanok közül különösen az arab természettel össze nem egyezhető cerimóniákat veti el.

²⁾ *Anan b. Dávid*, 762-ben állítólag megsértődvén amiatt, hogy nem őt választották meg nagybátyja halála után babyloniai exilarchának, kivándorolt Palesztinába és ott megalapította a karaiták szektáját, *Dr. Ventieaner Lajos* egy tanulmányában (I. M., I. T. évkönyv 1908 129—152 lap) úgy véli, hogy Anan nem megalapította ezt a szektát, hanem élére

vallási tételeivé (a VIII. sz. közepe táján), mely mint már említettük, a zsidóságtól teljesen el is vált.

Az iszlamnak és karaizmusnak azonban a zsidóság mégis köszönhet valamit. Az előbbi tanulmányozása érintkezésbe hozta a nagy magaslaton álló arab műveltséggel, az utóbbi pedig kényszerítette, hogy a zsidóság álláspontját megvédelmezendő, az eddiginél tüzetesebben foglalkozzék a zsidóság eszméivel, tanaival irodalmával és mindezeket a nép széles rétegében terjessze el.

A zsidóságnak az arab műveltséggel, tudománnyal és irodalommal megismerkedése óta kezdődik az az, első pillanatban képtelenségnek látszó törekvés, hogy a zsidóság vallási tisztasága épségben tartása mellett mindenkor a legmagasabban szárnyaló nyugati kultúrákhoz csatlakozzék. Ez az igyekezet és a kalifák birodalmában évszázadokig zavarokat támasztó trónvillogások a gaonatus megszűnésére és új zsidó központok életbehívására vezettek. Ezek a központok azután mintegy jelezve a keleti aspirációkkal való teljes szakítást, mindannyian nyugaton keletkeztek. Előbb Spanyolországban, később Franciaországban, majd Németországban és végül Lengyelországban.

A vallási tradíciók megtartására és a környező kultúrák befogadására irányuló törekvés kettős iro-

állt annak a mozgalomnak, mely majdnem 1000 év óta fennállott a zsidóságban és mely mozgalom hívei a szaduceus elvekhez hasonlóan az Írott tanhoz ragaszkodtak, míg a hagyományt elvetették. (Étkezési szabályokat szószerlnt veszik, — a Szukoth építése Palesztinán kiyül nem kötelező, Újévkor a sófar fuvást mellőzik, a Chanukat nem tartják meg, a tefilin és mezusa szerintük csak képletesen értendő stb.) A karaink száma ma alig éri el a tízezres számot; legtöbben Lengyelországban élnek.

dalmat teremtett: egy vallási és egy világi színezetűt. Mindkét irodalomnak nyelve rendkívül változó: a héber nyelven kívül megszólal a zsidóság a művelt nyugat majd minden nyelvén, mintegy beváltva a jóslatot, hogy a zsidóság igéit dicsérni fogják minden népek nyelvén.

Hálás téma volna ennek a korszaknak az irodalmát ismertetni. De ez nem tartozik célkitűzésünkhöz.

Itt csak rá akarunk mutatni arra a vallási szempontból fontos hatásra, mely Gerson b. Juda (szül. 962-ben, megh. 1040-ben Metzben). Maimonides Mózes (sz. 1135-ben, megh. 1204-ben Kairóban) Káro József (szül. 1488-ban megh. 1575-ben Jeruzsálemben) és Mendelssohn Mózes (szül. 1729-ben, megh. 1786-ban Berlinben) nevéhez fűződik. E négy kiváló férfiú nemcsak kora tudományos életére nyomta rá egyénisége bélyegét, hanem működésük hatása napjainkban is érezhető és reájuk, tanításaikra hivatkozással ma is, gyakran üdvös, gyakran káros küzdelmek, törekvések zajlanak le a zsidóság életében.

Gerson b. Juda volt az, aki Jeremiásnak Babyioniába küldött intését, hogy „a város javán munkálkodjatok, ahová száműztelek benneteket,” és amely intést Már Sámuel vallási tétellé emelt („az állam törvénye érvényes törvény“) első Ízben alkalmazta európai jogviszonyokra, mikor az általa egybe-hívott szent szinodussal kimondatta: 1) a többnejűség tilalmát; 2) a házaselek elválasztásának tilalmát, ha abba nem egyezett bele mindkét fél; 3) és a chalitza kötelezővé nyilvánítását.

Ezek a határozatok valósággal forradalmi jelentőségűek a zsidóság szempontjából, mert nem kevesebbet jelentenek, mint azt, hogy a vallási élet szabályozása, a legfelsőbb princípium épségben tartása mellett, újabb viszonyok alakulásával módosulhat.

Ezt az elvet tovább fűzi Maimonides Mózes, aki abban a korszakban lép a zsidóság közéletének színterére, amikor a zsidóságon a fáradtság, a kimerültség jelei kezdenek mutatkozni, „mikor a talimudizmus tengődik; itt tekintélye vész, ott méltóságban marad, de irodalma nem viszi túlra jelentéktelen responzumokon; filozófiája az álom, a tudatlanság miszticizmusa“¹⁾ Úgy volt, hogy a miszticizmus babonája teljesen hatalmába keríti a fáradt lelkeket és csillogó takarójával végleg befödi a zsidóság tanításait. Ettől a veszedelemtől menti meg Maimuni a zsidóságot, mikor kimondja a nagy elvet, hogy a zsidóság nemcsak a formáknak és az etikának a vallása, hanem a kritikáé is.²⁾

A Törvények könyvében (Széfer ha miczvót) már nyíltan megmondja, hogy a szentirási 613 parancs és tilalom nem egész összességében bibliai eredetű; a különböző korok, különböző életviszonyok kitermelése, nem alkalmazhatók tehát minden korra, minden körülményre, hanem ezek változásával változhatnak a szabályok is a vallás minden sérelme nélkül.

Tizenhárom hitágazatában szakít a korlátoltság által kiszínezett dínom-dánomban, gondatlan életben

¹⁾ Dr. Kecskeméti Lipót: Egy zsidó vallás van-e, több-e? 1913. 19. old.

²⁾ U. o. 36. old.

tobzódó túlvilág! üdvösség elképzelésével; a Tévelygők útmutatójával pedig a zsidóság elveit iparkodik összeegyeztetni a filozófiával, különösen Aristoteles tanáival. Legfőbb munkája azonban a Misne Tóra, (a Tóra ismétlése) mely a szerte-folyó talmudi stúdiumba rendszert vitt bele és amelyről Gräetz (4 K. 483 lap) azt állítja, hogy „ez a műcsúcsa annak a zsidóságot fenntartó nagyszerű törekvésnek, mely R. Jochanan v. Zakkaitól indult ki“.

Maimuni filozófiai és kritikai szempontokat is figyelembe vevő törvénytánítása vihart támasztott a megszokottság tekintélyt hirdető táborában. Ha nem is mondható a keletkezett vita mindenben hasznosnak, de károsnak egyáltalán nem mondható. Ez a vita napjainkig is biztosította a zsidóságban a kritika szabadságát és ezzel a zsidóság fejlődésének lehetőségét.

Káró József a fenti sorrendben a harmadik volt az, aki kódexével (Schulchan aruch) a fejlődésre zárókövet akart tenni, ami azonban csak részben sikerült neki. A zsidóság szelleme egy ideig idegenkedett ettől a törekvéstől, később a megszokás beleringatta a gyakorlásába, de mikor életerét támadta meg, lerázta magáról a rabbilincset.

Mendelssohn Mózes nevéhez fűződik a regeneráció műve. Ő volt az, aki életbe vitte azt a nagy igazságot, hogy műveltség és zsidóság egymást kiegészítő fogatmak Ő volt az, aki a zsidótlan műveltséget épp oly károsnak tartotta, mint a műveletlen zsidótlanságot.¹⁾ A kabbala tanai nem zsidó tanok,

¹⁾ Kecskeméti L. dr. 1. m. 138 és köv. lapjai.

még ha hirdetői magukat zsidóknak is valják, a formások kínos betartása még nem kultusz, még akkor sem, ha sokan, ha régen űzik. Az ő ideálja: zsidó vallásosság kapcsolatban az egyetemes emberi kultúrával. Eszköze: a nemzetek kulturális nyelve, nem a jargon; hanem minden nemzetek irodalmi nyelve.

Új hang volt ez, Maimuni óta nem hallott új hang. A maradiak megint próbálták a vészkürtöt megfújni, — egy darabig állt is a harc, de végre az úgy nevezett ortodoxia is kénytelen volt elismerni Mendelssohn intencióinak helyességét és iparkodik is azt a maga módján a zsidóság javára értékesíteni.

Mendelssohn egy másik nagy érdeme, a mire fellépése kezdetén nem is gondolt, abban rejlik, hogy a nemzetek nyelvére áttért zsidóság tagjait az egyes nemzetek, — a bilincstörő XVIII. és XIX. századokban egymás után elismerték az ország többi lakosaival egyenlő joguaknak. Nemcsak azért voltak jogtalanok, mert Mózes hitét vallották, hanem azért is, mert a középkorban és az újkor első századaiban a honpolgári jogok birhatását a hűbériség szabályozta és az még az egy nyelvet beszélő társadalmat is rendekre osztotta, hanem jogtalanok voltak azért is, mert kizárták magukat a nemzeti kultúrából. Mihelyt a zsidók a nemzeti kultúra részeseivé lettek, itt előbb, amott később a honpolgári jogoknak is részeseivé lettek. Aki tehát a nyugati kultúra nyelvét számúzni akarja a zsidóság köréből, az gonosz munkát végez, mert útját egyengeti a zsidóság honpolgári jogai megszüntetésének.

HARMADIK RÉSZ:

I. A ZSIDÓ ELNYOMATÁS VÁMSZEDŐI —
A MÚLTBAN. - II. A ZSIDÓ HISZÉKENY-
SÉG VÁMSZEDŐI — A JELENBEN. — III.
A PALESZTINA! ÁLOM.

I. A zsidó elnyomatás vámstedői a múltban.

Az elmondottakkal mit akarunk bizonyítani? Először is azt, hogy a zsidóság missziója egy országra, de különösen a népek országútján fekvő ama kis országra nem korlátozható. *Másodszor*: hogy maga a zsidó eszme mindannyiszor erejében, fényében, tisztaságában csökkent, mikor saját állama volt, de rögtön erőre kapott, mikor ez az állam megszűnt. És végül: bizonyítani akartuk azt, hogy a zsidóság ügye az emberiség ügyétől elválaszthatatlan és ezért nem gubózhatik be a vallási misteriumokba, hanem részt kell vennie az emberiség minden kulturális megmozdulásában, hogy munkája révén az ő emberi jogai is elismertessenek. Nem azért, mert a zsidóságnak, hanem, mert ember és polgár voltak a postulatumai ezek. Nem mint zsidó követelem jogomat, hanem mint ember; és ott és úgy követelem, ahol és ahogyan másvallású vagy felekezetű embertársam a maga részére kiköveteli. Nem követelhet a zsidó vallású ember a maga részére külön, *jobb* elbánást, de nem is köteles eltérni külön, *rosszabb* elbánást, mint a melyben a más vallásúakat részesítik.

Ezek az igazságok évszázadok véres, gyötrő küzdelmei után a legtöbb nemzet törvénytárába belé-

kerültek és a művelt Nyugaton az életbe is átmentek. Amily mértékben a zsidó vallás hívei az egyes országok többi lakosaival jóban vagy rosszban, de egyenlő elbánásban részesültek, oly mértékben nőtt a kötelességtudásuk hazájukkal szemben és halványodott el létezett országuk képe. Mint vallási nép konzervatív módon megtartotta ugyan imáinak Ciónra mutató kitételeit, de ez inkább csak eszmei vonatkozású volt. Másképp nem lehetne megérteni, hogy pl. a keresztények ugyanakkor szintén elmondják a zsoltároknak Cion után áhító sorait. Ok is, a zsidók is csak vallási reminiscentiaképp használják ezeket a metaforákat.

*

Húsz évszázad távolságából így látjuk a lefolyt eseményeket. De közvetlen a Titusi harcokat követő évtizedekben másképp látta ezt a római sarcolásoktól gyötört nép, mely Bar Kochba alatt (132—134) véres felkelésben tört ki. Ez a felkelés, amelyet a rómaiak óriási erőfeszítéssel elnyomták, több, mint fél millió emberébe került a zsidóságnak és tulajdonképi okozója volt, hogy évszázadokig zsidó embernek a Palesztinában lakás meg volt tiltva.

Később meg már épen csalók kamatoztatják a maguk javára a zsidóság szenvedéseit. Az álmissások: a krétai Mózes 440-ben, a sziriai Szeréne 700-ban Abu Iza 754-ben, Dávid Alrui 1160-ban keleten tévesztik meg a szorongatott zsidóságot; 1087-ben Franciaországban, 1117-ben Cordovában, 1127-ben, Fezben tűnik fel egy-egy kalandor, 1172-ben a jemeni zsidók békéjét bontja meg egy álpróféta, aki ellen maga Mainuni Mózes emeli fel szavát int-

vén a jemenieket, hogy *fel ne üljenek a zsidó lepel alatt hozzájuk tolakodó csalónak*, mert minden e nemű kísérlet a zsidókat csak veszedelembe sodorta és sodorja.

És ebben Maimonidesnek tökéletes igaza is volt, mert ahol ezek az álmissiások felütötték sátrukat, ott a könnyen hívő néptől utolsó fillérjüket is elszedték, utolsó reményüktől is megfosztották és hosszabb-rövidebb ideig tartó pünkösdi királyság után megszöktek vagy a törvényes hatalom vetett véget üzelmeiknek, de mindkét esetben a szegény, hiszékeny népen töltötte ki bosszúját.

A *Kabala*'} emlőjén nevelkedett fel az az álmissiás, aki a XVII. század zsidóságának lelki nyugalomát teljesen feldúlta és az egyes országokban békés megélhetését hosszú ideig lehetetlenné tette. Ez a férfiú *Sabbatai Cvi volt* (szül. 1626-ban, meghalt 1676-ban.) A történelem mai napig sem bizonyította be hitelt érdemlőleg, hogy Sabbatai Cvi mennyiben volt szélhámos, vagy mennyiben volt eszköz más szélhámosok kezében. De, ha Sabbatai eszköz volt is mások kezében, hálás tanítványnak mutatkozott és szerepét fényesen játszotta meg. Titkárai: Primo Sámuel és Náthán Benjámin, no meg

Kabala új héber szó: Átvett tant, hagyományt jelent. A középkori elnyomatás alatt görnyedező zsidóság lelke elfáradt a küzdelemben, agya kiszakadt a tudomány száraz mivélésében. Csodáktól várta sorsa jobbra fordultát. Ezt a csodát hirdeti meg neki a *Zohár* (fény) című könyv, mely a szerző állítása szerint a biblia azon magyarázatait adja, melyeket Isten szóbelileg mondott el Mózesnek. Szerzője: Mózes ben Semtob de León, aki a XIII. században élt Spanyolországban, de aki azt nem saját neve aiatt, hanem, mint *Simon* b. Jochaj II. századbeli tanaita tanítását hozta forgalomba. A *Zohár* a műveletlen zsidóság körében a talmud tanításait háttérbe szorította, mert csodás misztikus fejtegetései jobban megragadják kritikához nem szokott képzelődését, mint a talmud józan okfejtései.

vagyona segítségével sikerült a török birodalomnak a pasák sarcolásai alól megmenekülni óhajtó zsidóságának egy részét a maga részére megnyerni, messiáságának hírét elhíttetni, sőt rövid idő múlva még a nyugati zsidóság békéjét is felkavarták a keletről jövő hírek. A török birodalom zsidói már eladogatták ingóikat, ingatlanaikat, hogy Palesztinába térjenek mikor megjött a híre annak az eseménynek, hogy a zsidó-Messiás mohamedánná lett.

A szégyennek azt a lesújtó érzését, mely erre a hírre a könnyen hívőket elfogta, leírni képtelenség!¹⁾

Mint kurizoumnt megemlíjtük, hogy egy *Mordechaj* nevű kismartoni születésű ember Sabbatai Cvi halála után magát a feltámadt Sabbatai Cvinek nevezte be és néhány kabalista meghívásáia egy ideig Olaszországban hirdette az ígét, de onnan csakhamar meg kellett szöknie. Lengyelországban még egy darabig működött, de csakhamar nyoma-
veszett²⁾

A legutolsó álmessiás okozta szégyenérzet oly megrázó hatással volt a zsidóság lelkiületére, hogy még a műveletlenje, még a hiszékenye is egyszer s

¹⁾ Szalonikiben és vidékén ma is élnek Sabbatai Cvi messiáságában hívők. Számuk 8 — 10.000-re tehető. A török *dönmék-nek* (kiteretek, renegátok) nevezi őket, mert szinleg az iszlám híveinek vallják magukat, titokban az >nban a Sabbatai-szekta szertartásait követik.

²⁾ A Sabbatai örület a dönmék szektáján kívül még egy szektának adott életet. Egy *Frank* Jákob nevű lengyel-pálinkafőző (1719—1791) Szalonikiben megismerkedvén a dön nék szektájával visszatért Galíciába, ahol hirdetni kezdé „eszméit“. Tanításaiban a Zohar jelenti a szentirást, a kabbala helyettesíti a talmudot Mesterétől eltérőleg tanait a kereszténységgel iparkodott összhangzásba hozni és mikor a zsidóság átok alá helyezte őt, mintegy ezer hívével a katolikus vallásra tért át. Lengyelországban, Moldvában, Törökországban ma is élnek *frankisták*, akik valami zavaros zsidózó-keresztény vallást követnek.

mindenkorra kigyógyult minden Palesztina betegségből.¹⁾

A zsidóság műveltjei pedig hozzáláttak a belső vallási élet megszilárdításához és a többi elnyomott osztályokkal karöltve a zsidókra is kiterjedő állampolgári egyenjogositásnak minden országban kivívásához.

Ezt a célt az egyetemes emberi kultúrában való aktív részvétellel vélték elérni.

Az utat és eszközöket ezúttal a zsidóság helyesen választotta meg! Isten meg is segítette nagy és nemes küzdelmében és Palesztina most már nem jelent számára egyebet, mint a múltak emléke által megszentelt helyet, mely azonban szent emlékű helye nemcsak a zsidóságnak, hanem a kereszténységnek és iszlamnak is.

¹⁾ Mutis mutandis minden ország zsidósága elmondhatta volna a német zsidó emancipáció mozgalmak alkalmával irt következő igazságokat: „Messiásunk az igazság, mely mindig hatalmasabban emelkedik elavult előítéletek s középkori szokások ellen s szabadságunkat előbb vagy később kifogja vívni. Palesztinában nem akarunk visszatérni, csak emberi s polgári jogaink visszanyerését kívánjuk“. „Mi a német nazához akarunk tartozni, ahhoz fogunk tartozni minden helyen. Németország tőlünk mindent kívánhat, mit csak joggal polgáraitól követelhet s örömmel fogunk mindent áldozni véeelemére, csak becsületünket s vallásunkat nem. *Ha ezerek között egyesek volnának, kik inkább egy nem létező országhoz és nem létező nemzethez tartoznának, ilyeneket talán tanácsos volna rendőri felvigyázat alá helyezni; nem, mert veszedelmesek, hanem inkább, mert igen is valószíuü, hogy ténolyodottak*“. „A hit, mellyel minden jó-s igaznak győzelmében bízunk: ez *Messiás-hitünk. Ragaszkodjunk erősen ehhez*“. „Ki láncokat szét-töri, ki gyalázatunktól megment s polgári jogaink megszerzésében segít, az a Messiásunk Más fogalmat az orthodox zsidóság nem tart a Messiásról“ (Ez idézetek fels jrolvák br. Eötvös József: A zsidók emancipációja c. műve 37 és köv. lapjain.)

II. A zsidó hiszékenység vámszedői a jelenben.

I.

A társadalmi egyenlősítés folyamatát brutálisan szakította meg az 1914—1918 éveknek a világ minden sarkát megrendítő háborúja. Megnyílt ezzel a tér a hősök, a haszonlesők, az alkalmazkodók, szóval mindenki előtt, ki a nemzetek véres összeütközéséből erkölcsi vagy anyagi javakat akart a maga részére kisajtolni. Nem maradhattak el a részvételből a cionisták sem. Világszervezetük központja egy politikailag menthető, de erkölcsi szempontból kifogásolandó nagyszerű áruházzal kezdte meg háborús agitációját. Ez pedig abban nyilvánult meg, hogy a világháború kitöréséig számtalan manifesztációban az a cionista álláspont látott napvilágot, hogy a palesztinai kérdés a török kormányai egyetértőleg a török birodalom keretén belül oldandó meg:¹⁾ a háború kitörése után minden gondolkodó ember legnagyobb meglepetésére a többnyire orosz-zsidók vezette szervezet annak a háborús szövetségnek az oldalára állt, amelyben abban az időben Oroszország vitte a főszerepet, az az Oroszország, mely az európai zsidóság több mint fele tömegének

¹⁾ *I. Kreppel*: Juden u. Judenthuni 195 és köv. old.

kegyetlen zsandárja volt.¹⁾ Hogy ebben az állásfoglalásban mi írandó a zsidóság hagyományos államhűségének számlája javára, mely még a vele mostohán bánó állam érdekét nem akarja veszélyeztetni, vagy mi tudható be a Northcliffe-propaganda csengő érveinek: az a nyilvánosságra került adatok alapján teljes biztonsággal el nem dönthető. Az események egymásutánjából azonban arra lehet következtetni, hogy az angol háborús propaganda nem állhatott távol ettől az állásfoglalástól mert ettől az időtől kezdve az egész cionista szervezet Anglia érdekében agitált. Egyesek azt mondják ugyan, hogy már a háború kitörése előtt meg volt az egyetértés az angol politika és a cionista mozgalom között,-) mert Anglia már régen törekedett arra, hogy Palesztinát hatalma alá vesse és India és Egyptom között a szárazföldi összeköttetést létrehozza. Ennek a föltevésnek ellent mondani látszik ugyan az a körülmény, hogy Anglia a háború előtt arab nyelvű lapokat és arab törzsfőnököket szubvencionált anticionista tendencióival, de aki a hagyományos angolpolitikát ismeri, az jól tudja, hogy Anglia mindig két vasat tart a tűzben....

2.

Érdekes volna az olvasóval megismertetetni a a háborús propaganda azon tengernyi közleményét, mellyel az angol közvéleményt azzal iparkodtak megnyerni a Palesztina probléma cionista szellemű

¹⁾ *Dr. Karl Löffler: Der Zionismus u. d. Zukunt des Heiligen Landes.* 25 old.

²⁾ */. Kreppet'. I. m. 193 old.*

megoldásának, hogy az egész kérdést angol érdekű ügynek állították be. Nem azt mondták, hogy a zsidóságnak vagy az üldözött zsidóknak van szükségük Palesztinára, nem azt mondták, hogy a zsidóságnak vagy a zsidóknak jogcímük van a Szentföld egy részére: hanem kategorice azt hirdették, hogy Angliának ázsiai birtokai megvédése szempontjából törekednie kell a palesztinai föld birtokba vételére és ehhez a munkához igénybe veszik a zsidóság közreműködését is. Vagyis, amit ma már mindenki lát, hogy a zsidóság lelkesedése, rajongása, hiszékenysége és áldozatkészsége csak eszközül szolgál angol érdekek istápolására: azt az angol politika sohasem titkolta és ebben őszintébb volt a mi cionista vezéreinknél. Az a bizonyos Balfour levél mely 1917. nov. 2-án Rotschild báróhoz intézettek, egy szóval sem tesz említést zsidó állam létesítéséről, a zsidóknak Palesztinára vonatkozó birtoklási jogcímérőt, hanem csak letelepedési jogot helyez kilátásba (ami minden kultúrállamban törvény, Kanadában pláne helyi autonómia engedélyezésével kapcsolatos) és kifejezetten hangsúlyozza, hogy ez nem történhetik a palesztinai nem zsidók polgári és vallási jogainak csorbításával, *de nem befolyásolhatja a Palesztinán kívül lakó zsidók mai jogállását sem.*

Aki az u. n. Balfour-deklarációt alaposan megvizsgálja, az megállapíthatja, hogy ez nem más, mint az emberi költözködési szabadságnak Palesztinára kiterjesztése minden államalapítást célzat és szándék nélkül, aki azonban a cionista propaganda iratoknak ezen deklarációhoz fűzött magyarázatot

olvassa, az ezekből azt olvashatná ki, hogy Anglia zsidó államot akar létesíteni. A cionista vezetők jól tudják, hogy ebből egy szó sem igaz, de a hiszékeny tömeg nem lát a dolgok mélyére: neki a látszat is valóság. Sőt a hiszékenység oly nagyfokú hogy még abból sem tud helyesen következtetni, hogy Palesztinába nem azt telepítik ki, a kinek erre szüksége volna politikai okokból, hanem csak azt, *a ki oda tőkét tud tud bevinni vagy aki örökös cselédi, napszámosi sorsra leköti magát.*¹⁾ Vagy aki angol gyarmatosítási szempontból üzletet, vállalatot tud létesíteni, és aki aki ezeknek a tőkéseknek szolgálatába magát, mint bérmunkás lekötelezi, az jó kivándorlási anyag, de akinek elegendő pénze nincsen, vagy aki csak ideálokban gazdag, de nem akar örökös cseléd lenni, az nem mehet az új-régi országba, mert az rossz kivándorlási anyag. Nem mondjuk, hogy mutatóba egy-kettőt illet nem fognak kivándoroltatni, de Uram Istenem! Ezt az argentinjai és patagóniai hajóstársaságok is megteszik *Hát akkor mi a különbség a két fajta kivándorlásra csábító társaság között?*

3.

Bámulatos ama könnyedség, amellyel a cionista világszervezet tekintélyét növelendő az igaz mondás elemi szabályain is túl tette és túl teszi magát. A világháború liquidálása végett egybehívott párisi kongresszus

¹⁾ A cionistáknak az 1925. év aug. havában Wienben megtartott kongresszussán óriási megdöbbenést váltott ki a jemen kiküldött felszólalása, aki felpanaszolta, hogy a jemeni zsidóságot Palesztinában alrendübb népségeként kezelik és csak cselédként, szolgaként túrik meg. íme a propaganda cikkek rózsás hangulata imígyen fest a valóságban.

elé terjesztett memorandumában ugyanis „12 millió zsidó képviseletében“ kívánja követeléseit megvalósítását, holott köztudomás szerint még a magukat formailag cionistáknak vallók száma abban az időben alig érte el az ötszázszázot (az összes zsidó vallásnak Vso-ad részét) és ezek sem alkotnak vallási, gazdasági és politikai cél kitűzések szerint összefüggő, egységes tömeget.¹⁾ A zsidóság túlnyomó többsége, az agudisták pedig teljesen perkorreskálják a vallási princípiumokkal nem törődő cionizmust,²⁾ s így nem található elég erős szó annak a vakmerőségnek a megbélyegzésére, mellyel magukat az egész zsidóság vezetőjéül feltolni és az avatatlan békedelegátusokat megtéveszteni igyekeztek.

De hát ilyen apró kortasfogásokat megengednek maguknak máskor is és valóságos művészi tökélyre emelték szószékükön és sajtójukban minden féle eseménynek olyan beállítását, mely taktikájuknak kedvező. Azt a két elvet, melyet minden közéleti férfiúnak, minden politikai Írónak ismernie és követnie kell, hogy t. i. *az igazat nem szabad elhallgatni, még ha abból kárunk is van, — és*

¹⁾ A cionizmus már most megmutatja, hogy a mai helyzeten javít mi nem tud. A vallásos zsidótól az istentagadóig, a kapitalistától a bérmunkásig, a konzervatívától a kommunistáig minden társadalmi réteget egy karámba iparkodik terelni. Ez a természetellenes állapot már a munka kezdetén számos súrlódásra ad okot és magában hordja a jövő bomlás csiráit.

²⁾ A vallási zsidóságnak figyelmét felhívjuk különösen arra a körülményre, hogy míg a nemzeti cionista előtt a vallás közömbös; ama az atheismus virágos körülírása, addig a cionisták egy nagy rétege magát kifejezetten vallásellenesnek deklarálja. A naiv „Mizrachista“ csoport iparkodik a cionizmusnak a vallási színezetet és segítséget biztosítani. Munkáját igénybe is veszik, de a Mizrachisták csakhamar reá fognak eszmélni, hogy ők csak eszközei voltak a „nemzetiekének, akik elfogják őket távolítani, mihelyt pénzükre, lelkes munkájukra nem lesz szükségük.

valótlant nem szabad akkor sem mondani és megírni még, ha abból hasznunk van: nem csak követendőknem tartják, hanem ellentétes értelemben gyakorolják Minden lelkiismeret furdalás nélkül forgatják ki való értelmükből a nekik nem tetsző igazságokat, és soha a szomszédba nem kell menniök egy kis valótlanságért, ha azt mozgalmunk érdekében felhasználandónak és hasznosnak vélik. A zsidóság közéletét soha olyan romboló lélek-mérgezés nem veszélyeztette, mint mióta a Palesztina gyarmatosítás eszméjéből és ennek gyakorlati megvalósításából néhány apostol és ennek tollvivői maguknak megélhetési, fényes megélhetési alapot létesítettek.

4.

Igazán komikus az utazó nagyságok érvelése, mellyel egyedül üdvözítő igéjüket népszerűsíteni igyekeznek Azt mondja az egyik: (a név mellékes, mert a propaganda beszédek úgy hasonlítanak egymáshoz, mint egyik tojás a másikhoz) a zsidóságnak a cionizmus mellé kell állni, mert mit fog Anglia szólni, hogy a zsidóság részére kiverekedte a palesztinai othont és a zsidóság többsége nem karolja fel az eszmét; hazugnak, képmutatónak fogják a zsidókat nevezni, akik minden nap Cionért imádkoznak, de Cionért nem hajlandók áldozni egy sekelt sem. Rádupláz erre a második pénzgyűjtő: a zsidó egy külön nemzet, ennek a külön nemzetnek joga van külön állami életre és ha Görögországot talpraállította Európa, akkor Palesztinában is helyreállítandó a zsidó állam. A harmadik agitátor fütyül Angliára, Európára, Graeciára: ő nem politizál, ő a hordón állva beszél a néphez. Palesz-

tínát nem a Balfour-deklaráció, nem a san-remói határozat alapján követeli vissza, hanem a Mózesi deklaráció alapján. És így tovább hangzanak a hangos szólamok, puffognak az üres frázisok mind arra irányozvák, hogy a jámbor hiszékeny zsidó adjon minél több sekelt, tegye lehetővé a minél gondtalanabb megélhetést az utazó agitátorok és ezek tollforgató hívei számára.

Pedig, ha egy kicsit elemezni próbáljuk ezeket a nagyhangú frázisokat, rájövünk arra, hogy teljesen tartalom nélküliek.

A zsidóság egyeteme soha Angliát, sem bármely hatalmat nem kért fel arra, hogy részére Palesztinában vagy bárhol otthont vagy államot alapítson. Ha tehát a zsidóság többségének lelke húzódik ettől a grümdolástól, az legcsattanósabban igazolja, hogy a zsidóság többsége Jugy a cionisták kalandos vállalatától, mint Anglia üzleti vállalkozásától távol tartja magát, *mert nem akarja a zsidóságot újabb szerencsétlen kísérletezésnek kitenni.*

Hogy a zsidóságot képmutatónak fogják mondani, mert ő csak imádkozni akar Cionért, de nem akar áldozni ... ez olyan alanti érvelés, melynek cáfolatára kár szót vesztegetni. „Cion“ régen megszűnt földrajzi fogalom lenni, az egy szent magasztos eszmét jelent és ennek az eszmének a győzelméért nem csak a zsidóság, hanem a kereszténység is imádkozik. Mondjuk tehát a kereszténységet is bűnösnek, mert a zsoltárokbán Cionért imádkozik, de nem akarja a zsidó államot felépíteni? Ugyan, ugyan ilyen abszurdumot a legsékeléhesebb agitátornak sem szabad mondani ...

Imák százados szövegével különben sem szabad argumentálnunk. Minden vallás konservatív jellegű, legkonservatívabb imáiban, melyeket márólholnapra nem lehet megváltoztatni. Ezt a zsidóságnál is tapasztaljuk, ahol péld. az egyik főimát (Sömauno eszré) *18 áldásnak* mondják, holott tudvalevőleg 19 áldás van benne, vagy vegyük a szombaton imádkozni szokott „Jökum Pürkon“-t, melyben még mindig „Babilon és Izrael“ országaiban lakókért imádkozunk, jóllehet volt idő, mikor e két országban zsidó egyáltalán nem lakott és 2000 éve annak, hogy zsidó a világ minden országaiban lakik. De azért senkinek sem jutott eszébe, hogy előbbi esetben a két ország nevét törölje, utóbbi esetben pedig az országok számát növelje.

*

Amily téves az imákra hivatkozó szónok érvelése, époly helytelenül idézi híveinek a másik szónok Görögország példáját. A példa nem találó és csak politikailag éretlen tömegeből lehet általa tapsokat kiváltani. Az azonban, ki a népek történetét ismeri, mindjárt észreveszi, hogy a görög hasonlat mind a két lábára sántít. A görög és zsidó nép missziója, — legalább ők úgy érezték — más-más volt. A hellén nép miben sem különbözött a többi népektől, még abban sem, hogy egy nagy rétege Graecián kívül élt. Mert ez a tulajdonság minden gyarmatosító népnél meg volt. A zsidóság ellenben misszióját teljesítette (akarva vagy akaratlanul), mikor a népek között elszéledt példát adandó az Egyetlen,imádására. És azután: a hellének országát helyre lehetett állítani, mert Graeciában a lakosság

megmaradt, a földet bírta; ide nem kellett más, mint hatalmi szó, mely a török katonaságot és hivatalnoksereget az országból kivonja. Palesztinában ezt nem lehet ily egyszerűen megcsinálni. Palesztina földje mohamedánok, keresztények kezében van, azoktól rövid utón a földet elvenni nem lehet. De ezenkívül erre a föld-területre igényt támaszt több nép, nemcsak a zsidóság egy része, míg Görögországban a hellén népnek versenytársa nem volt.

*

Az „utazó“ nagyságok egyike nagy hatást váltott ki városunkban azzal a fráziséval, hogy ő a zsidóságnak Palesztinára vonatkozó igényét Mózes Könyvére alapítja. Furcsa! nagyon furcsa egy érv! De egy hordóról elszavalva egész hatásosnak mutatkozik! Pedig evvel sem lehet az igazságot elhomályosítani!

Még, ha olyan ember hivatkoznék Mózes törvényeire, aki az összes mózesi törvényeket híven megtartja és ennek az egyiknek a hiányát érzi lelke: úgy talán lehetne az érv komolyságában hinni. De, amikor egy olyan mozgalom részéről hangzik ez el, melynek vezérei és követőinek nagy része Mózes törvényeit elavultnak, nem okvetlenül követendőnek, a vallást magánügynek tartja: akkor szomorúan kell megállapítanunk, hogy egyesek nem rettennek vissza semmitől, ha ez által érdeküket elő tudják mozdítani. Mózesnek a cionista gyarmatosítás szolgálatába állítása már az istenkáromlással határos, ha vallási szemmel bíráljuk el az ügyet.

Ha azonban politikai, történelmi érveket akarunk felsoroltatni, akkor még a laikus előtt is vilá-

gos lesz a cionista érvelés logikátlansága. Ha a szónok azt az abszurdumot mondaná, hogy állítsuk vissza a világ rendjében a Mózesi idők rendjét, küldjünk vissza minden népet arra a területre, ahol Mózes idejében lakott: akkor ebből logikailag következne a zsidóságnak Palesztinába visszaköltöztetése. De csak a zsidóságra kimondani ezt az egyébként abszurd elvet, a legnagyobb fokú logikátlanság, legvakmerőbb követelés.¹⁾

5.

Az erdélyi zsidóságot mámorosítani igyekvő mozgalom hiv és szolgálatkész eszközökre talált más országokból politikai defektusaik miatt ide menekült toliforgatókban. Ezeket az itteni zsidósághoz, sőt talán a legtöbbször *a zsidósághoz* a születés tényén kívül nem köti semmi. Tajtékoznak minden ellen, ami őket régi hazájukra emlékeztetné és legfőbb céljuknak tekintik az angol gyarmatosítás sike-

¹⁾ A propaganda szótárnak vannak még más „hatásom” érvei is így pl. elviselhetetlennek tartják, hogy a zsidó magát franciának, olasz, román, románnak, magyarnak tartsa. De mikor Henvetk, hogy ha a katolikus: lehet francia, magyar olasz, a görög-keleti: román, orosz, szrb, úgy a zsidó lélek is elb rja ezt a terh t: akkor elhallgatnak ezzel az érvel. A két haza teória is cionista-gyártmány s mint ilyen persze *hatásos*, de közelebbről nézve: fából vaskarika. Jól is festene ez a világ, ha minden népe ott is adóznék, ahol hajdanában tanyázott. Volna nép, amelyiknek 4-5 helyen kellene az adót leróni, mert idők folyamán ennyi „saját” országa volt. A rendeződés időpontjára is kíváncsiak volnánk: Mózes, Jézus, Mohamed, Ta »»erlan korszaka volna az irányadó? Mert reméljük a „két haza” teóriáját minden népre ki akarják a modern apostolok terjeszteni és nemcsak a zsidóságot akarják ezzel bőid >gitani! Az önálló állam létesítése é d kében,- különösen az erdélyi szervezet lapjaiban unalomig felbukkanó az az érv sem kevésbé humoros, mely szerint azért volna szükség az önálló zsidó államra, hogy netáni felfedezőkről, tudósokról mindenkor meg lehessen állapítani zsidó vallásúak-e, avagy sem? Mintha az emberiség boldogulása szempontjából ez a hiúsági vonás volna a legfontosabb, nem pedig maga a felfedezés, találmány tárgyának értéke. Még jó, hogy nem követelik, hogy zsidó feltaláló találmányát csak zsidó használhassa, keresztényét csak keresztény s. i. t.

rés keresztülvitelét. Prakszisuk van a múltból, hogy miként kell a lelkek elkeserítésével a könnyenhívőket eszközüké tenni és meg van a készségük ezeket a könnyenhívőket saját céljaikra felhasználni.

Hiába mondja ki a Balfour-deklaráció, hiába ismétli a san-remói határozat, hogy nincsen zsidó állam létesítéséről és hogy ez a határozat nem érintheti a Palesztinán kívül lakó zsidóság eddigi jogállását: nap-nap után rendületlenül Dávid birodalma helyreállításáról, Erecz Jisrael felépítéséről fecsegnek és keresztül forszírozták kised táborukban a zsidó nemzeti kisebbség melletti állásfoglalást.¹⁾ A tárgyilagos bíráló nem tudja őket attól a gyanútól mentesíteni, hogy ezzel, valamint a nekünk szent héber nyelvnek természet és tradíció ellenes anyanyelvűi forszírozásával nem volt más céljuk, mint a kormány ellenintézkedéseit kiprovokálni az itteni zsidóság megélhetésének bizonytalanná, az ifjúság tanulási lehetőségének lehetetlenné tételévéget, hogy ez által ezek az elkeseredett emberek hajlamossá tétessenek Angliának palesztinai érdekeit szolgálni.²⁾

Angliában, Hollandiában, Németországban stb.

¹⁾ /. *Kreppel* 1. m. 601 lapján foglalt adatok szerint, amint ez már könyvünk 46 o'dalán közölt jegyzetben meg van említve, a Regátban 15033, Érdé yben 10179 a sekelfizetők száma, ha tehát ezeket mind nemzett-eknek vesszük (bár jórésze nem az,) akkor is a Regátban az összes zsidóság csak 5'3%-a Erdélyben csak 4'5%-a tartoznék zászlójuk alá.

²⁾ A héber nyelvet illetőleg utalunk könyvünk 30—34 oldalain mondottakra, melyekhez csak azt tesszük hozzá, hogy a zsidóság túlnyomó, 92%-nyi többsége, az Aguda is leghatározottabban tiltakozik a szentnyelv profanizálása ellen. És ha nekünk választanunk kell aközött, hogy az Aguda szent életű papjait kövessük-e, avagy a kívándorlási társaság provízióiból élő agitátorait, úgy mi inkább az előbbieket követjük.

nem is merik hirdetni, hogy a zsidóságnak nemzeti kisebbségi jogok dukálnak, nem is próbálják hangoztatni, hogy ott a zsidóságnak héber az anyanyelve,¹⁾ de Erdélyben szabad prédának tekintik a zsidóságot, amelyet a nemzeti zsidóírákció állásfoglalására hivatkozással fosztottak meg az anyanyelvi iskoláztatás lehetőségétől.²⁾ A sok ezernyi szülő gondja, a több tízezernyi gyermek verejtékes kínlódása és bánata ezeknek a lelkiismeretét terheli. De ezek könnyen lerázzák magukról a felelősséget: a fő az, hogy ezen a címen egy pár száz kivándorlót megint szállíthatnak Angliának . . .

Hát még, ha sajtójukat figyelemmel kísérik! A legrutinosabb kivándolási ügynök nem tudja úgy Argentiniába vagy Cubába csábítani a szegény kivándorlót, mint ez a sajtó. Az ólombetűk mérgező erejét soha senki úgy fel nem használta, mint ennek a sajtónak toliforgatói. Megtörtént eseményeket egyforma ügyességgel tudnak elferdítve beállítani, meg nem történteket, mint valóságot megírni, ha érdekük ezt úgy kívánja. Olvassuk csak el azokat a leírásokat, melyeket a palesztinai boldog gazdasági állapotokról, erősen buzgó vallási életről szólnak/ Bizony Isten kedvet kapunk még mi is a kivándorláshoz!

De olvassuk el azután a tárgyilagos közleményeket!

¹⁾ V. ö. könyvünk 16—22 oldalain foglaltakkal.

²⁾ „Nincs is más igaz zsidó politika, csak az igazságosság: együtt dolgozni a mindenkik boldogulását kereső legigazabbakkal. *De külön, nemzeti zsidó politika?* Már kaptunk belőle Ízelítőt, mit tud és megköszönjük neki, amit hozott, megköszönjük keservesen, zokogva, hogy a szivünk is beleszakadhat: megköszönjük, hogy fejünk fölött a veszedelem, hogy maholnap úgy leszünk, hogy nem lesz anyanyelvünk. *Elpolitizálták, elnemzetieskedték.*“ (Idézet dr. Kecskeméti Lipót: „*Vallási zsidóság és nemzeti zsidóság*“ c. művéből. 163. old.).

Olvassuk el például, hogy mit ír Ben Ami, ez a meggyőződéses, *becsületes* cionista egy sztrájk leírása keretében a gazdasági fellendülésről:

„Az éjszakát egy sátorban töltöttem, kívül a városon. Itt aludtak, nagy vitorlavásznak alatt, a homok szemcséin azok a leányok és fiatal emberek, akik ezt az épületrengereget a sivatagból előteremtették. A tenger és a város hajnalig zúgott, mindegyikünknek külön is megvoltak a magunk gondolatai, meg lehetett örülni.

A sztrájk másnap is tartott. A testes emberek még kíméletlenebbek voltak, mint Európában:

— Arab munkásokat fogunk venni! . . . arabokat! . . . ez három piaszter haszon . . . naponta!

Az a korhadt költő, aki Jeruzsálemben úgy átkozódott, sietve átjött és tisztázta a helyzetet.

— Hát, ugylátszik, mintegy — mondotta roppant beszéde végén. — A tőkéseknek Palesztina sem egyéb, mint vállalkozási lehetőség.

— Az! konjunktura! — ordítottak a napszámosok és vastag Ívben kiköptek: — Pfuj!

— Ilyen nagyszerű kísérletet . . . elrontanak! . . .

— hörgött egy ráncos ember. — Ilyen nagyszerű . . . kísérletet!

ínyemben fájtak a fogak és a kezemet kezdtem harapni. Valaki unszolt.

— Na, ezt írja meg: . . . Egy falatot nem ettem ma még . . . Maga író . . .

— Mi-i? — dadogtam és vörös lettem. — Igen . . .

• Még aznap éjszaka befejeztem tanulmányutamat. Jegyzeteimet, amelyek tele voltak színes jelzőkkel, szét-téptem. Ugyancsak megsemmisítettem körülbelül tíz interjúnak a szövegét, amiket politikusok ^dtak. Reggel kimentem az állomásra és jegyet váltottam az expresszre, amely éppen Kairó felé indult. Egész utón fogtam a fejemet, mert egy hang üldözött:

— Egy falatot nem ettem ma még . . . Maga író.. ¹⁾

Vagy olvassa el az olvasó egy nem cionista tárgyilagos meglátásait. *Holitscher* Arthur német író

¹⁾ Ben Ami „Új Palesztina“ című könyvét, melyből a fenti sorokat idézzük, minden cionista szives figyelmébe ajánljuk.

mostanában járja be Palesztinát, hogy saját szemével győződjék meg a kolonizáció mikénti keresztülviteléről. Tapasztalatairól egy német folyóiratban sorozatos közleményekben számol be és ezeket a „Keleti Újság“ VIII évf. 275 száma bő szemelvényekben közli, melyekből az alábbiakat tartjuk itt megemlíttendőknek:

„Nem, a chalucoknak nem megy jól. Három év után, hogy az országot újra viszontlátom, ez az első kényszerítő benyomásom.

A munkáshadsereg, a Gdud szükségét szenved.

A síkságon művelhetővé tették a földet, beépítették a mezőket, lecsapolták a mocsarakat, vért és egészséget adtak Izrael földjéért, az ígéret országáért És ma nincs mit enniük ott.

A városokban kemény tég ákból építik a gazdagok, az új speculánsok házait, kivágják a sziklából a kemény köveket, hogy sz lárd és szolid otthonokat építsenek — másoknak, ők maguk nyomorúságos sátrakban laknak, amelyet a legkisebb zápor is eldönt.

Még ott él közöttük Kopelewitsch Jehuda, a barát, az apostoli erővel és hittel bíró vezető. Öt szeretik és őt követik ezek a világ minden részéről a kemény földre összesereglett, fiatal emberek, a legjobbak a ma élő zsidók között. Ő még képes az elbágyadtakat, a testben és lélekben betegeket, a megfépázottakat kitarításra tüzelni — és ő lesz a sereg élén, ha ezek egyszer felkelnek, hogy az ismeretlen Haurant, a Moab-hegy tuló felén meghódítsák a zsidóság számára.

A Gdud kínlódik, a chalucoknak nem a legjobban megy, mit törődnek ők azzal, ha a fel nem kutatott Transjordán ismeretlen törzsei megsemmisítik, legyőzik őket, van-e nekik jobb sorsuk a saját magukhoz hasonlók között, van-e hála és igazságosság azért, hogy egészségüket a mocsaraknak, vérüket az országnak adták, amelyre most tömegesen települnek az emberek, de milyenek!

Ez tehát a vége a chaluc legendának, a Gdud legendájának.

A Odúdnak jelenleg nyolcszáz tagja van. Hatvan százak a béréből tartják el őket. A többi, az elvtársak

összeségének egynegyede munkanélküli, gyerek, tanító, ápoló, terhes nő, a hiányos táplálkozás folytán testileg legyengült, akiket a Gdudnak magával kell cipelnie. A hatszáz gondoskodik erről a kétszázról, mintha ugyanolyan produktív lennének, mint ők, sőt még jobban gondoskodik róluk. Nehéz az életet táplálni és még kamatokat is fizetni a sovány budgetből, mert adósságot kellett csinálni a bankoknál, hogy csarnokot építsenek, deszkaházakat, barakokat*.

Egy fiatal kvalifikált munkás mondta el nekem, hogy a munkásság a palesztinai kapitalizmus eljövendő krízisét minden izgalom nélkül nézi. Mert hogy a krízisnek el keli következnie, azzal mindenki tisztába van. A kis spekulánsok, fáradozásuk kilátástalanságát megérezve, elfogják hagyni az országot. Az országba maradt lökével azonban a munkásságnak össze kell mérni erejét és végeznie kell rövidesen vele. Az osztályharcnak egy formája fog kezdődni, talán Hasonló ahhoz, ahogy Amerika és Európa munkaadói és munkásai között életre hívódott.

Egy mind nesetre kínzó elképzelés: osztályharc zsidó munkaadók és munkások között Palesztinában, a közös ősi föld talaján: az áldozatos chaluc, mint munkavállaló, harcban a vállalkozóval, aki az ő véres munkáját a magával hozott teli zseb pénzzel igazgatja.

Amíg a spekuláció a földbirtokkal, a házbérlettel csak Tel-Avivre szorítkozik, jó, ez még elviselhető. Jelenleg azonban ez a spekuláció csápjait és karmait kiterjeszti Érnek felé is, ahol a chaiucok által csak tegnap termékennyé tett földekkel találkozunk.

Amíg a korrupció elemei Tel-Avivra vannak lokalizálva, a palesztinai munkás közömbösen nézi a harc legközelebbi fázisait, de másképp fog viselkedni, ha Emeket is fenyegetik. A forrongás a fiatal leltpesek között, Érnek szükségét szenvedő földmunkásai között napról-napra növekszik is. Ők nem fogják a betolakodottakat nyakukra ülni engedni. Itt nem lesz osztályharc, de a harcnak egész más formája és minden igazságosan gondolkodó, bármily méreteket is vegyen fel ez a harc, a chaiucok oldalán fog állani.

A chaiucok három telepe: En Charod, Tel Josif, Beth Alpha kommunisztikus berendezkedésű. Mind a három szükségét szenved, hiány, betegség, sőt éhség tanyáznak a fiatal telepesek, az ország felépítői, a mocsarak levezetői között, akik virágzásba hozták a földet

és beépítik a messzire beláthatatlan Érnek területét is. Nem lehet tagadni, ők a cionista vezetők mostoha gyermekei, ezek a fiatal, idealizmustól megszállott építői az országnak. Az amerikai pénzáldozók nem akarják, hogy a telepítési alap az ő dollárjaikat olyan embereknek adja át, akik kommunista kísérleteket csinálnak. Az amerikai pénzáldozatoknak a Kvuzah szó vagyis „a nagy közösség“ éppoly kevéssé hangzik kellemesen, mint a „bolsevizmus“. Megkísérlik tehát, hogy a Kvuzah gazdasági lehetőségeinek elszigetelésével rákényszerítsék radikálizmusuk feladására. Vagy szüntessék meg közösségük formáját vagy menjenek tönkre“.

Dehogyan vesz mindezekről tudomást ez a frakció. Vagy helyesebben mondva: tudomásul veszi, csak nem közli olvasóival. Azokat a propaganda cikkek szivárványos leírásával boldogítja és folytatja a belföldi zsidóság pumpolását idegen célokra, idegen intézményekre, saját belföldi intézményeink rovására.

Kínos ennek a káros, romboló frakciónak működését részletesebben ismertetni. Az iszony fogja el az embert, mikor látja, hogy zsidót zsidó ellen iparkodnak harcba állítani, csak hogy a zavarosban halászhasanak. Megdöbbentő a cinizmusuk, mellyel még a velük nem rokonszenvező zsidókat is adakozásra, anyagi támogatásra igyekeznek bírni, (akik, hogy megszabaduljanak a zaklatásoktól, erre gyakran hajlandók is) hogy *hálából* a legelső alkalommal — megmarhassák őket.

*

Annak az igazolására, hogy a világszervezet és ennek erdélyi expositurája nem a netán üldözött zsidókat akarja kedvezőbb életviszonyokhoz juttatni, hanem csak üzletként kezeli az egész problémát: röviden rámutatunk arra a köztudomású tényre, hogy

a politika kikapcsolása esetén a mozgalomtól jelenleg távol maradó rétegek is hajlandók volnának a közös, becsületes, emberbaráti, propaganda mentes munkában részt venni. De ezt a mozgalom mai irányítói elgáncsolják, nehogv jól jövedelmező állásuk megszűnjön. Hogy pedig ezek az állások, tisztségek nem megvetendő jövedelemmel járnak, arra bizonyíték, hogy a legutóbbi wieni kongresszuson a vezetőséggel szemben olyan világraszóló bizalmatlanság nyilvánult meg, (a delegátusoknak csak része szavazott bizalmat) hogy még egy falusi bakter is lemondott volna hasonló esetben állásáról. A világ szervezet vezetősége azonban (ő tudja, hogy miért?) vissza diplomatizálta magát állásába, melyet bizalmatlanság folttal is hasznosnak tart.

Az erdélyi expositurának is följánlották az együttműködést az esetre, ha feladják a zsidóság egyetemére káros „nemzeti kisebbségi“ theóriát, (melyet Nyugaton még csak fel sem mernek említeni) és beszüntetik a *kivándorlásra csábítást*, de annál több arra szorult embert juttatnak kedvezőbb helyzetbe.

Jó üzlet lehet ez a kivándorlási akció, mert ezt a zsidó érzésből fakadó becsületes ajánlkozást visszautasították!

Sapientisat!

Hogy a palesztina-akció mai formájának zsidóság-ellenes célja teljesen világos legyen mindenki előtt, megemlítendőnek tartjuk azt az érdekes körülményt, hogy míg a vallási zsidóság ezt az akciót a leghatározottabban ellenzi, addig a világ minden

antiszemita, minden fajvédője azt nagy megértéssel üdvözli és nagy buzgalommal karolja fel.

No már most, ha Ford és Szokolov, Eckhard és Fischer, Ludendorff és Wasserstrom egy célra törnek: ott vesztes csak a zsidóság lehet . . .

Becsületes zsidó, becsületes ember nem is vállalkozhatok arra, hogy ezeknek a társaságába felvétesse magát.

Hiú, szerepelni vágyó egyének, konjunkturális haszonra reflektálok annál inkább részt vehetnek ebben az üzleti vállalkozásban. Ha balul üt ki, *innen is meg fognak szökni!*

Ebben különben is meg van a gyakorlatuk . . .

*

Hát ezek után kérjük szeretettel, — miben különböznek ezek Sabbatai Cvitől és ennek íródeákjaitól?

Ezek vallásukat változtatták meg, mikor balul ütött ki vállalkozásuk, a mostani Sabbatai Cvi-k és tollforgató csapataik csak letelepedési helyüket fogják megváltoztatni.

Vallásukat nem is tudnák megváltoztatni, mert az nincsen szegényeknek

III. A palesztinai álmom.

Mózes első könyvében, a 37-ik fejezetben olvassuk, hogy Józsefet a testvérei, mikor ez meglátogatta őket a mezőn, megfosztották ruháitól és eladták a midjanita kalmároknak „húsz ezüst pénzen“. A gyűlölség és testvéri kegyetlenség eme megnyilvánulásától majdnem 4000 év távolsága választ el bennünket, de ha visszatekintünk erre a nagy időre, szomorúan kell megállapítanunk, hogy József eladásának esete többször, sokszor megismétlődött Izrael történetében. Hol irigységből, hol pénzért, de mindig akadt zsidó, aki testvéreit romlásba döntse. A döbbenetes nagy névsorból az előbbi fejezetekben felsoroltakon kívül csak egy pár nevet említünk fel: Jerobeamot, aki kettészakasztotta a zsidóság egységét; Menelaust, a tisztségét pénzért vásárló főpapot, aki az Antiochus Epiphanes nevéhez fűződő korszak rossz szelleme volt; Tiberius Julíus Alexander-t, a második jeruzsálemi templom elpusztítóját; Pabló Christianit az első megkeresztelkedett zsidó hittérítőt; Donín Miklóst, rabbi Salamon Lévít, Josua Lorkit, Pfefferkornt, ¹⁾

¹⁾ Az olvasó ne csodálkozzék azon, hogy e névsorban megkeresztelt zsidókra is akad. „Nemzeti“ szempontból, mondják túlnan, a vallás közömbös. El tudnak ők képzelni Palesztinát keresztény, vagy mohamedán többséggel is, sőt talán zsidó üldözéssel is! Egyébként ezeknek a sötét alakoknak gyászos működése *Graetz* I. m. 4. kötet 540—562 és *Kohut* 1. m. 167—213 oldalán olvasható részletesen.

montpelliéri r. Salamont és tanítványát, Jónát, kik a domonkos-rendi inkvizícióval a talmudot égettették el stb.

Ebbe a szomorú emlékű névsorba kívánkoznak mindazok, akik pénzért, anyagi előnyért *tudatosan* liferálják Palesztinába a fehér rabszolgákat.¹⁾

Hogy Palesztina egyeseknek, akik gründolási szándékkal, pénzzel telepednek ottan le, jó letelepedési hely, hogy egyeseknek sikerül ott szerencsésük alapját megvetni: az vitán kívül áll. De a zsidóság egyeteme szempontjából bűn, nagy bűn az egész akció, mert míg egyrészt alapját vetik meg. a 61-ik országnak, ahol a gonoszság a zsidót üldözni fogja, ugyanakkor a pokol minden tüzét gyújtják a világ egyéb országaiban lakó zsidók talpa alá. Mert, ha a „zsidó otthont“ sikerülne megerősíteni, azt a fejlődés törvényei zsidó állammá fejlesztenék Ennek a zsidó államnak, mely a vallás tanait, mint a múltban, a jövőben is mellőzni volna kénytelen, feltétlenül állást kellene foglalni netáni zsidó atrocitások esetén *vagy ellenkező esetben humbug volna egész letezése*, ilyen állásfoglalás pedig könnyen maga után vonná a zsidók üldözését szerte a világon, de mindenesetre az állami függetlenséget kockáztatná, mint azt a hymjarita birodalom esetében láttuk.²⁾

¹⁾ Igaz-e, erre nyilatkozzanak), hogy a befizetett jáulékok és adományok 50%-a az itteni agitátorok és propagandájuk honoráriumára 30% a központot illeti meg és csak a fennmaradó 20% talán fordítatik az „újjáépítésre“. Hogy pedig a dunamokat hányszorosan és hányak adják el, azt csak a beavatottak tudnák megmondani.

²⁾ A VI. században Jemen egyik tartományában a hymjariták felvették a zsidó vallást. Uralmuk egy pár évtizedig tartott csupán, azt a bizanciák döntötték meg. A háborúra az adott okot, hogy a hymjarita király megbosszulandó a zsidóknak Bizánc területén üldözését, néhány kezeügyébe eső keresztényt lefejeztetett. A hatalmas Bizánc erre haddal támadt az arabiai zsidóságra és megsemmisítette az ön-

Miért mondjuk álomnak a palesztinai ábrándokat?
Mert a hazugság mákonyával készítik a hangulatot!

Palesztináról, önálló államról fecsegnek folyton és nem jut eszükbe, hogy a 16 millió zsidónak egy kis töredéke sem akar, egy kis töredéke sem tudna elhelyezkedni azon a 15 ezer négyszögkilométernyi¹⁾ (Biharmegye nagyságával felérő) területen', melynek nagyobbik fele arab kezekben van, kisebbik fele pedig kizsarolt, terméketlen föld.

A propaganda szédítés persze azt próbálja elhitetni, hogy az araboktól megveszik a földeket. Anglia a? írektől, Németország a poseni lengyelektől próbálta a földet így pénzen megszerezni. Nem sikerült nekik! Pedig voltak olyan derék legények, mint a mi „nemzeti“ zsidaink!

És aztán: mondjuk, hogy sikerült minden talpalatnyi földet megszerezni az araboktól! Nem gondolják, hogy azt az arabok vissza is vehetik? Az arab sivatag, ahol nem szoktak népszámlálást rendezni, már okozott meglepetéseket!

Mózes népe, a pusztázó zsidók köves Arábiából rontottak Kanaán elpuhult városi népére, — Mohamed arabjai szintén a pusztázók szilaj népeiből rekrutálódtak és alapítottak 3 világrészre szóló államot.

Ezeknek az eshetőségeknek akarják kitenni a Palesztinába csábított népet?

Dehogy, — mondja erre a csábító ügynök;

álló arábiai zsidó birodalmat. (Graetz 111 580—598. old.) Ugyanez a sors érte a mai Oroszország déli vidékén a IX. században létesült nagy kazárbirodalmat, melynek zsidó királya és zsidó vallású nemesége a támadó ellenséggel szemben nem volt hajlandó a népet önvédelmi harcra felhívni, mert a vallása tiltotta az embergyilkolást. Háromezer év tanítása a zsidóságot arra tanította, hogy az Isten képmására teremtett embert még önvédelemből sem szabad gyilkolni.

¹⁾ A számadat a cionista *dr. Fürst Oszkár*: zsidó történet zsidó kultúra c. könyvéből van véve. (27. old.)

„Anglia majd megvéd minket!“ Nema próféta szavait olvasom itt a fejükre, hogy „átkozott a férfin, aki bízik az emberben és erősségét helyezi a testben és az ő szíve eltávozott az Úrtól“ (Jeremiás: XVII. 5.) csak figyelmeztetem őket arra, hogy a zsidóknak már volt egy barátjuk, a Hasmoneusok Rómája, mely elpusztította országukat, de felhívom figyelmüket arra is, hogy Anglia, de minden ország, csak addig jó barát, míg a barátság haszonnal jár reá nézve. Anglia nem lesz szégyenlős és rögtön kezét fog az arabokkal és druzokkal, ha ezek kiszalasztják Palesztina zsidóságát az országból Ami nem is kerülend majd nagy megerőltetésbe, tekintve az ország kis területét és a szemben álló népek harci készségét. A zsidóságot kétezer év az emberi élet kímélésére tanította meg és ebből még az agitátorok sem tudják „kigyógyítani“, míg az arabot és druzt vallása arra tanította és tanítja, hogy a túlvilág! üdvösségben lesz része annak, aki a csatatéren karddal kezében esik el. Ha két ilyen ellentétes érületü és felfogású nép érdeke összeütközésbe kerül, úgy vesztes csak a gyengédebb lelketű, a szelidebb erkölcsű lehet.

De reméljük, hogy ez a katasztrófa nem fog bekövetkezni A zsidóság géniusza fel fogja nyitni a szemeket, fel fogja ébreszteni az álmodozókat! Hogy egy év múlva-e, tiz év múlva-e, azt nem lehet megjósolni. De minden bizonyára akkor, mikor a kicsábitott és kifosztott palesztinaiak könyörögni fognak európai és amerikai testvéreiknek, hogy mentsek meg őket az arabok vagy druzok fegyverétől, mentsek meg őket a gazdasági pusztulástól.

De, hol lesznek már akkor a mai Sabbatai Cvik és tollforgató legényeik?

Tartalomjegyzék.

Oldal

Előszó 5

Első rész:

I. A zsidó eszmény	14
II. Akik hamisan prófétáinak	16
III. Vallási vagy nemzeti közösség-e a zsidóság?.....	22
IV. A héber nyelvről	30
V. Mese a gólusról	35
VI. Valami az assimilációról	44

Második rész:

I. Mózes és a szinaji törvényhozás	59
II. Józsuétól Sámuel prófétáig	80
III. Sámuel prófétától Jeremiás prófétáig	92
IV. Jeremiás prófétától Ezráig és Nechemiáig	110
V. Ezrától Jochanan ben Zakkai-ig	120
VI. Jochanan ben Zakkaitól napjainkig	130

Harmadik rész:

I. A zsidó elnyomatás vámszedői a múltban	141
II. A zsidó hiszékenység vámszedői a jelenben	146
III. A palesztinai álom	164

Hibaigazítás.

A 17-ik oldalon a 4-ik sorban 19 helyett 29 olvasandó.